

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií, Katedra mezinárodních vztahů

Diplomová práce

2013

Jaromír Hanzal

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií, Katedra mezinárodních vztahů

Jaromír Hanzal

**Vztah konceptů humanitární intervence
a změny režimu: případ operace v Libyi**

Diplomová práce

Praha 2013

Autor práce: **Jaromír Hanzal**

Vedoucí práce: **PhDr. Vít Střítecký, M.Phil., Ph.D.**

Rok obhajoby: **2013**

Bibliografický záznam

HANZAL, Jaromír. *Vztah konceptů humanitární intervence a změny režimu: případ operace v Libyi*. Praha, 2013. 105 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra mezinárodních vztahů. Vedoucí diplomové práce PhDr. Vít Střítecký, M. Phil., Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práce *Vztah konceptů humanitární intervence a změny režimu: případ operace v Libyi* se zabývá studiem vojenských intervencí po roce 1989 v kontextu aktuálního teoretického diskursu. Jejím hlavním výzkumným úkolem je zhodnocení operace NATO *Unified Protector* v Libyi z roku 2011. Autor si klade především otázku, zda lze vzhledem k extenzivnímu výkladu mandátu rezoluce RB OSN č. 1973 ještě hovořit o humanitární intervenci (v souladu se soudobým mezinárodním právem ukotvené v rámci R2P), nebo zda se operace přiblížila změně režimu. Na základě analýzy primárních zdrojů je v práci ukázáno, že aktéři, kteří poskytli teoreticky nestranné síly (zejména USA, Francie a Velká Británie), se bez ohledu na bezprostředně pozitivní humanitární přínos mise zároveň výrazně podíleli na pádu režimu Muammara Kaddáfího. Vzhledem k okolnostem operace ale lze hovořit spíše o tzv. *skryté změně režimu*, která je v práci také definována. S pomocí teoretického rámce vytvořeného Michaelem Reismanem je dále zhodnocena legitimita takového počínání.

Text je rozdělen do tří hlavních kapitol. První kapitola přibližuje širší kontext teorií spravedlivé války, humanitární intervence a změny režimu. V druhé kapitole jsou analyzovány referenční případy intervencí a změn režimu po roce 1989. Tyto autor dělí do čtyř skupin; na legální humanitární intervence, ilegální humanitární intervence, legální změny režimu a ilegální změny režimu. Třetí a nejdůležitější kapitola je věnována analýze samotného případu intervence v Libyi.

Abstract

Diploma thesis *Relation between the concepts of humanitarian intervention and regime change: the case of Libya* is concerned with the study of military interventions after 1989 in the context of current theoretical discourse. Its main goal is assessing the 2011 NATO operation *Unified Protector*. The key question of the thesis is, whether the intervention, due to the extensive reading of UNSC Resolution 1973, mandate still can be described in the terms of humanitarian intervention concept (in accordance with international law paradigm of R2P), or whether it rather had been a regime change. Based on primary data analysis, the paper shows that actors (most significantly the USA, France and Great Britain) contributing with a theoretically impartial military force, despite the immediate positive humanitarian outcome, helped significantly to overthrow the regime of Muammar Gaddafi. Due to the specifics of the operation, it can rather be described as a *hidden regime change* – a definition is also offered in the thesis. Based on the theoretical framework created by Michael Reisman, the author also assesses legitimacy of such deeds.

The text is divided into three main chapters. Chapter one gives an account of broader context of just war theories, humanitarian intervention and regime change concepts. In the second chapter, reference cases of interventions and regime changes after 1989. They are divided into four groups – legal humanitarian interventions, illegal humanitarian interventions, legal regime changes and illegal regime changes. The third chapter is also the most important one, as it assesses the very case of intervention in Libya.

Klíčová slova

Spravedlivá válka, humanitární intervence, změna režimu, R2P, NATO, Unified Protector, Libye, Kaddáfí, NTC.

Keywords

Just war, humanitarian intervention, regime change, R2P, NATO, Unified Protector, Libya, Gaddafi, NTC.

Rozsah práce:

Rozsah práce od Úvodu po Summary: 105 stran, 199 642 znaků vč. mezer

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely ve všech svých podobách.

V Praze dne 17. 5. 2013

Jaromír Hanzal

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval své rodině za její podporu v průběhu celého vysokoškolského studia. Velký dík patří také dr. Stříteckému, jehož cenné rady pomohly tuto práci zformovat.

Obsah

ÚVOD.....	1
1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA KONCEPTŮ SPRÁVEDLIVÉ VÁLKY, HUMANITÁRNÍ INTERVENČE A ZMĚNY REŽIMU	5
1.1 HISTORICKÉ PRAMENY – OBDOBÍ PŘIROZENÉHO PRÁVA	5
1.2 HISTORICKÉ PRAMENY – OBDOBÍ POZITIVNÍHO PRÁVA	9
1.3 PRINCIPY TEORIE SPRÁVEDLIVÉ VÁLKY	13
1.3.1 <i>Spravedlivý důvod</i>	13
1.3.2 <i>Správný úmysl</i>	14
1.3.3 <i>Poslední možnost</i>	15
1.3.4 <i>Kompetentní autorita</i>	16
1.3.5 <i>Přiměřenost</i>	16
1.3.6 <i>Rozumná naděje úspěchu</i>	17
1.4 HUMANITÁRNÍ INTERVENČE	19
1.4.1 <i>Mezinárodní právo, OSN a humanitární intervence</i>	19
1.4.2 <i>Odpovědnost chránit (R2P)</i>	25
1.4.3 <i>Ius ad vim</i>	29
1.5 ZMĚNA REŽIMU	32
1.5.1 <i>Bushova doktrína</i>	32
1.5.2 <i>Reismanův systém</i>	35
2. HUMANITÁRNÍ INTERVENČE A ZMĚNA REŽIMU: PRAXE PO ROCE 1989.....	37
2.1 LEGÁLNÍ HUMANITÁRNÍ INTERVENČE.....	38
2.1.1 <i>Intervence v Iráku 1991</i>	38
2.1.2 <i>Intervence v Somálsku 1992 - 1994</i>	42
2.1.3 <i>Intervence v Jugoslávii 1992 - 1995</i>	42
2.1.4 <i>Intervence ve Východním Timoru 1999</i>	48
2.1.5 <i>Intervence v Pobřeží slonoviny 2011</i>	50
2.2 ILEGÁLNÍ HUMANITÁRNÍ INTERVENČE	52
2.2.1 <i>Intervence v Kosovu 1999</i>	52
2.3 LEGÁLNÍ ZMĚNA REŽIMU	56
2.3.1 <i>Změna režimu na Haiti 1994 - 1995</i>	56
2.4 ILEGÁLNÍ ZMĚNA REŽIMU	58
2.4.1 <i>Změna režimu v Iráku 2003</i>	59
3. OPERACE V LIBYI 2011.....	65
3.1 FENOMÉN TZV. ARABSKÉHO JARA	65
3.2 SITUACE V LIBYI V KONTEXTU REGIONÁLNÍCH UDÁLOSTÍ	65
3.3 CESTA K AUTORIZACI ZAHRANIČNÍ INTERVENČE	69
3.3.1 <i>Mandát rezoluce 1973</i>	74
3.4 MEZINÁRODNÍ INTERVENČE V LIBYI.....	76
3.4.1 <i>Charakter operace Unified Protector a legitimizační strategie NATO</i>	78
3.5 OPERACE V LIBYI JAKO SKRYTÁ ZMĚNA REŽIMU	84
3.5.1 <i>Zajištění co nejširší mezinárodní organizační podpory</i>	87
3.5.2 <i>Zajištění co nejširší podpory změny režimu v zahraniční</i>	89
3.5.3 <i>Zajištění zřetelné domácí podpory</i>	91
3.5.4 <i>Neexistence efektivní základny domácí podpory</i>	92
3.5.5 <i>Přítomnost přijatelné alternativní vlády</i>	93
3.5.6 <i>Co nejkratší trvání okupace silami intervenujícího aktéra</i>	94
3.5.7 <i>Vynaložení co možná nejmenších prostředků</i>	95
3.5.8 <i>Absence pochybností o motivaci intervenujících sil</i>	96
3.5.9 <i>Zajištění mandátu RB OSN v případě vybudování národa</i>	98
3.5.10 <i>Přípravenost strategie odchodu</i>	100
ZÁVĚR	101
SUMMARY	105
POUŽITÁ LITERATURA.....	106
PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE	130

Seznam zkratk používaných v diplomové práci

AU Africká unie

AWACS Airborne Warning and Control System

BRICS Brazil, Russia, India, China, South Africa

ECOWAS The Economic Community of West African States

EU Evropská unie

GCC Gulf Cooperation Council

HI Humanitární intervence

ICISS Mezinárodní komise pro intervenci a státní suverenitu

IFOP Francouzský institut veřejného mínění

INTERFET International Forces East Timor

KFOR Kosovo Force

KLA Kosovo Liberation Army

KLDR Korejská lidově demokratická republika

LAS Liga arabských států

MICIVIH Mission Civile Internationale en Haïti

NATO Severoatlantická aliance

NOC National Oil Corporation

NTC National Transitional Council

OAS Organizace amerických států

OIC Organizace islámské spolupráce

R2P, RtoP Responsibility to Protect, Odpovědnost chránit

RB OSN Rada bezpečnosti OSN

RFCI Republican Forces of Côte d'Ivoire

RoE Rules of engagement

SBZP Společná zahraniční a bezpečnostní politika

UNITAF Unified Task Force

UNMIH United Nations Mission in Haiti

UNMISTAH / MINUSTAH United Nations Stabilization Mission in Haiti

UNOCI / MINUCI United Nations Mission in Côte d'Ivoi

UNTAET United Nations Transitional Administration East Timor

VS OSN Valné shromáždění OSN

WMD Zbraně hromadného ničení

Úvod

Součástí procesu transformace mezinárodního systému po roce 1989 je výrazný nárůst ochoty třetích stran intervenovat v lokálních konfliktech. Počínaje vytvořením bezletové zóny a tzv. bezpečných útočišť v Iráku v roce 1991 můžeme sledovat celou řadu humanitárních intervencí. Většina vojenských operací s deklarovaným cílem zastavit výjimečné porušování lidských práv (či jeho bezprostřední hrozbu) nebo zamezit prohlubování katastrofální humanitární situace v zemi proběhla na základě mandátu RB OSN. Na základě zkušenosti s intervencí NATO v Kosovu ale víme, že autorizace zásahu nezbytně není jejich nutným předpokladem. Specifické jsou intervence třetích stran, které vedou ke změně režimu v dané zemi. Také zde existuje legální precedent mandátu RB OSN, který byl ustanoven autorizací intervence na Haiti v roce 1994. S ohledem na principy rovnosti a suverenity ale převažuje ilegální a nelegitimní postup, kterým byla změna režimu realizována v Iráku v roce 2003.

Na jaře roku 2011 došlo v regionu Blízkého východu a severní Afriky k celé řadě protirežimních povstání. Jejich kořeny je možné najít v nespokojenosti s dlouholetou vládou tzv. „republikánských diktátorů“,¹ značné strnulosti elit či vysoké nezaměstnanosti mládeže. Zatímco v Tunisku a Egyptě si demonstranti vynutili změnu režimu, libyjský vůdce Muammar Kaddáfí se rozhodl protivládní protesty tvrdě potlačovat silou. V Libyi také došlo k velmi rychlému vytvoření alternativní politické platformy NTC,² a především organizovaných ozbrojených jednotek, které přešly na stranu protirežimních sil z řad libyjské armády. Kvůli tomu se prudce zhoršila situace civilního obyvatelstva, které při vyjádření podpory protestům čelilo ze strany režimu likvidačním výhrůžkám, připomínajícím v některých případech genocidní rétoriku známou ze Rwandy.

Vzhledem k momentu překvapení, výraznému *spillover* efektu a intenzivnímu využívání moderních komunikačních prostředků, které vypuknutí tzv. arabského jara doprovázely, byla celému fenoménu věnována velká pozornost i na mezinárodní úrovni. Protože povstání alespoň symbolicky nesla výrazný étos demokratizace, stály státy euroatlantického prostoru i přes své poměrně dobré vztahy s dlouholetými regionálními

¹ Určitou výjimkou bylo v tomto ohledu protirežimní povstání v Bahrajnu, který je monarchií.

² National Transitional Council, Národní přechodná rada. V některých materiálech je také označována jako ITC – Interim Transitional Council.

vládci převážně na straně protestujících. Násilný charakter represí v Libyi, spolu se schopností opozice ustavit formální politické těleso, přispěly v době ofenzivy režimních sil a milicí směrem na Benuházi, centrum revoluce, k volání po ustavení bezletové zóny, která by ochránila civilní obyvatelstvo před nálety letectva vlastní vlády.

Akteři podporující vytvoření bezletové zóny se ve své argumentaci odkazovali zejména na odpovědnost libyjské vlády za ochranu vlastního obyvatelstva (R2P). Charakter požadovaného mezinárodního zásahu zároveň předpokládal, že intervenujícími aktéry se převážně stanou západní státy disponující nadzvukovým letectvem. Ochotu takové řešení realizovat projevovaly zejména Francie, Velká Británie, USA a Katar. Představitelé těchto států nicméně deklarovali, že bezletovou zónu v Libyi zavedou, ale jen pokud pro to bude existovat explicitní mandát RB OSN.

RB OSN sice ještě na konci února podpořila přijetí rezoluce č. 1970, autorizující některé sankce vůči libyjskému režimu (např. zmrazení finančních prostředků či zákaz cestování pro některé jeho představitele), ale vzhledem k dlouhodobě odmítavému postoji Ruska a Číny vůči humanitárním intervencím se nezdálo být pravděpodobné, že by mohla návrh vytvořit bezletovou zónu schválit. Rozhodujícím faktorem pro autorizaci rezoluce č. 1973, projednávané v RB OSN 17. 3. 2011, se ukázala podpora prezentovaná Ligou arabských států. Rezoluce byla schválena 10 pozitivními hlasy, ostatní státy se zdržely hlasování.

Mandát rezoluce č. 1973 umožňoval „*všemi dostupnými prostředky*“ (s výjimkou použití „*okupačních sil*“) prosazovat bezletovou zónu, zbrojní embargo a opatření vedoucí k ochraně obyvatelstva. Po úvodní intervenci, provedené jednotlivými státy v rámci separátních operací, přešla zodpovědnost za vymáhání mandátu na NATO. Mezinárodní vojenské aktivity v Libyi tudíž spadaly pod velení Aliance v rámci mise Unified Protector.

Cílem této práce je prověřit, do jaké míry bylo angažmá NATO v Libyi v souladu s principy humanitární intervence a do jaké míry bylo vedeno snahou uskutečnit v zemi změnu režimu. Protože byla tato mezinárodní operace první aplikací konceptu R2P bez souhlasu vlády příslušného státu, dojde zároveň k prověření toho, jak bylo intervenujícími aktéry vymáhání ochrany obyvatelstva chápáno. Na základě aplikace teoretických konceptů autor také zhodnotí legitimitu přispění NATO k odstranění Kaddáfího režimu.

Z hlediska konceptuální analýzy bude klíčové odpovědět na otázku, zda jednáním aktérů došlo k vytvoření tzv. *skryté změny režimu* (*hidden regime change*), tedy konceptu, kdy aktér legitimizuje své jednání jako humanitární intervenci s cílem ochránit obyvatelstvo, ale ve skutečnosti usiluje o změnu režimu. Hypotézou je, že mezinárodní vojenská intervence, ač legitimizovaná jako humanitární, byla ve skutečnosti vzhledem k jednání politických představitelů intervenujících aktérů změnou režimu. Nezávisle na tom, zda bude tato hypotéza prokázána, je zřejmé, že změna režimu fakticky proběhla. Předběžně lze také říci, že oslabování sil loajálních plukovníku Kaddáfimu NATO k této změně výrazně přispělo. Z potřeby prověřit legitimitu takového počínání vychází druhá hypotéza, podle níž bez ohledu na charakter mandátu OSN a charakter Kaddáfího režimu nebylo vynucení změny režimu za přispění intervenujícího aktéra legitimní.

První kapitola práce se vyznačuje teoretickým charakterem. Jejím cílem je přiblížení základních proudů v rámci diskursu o humanitární intervenci, spravedlivé válce a státní suverenitě. V krátkosti jsou představeny základní principy teorie spravedlivé války, historické texty formující její chápání v různých historických etapách, ale aktuální úvahy o *ius ad bellum*, které vede např. Michael Walzer a na něj navazující autoři. Dále jsou představeny souvislosti současného mezinárodního práva, které principiálně vychází z Charty OSN. V návaznosti na jednotlivé případy humanitárních intervencí je představen současný intervenční diskurs, který reprezentují např. Weiss, Parekh, Holzgrefe, Tesón či Lang jr. Zvláštní pozornost je věnována také aktivitám samotné OSN. Již od začátku 90. let 20. století patří téma omezení státní suverenity k hlavním předmětům pozornosti všech generálních tajemníků OSN. Přiblížen je i koncept odpovědnosti za ochranu (R2P, RtoP), který je po svém přijetí na Světovém summitu v roce 2005 zvláště aktuálním prvkem mezinárodního práva. Koncept změny režimu je nejprve představen na základě politologického vymezení. Dále je tematizován prostřednictvím definic Michaela Reismana, jehož systém zároveň poslouží pro otestování legitimacy změny režimu v Libyi.

Druhá kapitola přibližuje procesy, které předcházely vojenskému zapojení intervenujících aktérů v referenčních případech jiných humanitárních intervencí či změn režimu po roce 1989. V souladu s projektem diplomové práce jsou zvláště tematizovány legální humanitární intervence (legální ve smyslu autorizace zásahu RB OSN), ilegální humanitární intervence, legální změna režimu a ilegální změna režimu. Součástí analýzy legálních vojenských operací je i přiblížení klíčových rezolucí RB OSN, ve kterých byl

definován jejich mandát (jedná se zejména o rezoluce č. 688, 794, 816, 940, 1264 a 1975). U ilegálních aktivit je důraz kladen především na legitimizační strategii intervenujících aktérů.

Stěžejní, třetí kapitola, je věnována mezinárodní vojenské operaci v Libyi a jejím dopadům. Události v zemi jsou zasazeny do širšího kontextu tzv. arabského jara, přiblíženy jsou také rychlost a míra aktivizace Kaddáfího represivního aparátu. V souvislosti s tím je představen diskurs, který předcházel autorizaci rezoluce č. 1973, a také bližší obsah jejího mandátu. Největší pozornost je věnována analýze legitimizační strategie představitelů NATO v průběhu celého trvání mise Unified Protector. Bez ohledu na její pozitivní přínosy pro libyjské obyvatelstvo jsou zvláště přiblíženy sporné momenty v zapojení Aliance (např. použití útočných helikoptér, bombardování komplexu Báb al-Azizíja apod.). Argumentace představitelů NATO je dále konfrontována s paralelními prohlášeními politických představitelů intervenujících, tedy např. Nicolase Sarkozyho, Davida Camerona, Baracka Obamy, Catherine Ashton ad. S využitím Reismanova desetibodového systému je poté otestována legitimita celé operace.

Protože je téma humanitárních intervencí v mezinárodním akademickém diskursu nadále velmi populární, existuje velké množství relevantní teoretické literatury, ať již v podobě specializovaných monografií, sborníků či textů z recenzovaných periodik. Totéž se týká také referenčních případových studií, které jsou v literatuře dobře popsány. Většina sekundární literatury vychází z anglofonního prostředí (zejména z USA), ale vzhledem k probíhající akademické globalizaci nebyly výjimkou ani anglicky psané texty mj. indických, finských a polských autorů. K tématu existuje i relevantní česky psaná literatura. Zejména ve výzkumné části práce bylo také možné pracovat s primárními zdroji, tedy zejména rezolucemi RB OSN či tiskovými prohlášeními představitelů NATO, tak jak jsou dostupné v online archivech OSN a NATO. Nezapomenutelnou roli při práci na tomto textu měly i internetové zdroje. Spíše než nedostatek informací tedy bylo problematické jejich efektivní třídění.

1. Teoretická východiska konceptů spravedlivé války, humanitární intervence a změny režimu

V rámci této kapitoly je představen diskurs o spravedlivé válce, humanitární intervenci a změně režimu. Historické prameny jsou pro jednoduchost rozděleny pouze podle dvou stěžejních period – období přirozeného práva a období pozitivního práva. Z období přirozeného práva jsou přiblíženy například myšlenky sv. Augustina, sv. Tomáše Akvinského, Huga Grotia a dalších. Z období pozitivního práva se jedná např. o J. S. Milla, Henryho Dunanta či některé dobové prameny (za všechny zde uvedme např. Všeobecný rozkaz č. 100, který limitoval jenání vojáků Unie v americké občanské válce). Pro přehlednost je zařazeno také klasické vymezení spravedlivé války, zejména s ohledem na *ius ad bellum*. Z nich také vychází doktrína humanitární intervence, která je představena ve všech svých modalitách, včetně konceptu R2P a dalších aktuálních úvah. Zdůrazněno je také její ukotvení v mezinárodním právu a podpora poskytovaná orgány OSN. Poslední pasáž je věnovaná teoretickému vymezení konceptu změny režimu, včetně Reismanovy definice a jeho desetibodového systému.

1.1 Historické prameny – období přirozeného práva

Spravedlivá válka a její teorie je tématem, které se v politické filosofii objevuje již od starověku, např. v hebrejské, římské a částečně i řecké tradici. Obvykle se kořeny teorie spravedlivé války dávají do souvislosti s dílem sv. Augustina (354–430). V jeho případě se ale jedná pouze o dílčí zmínky.³ Známy je např. citát z polemického spisu *Contra Faustum*, kde uvádí: „Záleží na tom, z jakých příčin lidé počínají vést válku a kdo jsou jejich původci. Přirozený řád smrtelníků žádá, aby vladař dal popud k podniknutí války. Nesmí však být pochybností o spravedlnosti války, která se vede na popud Boží buď k odstrašení, nebo zničení, nebo k podrobení pýchy smrtelníků.“⁴ Z ukázky je patrné, že největší význam přikládá Augustin osobě panovníka, který je arbitrem spravedlnosti příčin válek. Tyto mohou být vedeny pouze za účelem zachování

³ James Turner Johnson uvádí, že z celého díla sv. Augustina by se jednalo úhrnem o cca 2 strany tištěného textu.

⁴ STAŠEK, Bohumil. „Učení sv. Augustina o legitimitě válek“. In: *Svatý Augustin – život, dílo, víra* [online]. 2013 [cit. 2013-02-24]. Dostupné na: <http://www.svatyaugustin.estranky.cz/clanky/dalsi-tematicke-prace/sv.augustin-o-legitimite-valek.html>.

míru, přičemž prioritou je zejména ochrana nevinných. Další perspektivou je důsledné rozlišení role panovníka a vojáka – „*Pokud to, co král rozkazuje, je proti Božím příkázáním, ale voják o tom nemá jistotu, pak se král nespravedlivým rozkazem dopouští hříchu, ale voják, který jej poslouchá, je nevinný.*“⁵ Odpovědnost za posouzení spravedlivé příčiny pro válku nese panovník.

V Augustinových textech je primárním důvodem pro vedení války ochrana ohrožených lidí. Z tohoto pohledu jsou humanitární krize spíše typickým než nezvyklým důvodem pro odůvodnitelné vedení války. Tudíž je tento postup v rozporu s aktuálně platným principem práva na sebeobranu.⁶

;V podobném duchu se k tématu vyjadřuje sv. Tomáš Akvinský (1225–1274), který dílo Augustina znal a čerpal z něj. V centru jeho pozornosti je osoba panovníka, který má přirozené právo rozhodovat o vedení války. Prvním předpokladem spravedlivé války je autorizace ze strany vládce. Rozšiřuje Augustinův seznam situací, kdy lze příčiny války považovat za spravedlivé. Jedná se zejména o sebeobranu, znovunabytí ukradených statků a potrestání zločinců. Dále je důležitý i správný úmysl (snaha o znovunastolení míru) a jeho prosazování prostřednictvím přiměřených prostředků.⁷ Obecně předpokládá situace, kdy jedna komunita jedná s úmyslem potrestat tu druhou, přičemž „*ti, kteří jsou napadeni, jsou napadeni po právu, protože si to zaslouží na základě nějaké spáchané křivdy.*“⁸

Jako příklad příčiny války, která byla ve středověkém kontextu považována za spravedlivou, lze uvést špatné zacházení s křesťany v nekřesťanských zemích. V takové situaci mohl vstoupit do hry papež, který legitimizoval použití síly a vyzval některého z katolických panovníků k jejímu poskytnutí. Klíčovým zdrojem poznání jsou v tomto ohledu spisy kanonického právníka Sinibalda de Fieschiho, který do dějin vstoupil jako papež Inocenc IV. Jeho argumentace vychází z předpokladu, že i nevěřící jsou racionální stvoření schopná se samostatně rozhodovat a také vytvářet společenské

⁵ Tamtéž.

⁶ MEDNICOFF, D. M. „Humane wars? International law, Just War theory and contemporary armed humanitarian intervention“. *Law, Culture and the Humanities* [online]. 2006-10-01, roč. 2, č. 3, s. 373–398 [cit. 2013-02-24]. Dostupné na: <http://lch.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/1743872106069823>, s. 379.

⁷ LEE, Steven. *Intervention, Terrorism, and Torture: Contemporary Challenges to Just War Theory*. Dordrecht: Springer, c2007, xiii, 323 p. AMINTAPHIL ; v. v. 1. ISBN 978-140-2046-773., s. 33.

⁸ NARDIN, Terry. „The Moral Basis for Humanitarian Intervention“. LANG, Anthony F. et al. *Just Intervention*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, c2003, s. 11–27. ISBN 0878403418, s. 13.

uspořádání (mj. v případě výběru panovníka). Zároveň podle něj nemá nikdo právo nevěřící nutit ke konverzi. Ale protože je křesťanské evangelium určeno všem, papež se musí zabývat situací věřících i křesťanů, přičemž všichni spadají pod jurisdikci *přirozeného práva*. To dává papeži autoritu zasáhnout v případě, že podle něj nevěřící porušují toto přirozené právo (např. když napadají křesťanské misionáře nebo s křesťany ve své zemi krutě zacházejí). Fieschiho argumentace vychází z dobového kontextu křížáckých válek. Přesto má některé přesahy také k současné mezinárodní politice. Zajímavý je zejména předpoklad autorizace vojenského zásahu ze strany papeže, který plní v případě zvažování vojenského zásahu roli nestranné autority.⁹

Na Akvinského i Fieschiho navázali o tři století později jezuitští autoři Francisco de Vitoria (1485–1546) a Francisco Suarez (1548–1617). Z pohledu teorií spravedlivé války se zabývali především otázkou volby na straně panovníka oprávněného zasáhnout a také limity jeho jurisdikce. Když je do vyhlášení spravedlivé války zahrnut koncept volby, vzniká potřeba měřit míru vynucování vlastních požadavků v různých situacích. Oba dospívají k názoru, že právo vést spravedlivou válku vzniká pouze tehdy, když je ohroženo společenství panovníka. Staví se tedy proti názoru, že válka může být vedena za účelem prosadit Boží vůli nebo přirozené právo.¹⁰

Zejména Vitoria se částečně vymezoval vůči Fieschimu. Coby účastník dobových debat o ospravedlnitelnosti chování Španělů při dobývání nového světa konstatoval, že i když je chování domorodých obyvatel¹¹ v rozporu s přirozeným právem, tak válečné tažení není automaticky ospravedlněno. Vitoria píše, že „*by bylo zvláštní, kdyby se v křesťanské společnosti přivíraly oči nad smilněním, a zároveň by se používalo jako obhajoba zabránění země nevěřících.*“¹² I tak lze ozbrojenou intervenci zvážit na ochranu rituálních lidských obětí a obětí kanibalismu, protože takové činy jsou obzvláště zavrženíhodné. Taková intervence by však měla být realizována jen použitím nezbytných prostředků.¹³

⁹ Tamtéž, s. 14.

¹⁰ O'DRISCOLL, Cian. *Renegotiation of the Just War Tradition and the Right to War in the Twenty-First Century*. 1st ed. New York: Palgrave Macmillan, 2008, xii, 232 pp. ISBN 02-306-0583-4., s. 77.

¹¹ Kteří byli většinou považováni nejen za nevěřící, ale také za barbary hodné napravení.

¹² NARDIN, Terry. „The Moral Basis for Humanitarian Intervention“. LANG, Anthony F. et al. *Just Intervention*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, c2003, s. 11–27. ISBN 0878403418, s. 14.

¹³ Tamtéž, s. 14.

Klíčovou osobností pro teorii spravedlivé války a mezinárodní právo vůbec je holandský právník Hugo Grotius (1583–1645), který se mj. proslavil teorií o svobodných mořích a pomohl dokončit proces sekularizace práva obecně. Kromě dodnes platné klasifikace válečného práva a spravedlivé války na *ius ad bellum* (právo před válkou) a *ius in bello* (právo ve válce) uvádí v díle *De iure belli ac pacis* (O právu války a míru) z roku 1625, že pokud tyran způsobí svým poddaným takové zacházení, které nelze ospravedlnit, pak jiné státy mohou provést své právo *humanitární intervence*. Humanitární intervenci pokládá za právo, a nikoliv povinnost státu.

Grotius podstatně změnil koncept přirozeného práva. Nositelem přirozeného práva není Bůh či papež jako jeho zástupce, ale *societas humana* (lidská společnost). K tomu uvádí, že „je třeba počítat s faktem, že králové (...) mají právo požadovat trest nejen na základě zranění spáchaných na nich nebo jejich poddaných, ale také na základě zranění, která je přímo neohrožují, ale přespříliš porušují právo přirozenosti nebo národů vztahující se k jakékoliv osobě“.¹⁴ Taková práva podle Grotia nepožívají pouze jednotlivci, ale i abstraktní entity jako státy, které koexistují ve stavu přirozenosti. To se nevylučuje s ochrannou vlastních zájmů – hlavním cílem státu je vlastní přežití. Přesto lze pomoci i jiným, a to i za předpokladu, že křesťané napadají nekřesťany.¹⁵ Na druhou stranu ale Grotius klade velký důraz na povinnost jednotlivce respektovat suverénního panovníka své země, přičemž poddaným nepřiznává právo na odpor.

Ve srovnání se staršími autory je u Grotia zajímavé, že v jeho díle chybí zmínka o jakékoliv vyšší autoritě, která by o spravedlivém použití síly rozhodovala, a to přesto, že právo na intervenci vychází z práva přirozeného. Grotius totiž vychází z toho, že v rámci entity suverénních států zraňuje nepotrestání zvláště hrubého zacházení jedním suverénem také všechny ostatní, protože podrývá přirozené právo jako takové.¹⁶

Další teoretici již pracovali v přímém kontextu post-vestfálského uspořádání, které po ukončení třicetileté války vedlo k ustavení národních států a s nimi spojeného

¹⁴ HOLZGREFE, J. *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*. Editor J. Holzgreffe, Robert O. Keohane. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, xii, 350 s. ISBN 05-215-2928-X., s. 26.

¹⁵ Také Grotius psal své práce v určitém kontextu. Vyústěním výše zmíněné argumentace je tvrzení, že Nizozemská východoindická společnost může vést spravedlivou válku s Portugalci, kteří se snaží zabránit některým asijským národům v obchodování s Nizozemci i pod pohrůžkou násilí. To ale nic nemění na platnosti jeho argumentu.

¹⁶ NARDIN, Terry. „The Moral Basis for Humanitarian Intervention“. LANG, Anthony F. et al. *Just Intervention*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, c2003, s. 11–27. ISBN 0878403418, s. 16.

konceptu státní suverenity. S jeho rozvojem klesá i filozofická „ochota“ tolerovat humanitární intervenci. Samuel von Pufendorf (1632–1694) tvrdil, že „je v rozporu s přirozenou rovností lidstva, aby si jeden osoboval právo na roli soudce a rozhodoval o sporech“, ¹⁷ s tím, že by pak každý mohl zneužít záminku příkoří pro vyhlášení války. Pro možnost humanitární intervence se vyslovil pouze v případě, že o ni příslušná strana sama požádá. Ani v takové situaci ale není povinností ostatních států zasáhnout, tuto mohou pouze zvážít.

Švýcarský právník filosof Emerich de Vattel (1714–1767), vycházející z osvícenského filosofa Christiana Wolffa, se ve své práci *Droit des gens* (Zákon národů) vyslovil pro důsledné rozlišování mezi legalitou a moralitou. Zároveň byl na dlouhou dobu posledním filozofem, který o spravedlivé válce a humanitární intervenci alespoň částečně uvažoval v intencích přirozeného, a nikoliv pozitivního práva (které naopak transformoval do *práva národů*). Vůči právu na intervenci se zcela vymezil, a naopak prosazoval princip neintervence. Na rozdíl od Wolffa připouští jednu výjimku: je případ, kdy se vůči zřejmému tyranovi zformuje národní odboj. V takové situaci může cizí země poskytnout pomoc utlačovanému lidu, který o ni požádá. ¹⁸

1.2 Historické prameny – období pozitivního práva

Zhruba od druhé poloviny 18. století se začala prosazovat znatelná změna právního myšlení. Byl opuštěn princip přirozeného práva (*iusnaturalismus*) a nahradil jej *iuspositivismus*. Pozitivní (mezinárodní) právo je tvořeno výhradně platnými mezinárodními smlouvami a precedentů vzniklých na základě praxe. Samotné smlouvy jsou vyjádřením svobodné vůle suverénních států a jejich legitimních představitelů.

Takový přístup vedl k omezení války. Ta se stala relativně omezeným měřením sil kontrolovaným celou řadou pravidel. Protivníci se navzájem uznávali jako spravedliví nepřátelé, což zároveň umožňovalo třetím státům zůstat neutrální. Útok na nepřítele či obrana vůbec nepodléhali hodnocení z hlediska absolutních kategorií morálního dobra či zla, ale pouze z hlediska momentálních a relativních materiálních

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ BUTLER, Michael J. *Selling a 'Just' War: Framing, Legitimacy, and US Military Intervention*. New York: Palgrave Macmillan, 2012, xiii, 284 p. ISBN 02-303-6064-5, s. 31.

zisků. Z toho zároveň vyplývá, že o spravedlivé válce ve smyslu humanitární intervence nešlo uvažovat.¹⁹

Současně s právním pozitivismem vycházely principy neintervence také z klasického liberalismu. To můžeme vysledovat např. u J. S. Milla (1806–1873). Mill vycházel z toho, že státy mají právo na sebeurčení, a to bez ohledu na míru svobod poskytovaných vládou. Znakem sebeurčení je i situace, kdy se občanům nepodaří ustavit svobodné instituce. Naopak, pokud by do procesu zasáhl cizí aktér (stát), byl by tento o sebeurčení ochuzen. Mill si byl vědom toho, že lidé ovládaní panovníkem-tyranem jsou znevýhodněni. I přesto trval na principu svépomoci, protože v procesu vlastního usilování o svržení takového panovníka viděl příležitost společnosti silněji přilnout ke svobodě.²⁰

Doboví autoři (včetně Milla, který takové případy označil za „negativní demonstrace příčin neintervence“) samozřejmě uměli pojmenovat i problematické situace, které mohou z principu neporušitelnosti hranic vyvstat. V kontextu diskursu 19. století mezi ně patří případy, kdy rozložení hranic viditelně brání dvěma či více politickým komunitám spolupracovat v případě, že se jedna z nich výrazně vojensky angažuje v boji za nezávislost (situace „národního osvobození“²¹). Dále se jedná o případy, kdy hranice již překročila armáda cizí mocnosti a pro její zatlačení je nutné vstoupit i na území cizího státu apod.²²

„Pevnou půdu“ z hlediska právního pozitivismu a intervence ale vytvořily pouze precedenty vzniklé zásahem evropských mocností v Řecku a později v Sýrii. Teoreticky téma nejprve uchopil někdejší britský ministr zahraničí George Canning (1770–1827),²³ který tvrdil, že stát smí přistoupit k intervenci pouze ve velmi výjimečných případech a s rozhodující silou. V tomto duchu se Britové pokusili jednat v roce 1827, kdy společně s Francií a Ruskem intervenovali ve prospěch hnutí za národní osvobození

¹⁹ SCHMITT, Carl. *Der Nomos der Erde im Völkerrecht des jus publicum Europaeum / Carl Schmitt*. 3. Aufl. Berlin: Duncker, 1988. ISBN 34-280-1328-X, s. 249.

²⁰ WALZER, Michael. *Just and Unjust Wars: a Moral Argument with Historical Illustrations*. 4th ed. New York: Basic Books, 2006, xxviii, 361 p. ISBN 04-650-3707-0., s. 87.

²¹ Mimoходом, v kontextu potlačení Maďarské revoluce carskou invazí se Mill vyjádřil v tom smyslu, že Britové měli reagovat vlastní intervencí. Tuto debatu ale samozřejmě nelze vnímat v kontextu problematiky „humanitární intervence“, jedná se pouze o ilustraci toho, že Millovy názory byly částečně variabilní a utilitaristické.

²² WALZER, Michael. *Just and Unjust Wars: a Moral Argument with Historical Illustrations*. 4th ed. New York: Basic Books, 2006, xxviii, 361 p. ISBN 04-650-3707-0., s. 90.

²³ Canning byl ministrem v letech 1822–1827, ve funkci vystřídal lorda Casterleagha. Na sklonku života vykonával také funkci ministerského předsedy, přičemž se má za to, že tento úřad zastával historicky vůbec nejkratší dobu (119 dní).

Řecka z nadvlády Osmanské říše. Není bez zajímavosti, že v rozhodnutí intervenovat sehrála roli také výrazná reakce francouzské a britské veřejnosti na příběhy o bezpráví.²⁴ Povstání probíhalo již od roku 1821, přičemž obě strany se z dnešního pohledu dopouštěly hrubého porušování lidských práv, nicméně veřejně známým se stal především masakr cca 100 000 Řeků z ostrova Chios. Po vnějším zásahu došlo ke zvratu dosavadní situace a lze říci, že v důsledku intervence se Řekům podařilo v roce 1830 vyhlásit nezávislost.²⁵

Další intervence ve stejném regionu proběhla mezi léty 1860–1861 v tehdejší Sýrii. Francouzi zasáhli ve prospěch maronitských křesťanů v jejich ozbrojeném sporu s Drúzy. Argumentovali smlouvou z roku 1250, která je zavazovala chránit levantské křesťany. Z hlediska mezinárodního práva je velmi důležité, že francouzskou iniciativu podpořily všechny významné evropské mocnosti své doby,²⁶ včetně Osmanské říše,²⁷ na jejímž území se intervence odehrála. Na základě protokolu z 3. srpna 1860, který podepsaly všechny tyto státy, byla schválena mise o síle 12 000 vojáků. V praxi nakonec zasáhlo jen cca 6 000 francouzských vojáků, zbylé země dodaly vysoké důstojníky, kteří se účastnili konzultací. Cílem mise bylo asistovat osmanskému sultánovi a „*okamžitými a energickými opatřeními zastavit prolévání krve a ukončit násilí na křesťanech, které nemůže zůstat nepotrestáno.*“²⁸ V dokumentu je také dále zdůrazněno, že státy touto intervencí nesledují žádné strategické ani politické zájmy.²⁹

Zpětně tedy můžeme dovodit, že na základě praxe byl v mezinárodní politice ustaven obyčej, který formuloval předpoklady vedení spravedlivé války. V širším kontextu je ale zřejmé, že zvažování *ius ad bellum* bylo v 19. a počátku století 20. velmi redukováno. Válka byla (řeceno s Clausewitzem) považována za pokračování politiky jinými prostředky. Doba si vyžádala spíše úvahy a praktické kroky vztažené k regulaci chování jednotlivých ozbrojených složek *in bellum*. První závazný dokument svého

²⁴ Řekové byli často vykreslováni jako pokračovatelé antické tradice. Známý je i případ úmrtí básníka lorda Byrona v roce 1824, který se konfliktu zúčastnil jako dobrovolník.

²⁵ ONUF, Nicholas. „Normative Frameworks for Humanitarian Intervention“. LANG, Anthony F. et al. *Just Intervention*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, c2003, s. 28–45. ISBN 0878403418, s. 36–37.

²⁶ Rakousko, Británie, Prusko, Rusko i Osmanská říše.

²⁷ Wheeler podotýká, že jediným důvodem bylo turecké vědomí toho, že pokud se vůli ostatních mocností nepodrobí, budou k tomu donuceni vojensky, protože všechny ostatní státy budou jednat jednotně.

²⁸ FINNEMORE, Martha. „Constructing Norms of Humanitarian Intervention“. Editor KATZENSTEIN, Peter J. *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press, 1996, s. 153–185. ISBN 0231104693., s. 163.

²⁹ Tamtéž, s. 163–164.

druhu vydala vláda Spojených států v průběhu občanské války.³⁰ Text známý jako Lieberův kodex (podle právníka Francise Liebera) nařizuje vojákům Unie jednat ohleduplně ve vztahu k civilnímu obyvatelstvu, stanovuje práva a povinnosti válečných zajatců a mj. zakazuje získávat svědectví mučením.³¹

V tomto kontextu jsou známé také aktivity Henriho Dunanta (1828–1910), zvláště založení Mezinárodního výboru červeného kříže v roce 1863 a prosazení první Ženevské úmluvy, která je považována za základ mezinárodního humanitárního práva. Text s plným názvem „Ženevská konvence o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli“ podepsalo v roce 1864 celkem 12 států,³² které se mj. zavázaly k ochraně statutu válečných zajatců, zákazu násilného jednání s nimi, identifikaci a předávání informací o raněných a mrtvých a také umožnění účasti nestranných aktérů (humanitárních organizací) na ošetřování raněných.³³

Na přelomu století se k tomuto trendu připojily další závazné dokumenty formující pozitivní válečné právo. Tyto vycházely ze závěrů dvou haagských konferencí. Závěry první konference z roku 1899 přímo odkazovaly na Ženevskou konvenci, když její pravidla vztáhly také na boj na moři. Za účelem posílení mírového řešení konfliktů zároveň vznikl dodnes existující Mezinárodní rozhodčí soud se sídlem v Haagu. Došlo také k přijetí omezení ve věci používaných zbraní – státy se shodly na tom, že ze vzdušných balonů nebudou shazovány „bomby a projektily“ a že jejich vojska nebudou používat kulky, které se v lidském těle snadno tříští či zplošťují.³⁴ Druhá Haagská konference konaná roku 1907 pak s platností k roku 1910 vymezila práva a povinnosti neutrálních států, dále prohloubila omezení války na moři a zavázala státy k tomu, aby vždy řádně ohlásily napadení jiné země.³⁵

Zároveň je nutné podotknout, že většina nařízení a omezení přijatých haagskými konferencemi byla v průběhu 1. světové války porušena. Tento konflikt vzhledem ke

³⁰ Prezident Abraham Lincoln dokument signoval 24. dubna 1863.

³¹ LEE, Steven. *Intervention, Terrorism, and Torture: Contemporary Challenges to Just War Theory*. Dordrecht: Springer, c2007, xiii, 323 p. AMINTAPHIL ; v. v. 1. ISBN 978-140-2046-773., s. 28.

³² Švýcarsko, Bádensko, Belgie, Dánsko, Francie, Hesensko, Nizozemsko, Itálie, Portugalsko, Prusko, Španělsko a Vírtembersko. Další státy se připojily později.

³³ International Humanitarian Law. In: *Geneva Conventions* [online]. 2010 [cit. 2013-03-12]. Dostupné na: <http://www.redcross.lv/en/conventions.htm>.

³⁴ Zajímavé je, že poměrně velkou iniciativu v oblasti omezení ukrutností války vyvíjelo Rusko. První Haagská konference se sešla na ruský popud, přičemž byla zahájena v den carových narozenin. O ruské angažovanosti svědčí i fakt, že již v roce 1868 byla přijata tzv. Petrohradská deklarace, která mj. poprvé zmiňovala zákaz používání určitých typů munice.

³⁵ The Laws of War. In: *The Avalon Project* [online]. 2008 [cit. 2013-03-12]. Dostupné na: http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/lawwar.asp.

svému globálnímu charakteru³⁶ změnil pohled na válku. Výrazně byl ovlivněn i diskurs o válce, který se poprvé od 18. století výrazněji obrátil směrem k normativnímu chápání ozbrojených konfliktů.

1.3 *Principy teorie spravedlivé války*

Z předchozích dvou podkapitol lze vyvodit několik základních principů, kterými se teorie spravedlivé války řídí. Z kontextu je rovněž zřejmé, že posuzování spravedlnosti má vztah především k *ius ad bellum*. Právo na rozpoutání spravedlivé války podléhá splnění konkrétních podmínek, přičemž tyto se v průběhu času u jednotlivých autorů lišily. Lišila se i interpretace jednotlivých situací ve vztahu k těmto podmínkám. Obecně se ale má za to, že spravedlivou válku lze vést, pokud existuje (1) spravedlivý důvod, je vedena se (2) správným úmyslem, přičemž ozbrojený zásah představoval (3) poslední možnost. Její zahájení schválila (4) kompetentní autorita, přičemž byla zvažena (5) přiměřenost a (6) rozumná šance na úspěch.

Tyto principy vycházejí z prací tradičních myslitelů, nicméně do ucelené podoby teorií jsou převáděny zejména od druhé poloviny 20. století. Velkou roli v tom sehrály ustavení OSN a také existence jaderných zbraní. V době studené války byla debata o spravedlivé válce formována různými angažmá supervelmocí a jejich spojenců v zemích třetího světa – viz americké působení ve Vietnamu či sovětské v Afghánistánu. Po konci studené války se diskurs přesunul spíše k otázkám humanitárních intervencí a porušování lidských práv.

Cílem této podkapitoly je přiblížit perspektivu spravedlivé války s důrazem na autory, kteří se věnovali jejímu ucelenému formování, a případně se tématu věnovali i v nedávné minulosti. Zřejmě nejvíce je s otázkami spravedlivé války spojen americký politický filosof Michael Walzer (nar. 1935), přičemž za klíčové dílo v tomto ohledu můžeme považovat svazek *Just and Unjust Wars: a Moral Argument with Historical Illustrations*, poprvé vydaný roku 1977. Pro Walzera je zároveň charakteristické, že ve svých pracích propojuje moderní politickou filosofii a tradiční autory, včetně středověkých myslitelů (Akvinský, Grotius, Vitoria aj.). Dále bude autor čerpat z publikace *Renegotiation of the Just War Tradition and the Right to War in the Twenty-First Century* (2008) a dalších textů skotského politologa Ciana O'Driscolla.

³⁶ Ještě v úvodu si zúčastněné strany předávaly diplomatické nóty a panovníci si navzájem psali telegramy. Poté, co se z války stala (řečeno s Kissingerem) válka mas, se charakter válčení jako takového hluboce proměnil.

1.3.1 Spravedlivý důvod

Otázka spravedlivého důvodu je ústřední otázkou diskursu o spravedlivé válce. Ve druhé polovině 20. století, kterou Walzer nazývá světem „legalistického paradigmatu“, byl prostor pro spravedlivý důvod války velmi omezený. Válka byla obvykle vnímána pouze v kontextu agrese a obrany proti agresi, přičemž právě obranná pozice představovala jedinou přijatelnou příčinu spravedlivé války.

Takové uvažování přiblížil v roce 1960 Robert Tucker (1918–2010),³⁷ když napsal, že „*Spravedlivá válka je bojována buď v sebeobraně, nebo v kolektivní obraně proti ozbrojenému útoku. Naopak nespravedlivá válka (...) je taková, kterou iniciovaly jiné okolnosti než sebeobrana nebo kolektivní obrana proti ozbrojenému napadení.*“³⁸

Walzer vychází ze své teorie agrese, kterou shrnuje do šesti bodů. Za primární jednotku mezinárodního společenství pokládá stát, který má chránit své občany. Každý člen této společnosti má svá práva, z nichž nejdůležitější jsou teritoriální integrita a politická suverenita. Jakékoliv silové ohrožení či výhrůžka použití síly³⁹ proti těmto dvěma právům je vnímáno jako akt agrese. V této situaci je ospravedlnitelné použít dva typy reakce: sebeobrannou válku a „válku“ prosazení práva obětí a jakéhokoliv dalšího člena mezinárodního společenství. Poté, co byl agresor zatlačen, může být také potrestán v intencích mezinárodního práva. Filosoficky otevřená zůstává otázka, zda je vhodným objektem potrestání stát jako celek, nebo vybraní jedinci.⁴⁰

1.3.2 Správný úmysl

Kategorie správného úmyslu leží na pomezí *ius ad bellum* a *ius in bello*, respektive je nutné ji zvažovat při rozhodování o vedení války, ale zároveň musí být

³⁷ Americký politolog a diplomat. Působil mj. na americkém velvyslanectví v Moskvě, a to i během poválečné stalinské éry.

³⁸ Citováno podle O'DRISCOLL, Cian. *Renegotiation of the Just War Tradition and the Right to War in the Twenty-First Century*. 1st ed. New York: Palgrave Macmillan, 2008, xii, 232 p. ISBN 02-306-0583-4, s. 4.

³⁹ Walzer tím v podstatě morálně ospravedlňuje také preventivní válku. Na druhou stranu ale vždy zdůrazňuje, že jakákoliv ozbrojená odpověď je nadále omezována celou řadou morálních hledisek. Preventivní válka přichází v úvahu pouze v případě bezprostřední hrozby útoku.

⁴⁰ WALZER, Michael. *Just and Unjust Wars: a Moral Argument with Historical Illustrations*. 4th ed. New York: Basic Books, 2006, xxviii, 361 p. ISBN 04-650-3707-0., s. 61–62.

brána v potaz také během ní. Spolu s Williamem Vincentem O'Brienem (1912–2003)⁴¹ můžeme říci, že je hlavní, aby se válečné operace omezily pouze na takové, které úzce souvisí se spravedlivým důvodem. Dále je nutné se vyhnout duchu nenávisti a odplaty a celé snažení napřáhnout k co nejrychlejšímu nastolení spravedlivého a trvalého míru.⁴²

Spravedlivý úmysl také vyžaduje, aby již v průběhu vojenských operací byly zvažovány potřeby civilního obyvatelstva, zejména s ohledem na nutnost budoucího usmíření obou států v post-konfliktním období. Lidská práva nepřátel musejí být respektována.⁴³

Podle Johnsona bývá podmínka spravedlivého úmyslu v současném diskursu často přehlížena, a to přesto, že je obsažena v klasických pracích a podle něj stojí v centru konceptu spravedlivé války. Pro jeho naplnění je nutná existence „mírového cíle“ a správně pochopená morální válka musí směřovat k vytvoření spravedlivějšího a mírumilovnějšího světa. Mír musí vytvořit nebo obnovit vládu práva.⁴⁴

1.3.3 Poslední možnost

V rámci zvážení kritéria poslední možnosti se od států očekává, že před započítím války vyčerpají veškeré jiné možnosti řešení konfliktu. Zvláštní důraz je kladen na různé formy diplomacie, nicméně podle Walzera je nutné zvážit také veškerá vojenská opatření, která nepředstavují válku.⁴⁵ Zároveň je ale zřejmé, že posouzení války jako poslední možnosti je více než jindy otázkou volby – kritici mohou vyčerpání všech možností vždy zpochybnit.

⁴¹ Georgetownský profesor, mj. autor knihy *The Conduct of Just and Limited War* (1981).

⁴² O'BRIEN, William V. Desert Storm: a Just War Analysis. *St. John's Law Review* [online]. 1992, roč. 66, č. 3, s. 797–823 [cit. 2013-03-15]. Dostupné na: <http://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1794&context=lawreview>, s. 815.

⁴³ SCHONSHECK, Jonathan. LEE, Steven. *Intervention, Terrorism, and Torture: Contemporary Challenges to Just War Theory* / *Intervention, Terrorism, and Torture: Contemporary Challenges to Just War Theory*. Dordrecht: Springer, c2007, s. 155–170. AMINTAPHIL ; v. v. 1. ISBN 1-4020-4677-4., s. 162.

⁴⁴ O'DRISCOLL, Cian. „James Turner Johnson's Just War Idea: Commanding the Headwaters of Tradition“. *Journal of International Political Theory* [online]. 2008, roč. 4, č. 2, s. 189–211 [cit. 2013-03-16]. ISSN 1755-0882. DOI: 10.3366/E1755088208000219. Dostupné na: <http://www.eupublishing.com/doi/abs/10.3366/E1755088208000219>, s. 197–198. James Turner Johnson na základě těchto tezí dospěl k závěru, že zásahy mezinárodních sil ve válkách v Bosně, Kosovu i Iráku byly z pohledu morální války legitimní.

⁴⁵ V originále „military measures short of war“. Walzer v předmluvě k vydání *Just and Unjust Wars: a Moral Argument with Historical Illustrations* z roku 2006 do této kategorie zahrnuje i vynucování bezletových zón, přičemž tomuto opatření přikládá stejnou váhu, jako embargo na dovoz zbraní za použití zastavování lodí na otevřeném moři (*high seas*). Spornou otázkou zůstává, do jaké míry tuto definici splňují vysoce přesné útoky vůči osobám, které jsou podnikány bezpilotními letadly.

Standardní neválečná opatření obvykle zahrnují obchodní sankce a zbraňové embargo. Pro jejich prosazení a efektivitu je ale nutná úzká spolupráce mnoha aktérů. Sankce by také měly být cílené⁴⁶ tak, aby co nejméně ohrožovaly civilní obyvatelstvo. Neobhajitelné jsou sankce, které brání v přístupu ke stravě a zdravotní péči.⁴⁷ Mezi další opatření lze zařadit např. zvýšení aktivity v oblasti zpravodajských služeb, zmrazení prostředků vládních činitelů a zákaz jejich cestování, vytváření strategických partnerství s třetími zeměmi za účelem izolace nepřítele aj.⁴⁸

I v případě splnění tohoto kritéria však není možné opomenout ostatní podmínky. Pod záminkou vyčerpání všech ostatních možností není možné legitimizovat násilí, jež není považováno za spravedlivé. Síla smí být použita jen v případě, že vzhledem k momentální závažnosti okolností jsou mírové způsoby řešení konfliktu nedostatečné.⁴⁹

1.3.4 Kompetentní autorita

Jak již bylo zmíněno výše, kritérium kompetentní autority je diskutováno již od středověku. V době křížáckých válek schvaloval použití síly proti nepříteli křesťanů papež, v současném světě omezuje použití vojenských prostředků proti jiným státům Rada bezpečnosti OSN (dále jen „RB OSN“). Také je pravdivé, že uvnitř státu rozhodují o použití síly také orgány k tomu určené. Z mezinárodního pohledu je možné konstatovat, že v současnosti je (alespoň v teorii) odpovědnost za posouzení příčin války vyňata z kompetence států a podléhá externí autoritě.

William A. Galston tvrdí, že není v pravomoci států trestat jiné státy. Proto je nutné takové záležitosti předat do pravomoci nadnárodní autority, tedy OSN. Jako důvod uvádí analogii s vnitropolitickou situací: „*Vláda suverénního státu prosadí zákon, nicméně se jí ho nedaří vynucovat. Vytváří toto selhání prostor pro to, aby*

⁴⁶ Colin Powell hovořil o tzv. „smart sanctions“.

⁴⁷ WALZER, Michael. *Just and Unjust Wars: a Moral Argument with Historical Illustrations*. 4th ed. New York: Basic Books, 2006, xxviii, 361 p. ISBN 04-650-3707-0., s. xviii

⁴⁸ BRUNSTETTER, Daniel a Megan BRAUN. „From Jus ad Bellum to Jus ad Vim: Recalibrating Our Understanding of the Moral Use of Force“. *Ethics* [online]. 2013, roč. 27, č. 1, s. 87–106 [cit. 2013-03-15]. ISSN 0892-6794. DOI: 10.1017/S0892679412000792. Dostupné na: http://www.journals.cambridge.org/abstract_S0892679412000792, s. 97.

⁴⁹ WALZER, Michael. *Just and Unjust Wars: a Moral Argument with Historical Illustrations*. 4th ed. New York: Basic Books, 2006, xxviii, 361 p. ISBN 04-650-3707-0., s. xv.

*občané začali individuálně tento zákon na základě morálního práva vynucovali? Domnívám se, že ne.*⁵⁰

John Turner Johnson vnímá otázku kompetentní autority v širších souvislostech. S odkazem na katolické autory a v americkém kontextu vyjmenovává několik kompetentních autorit; spravedlivá válka podle něj musí být schválena Kongresem, těšit se široké podpoře veřejnosti a poté obdržet příslušnou mezinárodní autorizaci. Dále se zabývá analýzou suverenity. Tu považuje za morální konstrukt, přičemž dospívá k tomu, že OSN vlastní suverenitou nedisponuje a má ji pouze skrze členské státy. Na druhou stranu ale uznává, že je vždy potřeba rozlišovat mezi odpovědností morálních filosofů a politiků.⁵¹

Mark Evans k tématu poznamenává, že v otázce kompetentní autority teorie strani demokracii. Toho zneužívají režimy jako např. KLDK, které jsou demokratické jen podle jména. Takové státy pak obvykle vedou války či ozbrojené operace ve jménu vlastních občanů, a to i za předpokladu, že používají sílu proti vlastním občanům.⁵²

Otázka kompetentní autority je mnohem širší a bude v celé řadě ohledů probírána v jiných částech této práce, stejně jako související debata o trestající válce⁵³ (zejména s ohledem na invazi do Iráku). Také procedurálním otázkám souvisejícím s činností orgánů OSN bude věnována samostatná podkapitola. Proto je zde uveden jen základní nástin spadající do kontextu teorie spravedlivé války.

1.3.5 Přiměřenost

Otázka přiměřenosti je nejčastěji formována určením limitů pro délku trvání spravedlivé války a způsobů jejího vedení. Za použití ekonomické terminologie bychom mohli hovořit o „cost-benefit“ analýze spravedlivé války. Platí, že proporcionalita je záležitostí přizpůsobení prostředků stanoveným cílům, přičemž jakékoliv způsoby

⁵⁰ Citováno podle O'DRISCOLL, Cian. *Renegotiation of the Just War Tradition and the Right to War in the Twenty-First Century*. 1st ed. New York: Palgrave Macmillan, 2008, xii, 232 p. ISBN 02-306-0583-4, s. 132.

⁵¹ JOHNSON, John Turner. „Using Military Force Against the Saddam Hussein Regime: the Moral Issues“. In: *Foreign Policy Research Institute* [online]. 2002 [cit. 2013-03-16]. Dostupné na: <http://www.fpri.org/enotes/americanwar.20021204.johnson.militaryagainsthussainmoralissues.html>.

⁵² EVANS, M. „Just war, democracy, democratic peace“. *European Journal of Political Theory* [online]. 2012-04-19, roč. 11, č. 2, s. 191–208 [cit. 2013-03-16]. ISSN 1474-8851. DOI: 10.1177/1474885111425122. Dostupné na: <http://ept.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/1474885111425122>, s. 195.

⁵³ V literatuře se tradičně uvádí jako *punitive war*, vhodný český překlad je poněkud komplikovaný.

nadměrného poškozování jsou zakázané. Pro posouzení nadměrnosti lze stanovit dvě kritéria. Prvním z nich je minimální množství násilí nutné pro vítězství, resp. tzv. *vojenská nezbytnost*. Druhé je odvislé od toho, zda „způsobené zlo“ – tedy okamžité násilí na jednotlivcích a dlouhodobější škody na obyvatelstvu, majetku apod. – ob stojí ve srovnání s pozitivy, které válka přinesla.⁵⁴

Kromě politického hlediska je u kritéria proporcionality také zvláště důležité zajistit součinnost vojenských složek, zejména na úrovni velení, které předává své rozkazy. Vojákům je zakázáno provádět „činy zakázané zvykovým a konvenčním právem válečným, které bylo vypracováno a formováno s ohledem na koncept vojenské nezbytnosti.“⁵⁵ V době moderních vojenských technologií je také nutné, aby byly zapojeny jen ty zbraňové systémy, které vedou přímo k prosazení daného cíle a zároveň co nejvíce minimalizují pravděpodobnost ztrát na životech, s přednostním ohledem na civilní obyvatelstvo. Pro jeho ochranu není kromě obecných pravidel možné vytvořit komplexní „příručku“, protože úroveň ospravedlnitelného ohrožení civilního obyvatelstva je vždy závislá na konkrétních okolnostech. Platí, že civilní obyvatelstvo je z hlediska vojáka v poli bezpodmínečně nutné chránit do té míry, do níž není ohroženo vítězství ve spravedlivé válce.⁵⁶

1.3.6 Rozumná naděje úspěchu

Přestože jsou všechna výše zmíněná kritéria propojená, rozumná naděje na úspěch je velmi úzce svázaná zejména s přiměřeností. Při zvažování spravedlivé války musí být předpoklad úspěchu natolik podstatný, aby zajistil, že příkoří a škody způsobené válkou budou přiměřené pozitivnímu výsledku a jeho udržitelnosti. Je zřejmé, že strana vstupující do války vždy nese riziko správnosti vlastního úsudku – v praxi se situace může ukázat jiná, než se původně zdála. V takový okamžik je však již obvykle pozdě vojenské operace přerušit.⁵⁷

⁵⁴ WALZER, Michael. *Just and Unjust Wars: a Moral Argument with Historical Illustrations*. 4th ed. New York: Basic Books, 2006, xxviii, 361 p. ISBN 04-650-3707-0., s. 129.

⁵⁵ Tamtéž, s. 131.

⁵⁶ DUQUETE, David. LEE, Steven. *Intervention, Terrorism, and Torture: Contemporary Challenges to Just War Theory*. Dordrecht: Springer, c2007, s. 41–57. AMINTAPHIL ; v. v. 1. ISBN 1-4020-4677-4., s. 44.

⁵⁷ O'BRIEN, William V. Desert Storm: A Just War Analysis. *St. John's Law Review* [online]. 1992, roč. 66, č. 3, s. 797-823 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: <http://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1794&context=lawreview>, s. 810

S tím také souvisí otázka, jakým způsobem bude rozumná naděje úspěch měřena, tedy zda je měřítkem úspěchu okamžité dosažení stanovených vojenských cílů, nebo zda je třeba potenciál úspěchu měřit s ohledem na budoucí vývoj v zemi a pozitivní ovlivnění chodu jejích institucí směrem k udržitelné vládě práva. Například Johnson úspěch definuje ve smyslu eliminace hrozeb vůči nastolenému pořádku.

Dále poukazuje na to, že zvažování rozumné naděje na úspěch a přiměřenosti by nemělo stát v centru zvažování spravedlivé války. Analýza jednotlivých situací je totiž řetězcem, ve kterém mají přednostní postavení především spravedlivý důvod a kompetentní autorita. Myšlení o spravedlivé válce podle něj není hledáním těch výjimečných případů, kdy je možné překonat odsudek vůči válce, ale naopak hledáním pozitivních příkladů, kdy může použití síly posloužit spravedlnosti. Spravedlivá politická společnost může zvážit použití síly jako životaschopné a legitimní řešení hlubokých mezinárodních krizí.⁵⁸

1.4 Humanitární intervence

Spolu se vzrůstajícím vlivem pozitivního mezinárodního práva dochází od druhé poloviny 19. století ke stejně intenzivnímu rozvoji práva humanitárního. Mezi jeho základní principy vždy patřila neutralita (nezaujímání stran u válčících států) a nestrannost (nediskriminace a proporcionalita). Po skončení studené války ale vypukla celá řada konfliktů, jejichž charakter hluboce odporoval mezinárodnímu humanitárnímu právu. Typické příklady představuje využívání dětských vojáků či cílení útoků na civilní obyvatelstvo a pracovníky humanitárních organizací. V takovém světle se ukázaly některé normy vycházející z předpokladu, že válčí vlády a pravidelné armády ctí válečné právo a další mezinárodní konvence, jako zastaralé.⁵⁹

Konec studené války také přinesl strukturální obrat mezinárodního společenství. Díky relativnímu oslabení polarizace došlo k posílení role OSN v řešení mezinárodních konfliktů. To se projevilo např. výrazným nárůstem počtu peacekeepingových misí s mandátem RB OSN. Dodržování lidských práv v jednotlivých státech se také více

⁵⁸ O'DRISCOLL, Cian. James Turner Johnson's Just War Idea: Commanding the Headwaters of Tradition. *Journal of International Political Theory* [online]. 2008, roč. 4, č. 2, s. 189-211 [cit. 2013-03-16]. ISSN 1755-0882. DOI: 10.3366/E1755088208000219. Dostupné z: <http://www.eupublishing.com/doi/abs/10.3366/E1755088208000219>, s. 201.

⁵⁹ WEISS, Thomas. „Principles, Politics and Humanitarian Action“. LANG, Anthony F. et al. *Just Intervention*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, c2003, s. 11–27. ISBN 0878403418, s. 84.

stalo předmětem mezinárodních a akademických debat, stejně jako schopnost čelit na mezinárodní úrovni humanitárním krizím uvnitř států. Svou roli sehrála také pokračující ekonomická globalizace či rostoucí vliv zpravodajských médií a jejich živého vysílání z míst konfliktů.⁶⁰

Na podobu debaty měly v průběhu posledních dvou desetiletí zásadní vliv vojenské operace legitimizované jako HI. Operace USA v Somálsku z listopadu roku 1992 přinesla téma ospravedlnitelnosti jednostranné (unilaterální) intervence, v době po intervenci NATO v Kosovu vznikla otázka legitimacy a morální ospravedlnitelnosti intervence neschválené RB OSN. Podobně jako v jiných oblastech analýzy byl klíčový i vliv událostí z 11. září 2001, které přeměrovaly pozornost akademiků, právníků a tvůrců politiky k otázkám intervence proti nestátním aktérům na území suverénních států.

Na konkrétních příkladech se zároveň začalo ukazovat, že výrazně vzrostla ochota aktérů vojensky se angažovat ve prospěch lidských práv v zahraničí. Z praxe pak vzešla potřeba *humanitární intervenci* teoreticky vymezit. Možná nejvolněji ji definoval Bhikhu Parekh (nar. 1935)⁶¹ jako akci, která je cele nebo primárně vedena humanitou, soucitem a pocitem společenství. Ještě v 90. letech téma dále rozpracoval Sean D. Murphy.⁶² Jeho definice hovoří o „*hrozbě použití síly nebo její skutečné použití státem, skupinou států nebo mezinárodní organizací za účelem ochrany obyvatel cílového státu od široce rozšířeného porušování mezinárodně uznávaných lidských práv.*“⁶³ Další kritérium přidal Holzgreffe ve sborníku *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, který zohlednil i postoj státu, ve kterém intervence probíhá. Podle něj humanitární intervence představuje „*hrozbu použití síly nebo její použití státem (nebo skupinou států), zaměřenou na prevenci nebo ukončení široce rozšířených a opovržených porušení základních lidských práv jednotlivců, kteří nejsou občany tohoto státu bez povolení státu, na jehož území je tato*

⁶⁰ HEHIR, Aidan. *Humanitarian intervention: an introduction*. New York: Palgrave Macmillan, 2010, xiv, 303 p. ISBN 02-302-2031-2, s. 4–5.

⁶¹ Britský politický teoretik indického původu. V roce 2000 byl jmenován doživotním šlechticem.

⁶² Profesor práva na George Washington University, člen Právní komise OSN.

⁶³ Citováno podle GOODMAN, Ryan. „Humanitarian Intervention and Pretexts for War“. *The American Journal of International Law* [online]. 2006, Vol. 100, No. 1, s. 107–141 [cit. 2013-03-17]. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/3518833>, s. 102.

síla použita.“⁶⁴ Na jiném místě stejné knihy nabízí další definici Fernando Tesón. Ta se od ostatních liší tím, že klade morální nároky na intervenující stranu a zároveň dává možnost volby těm, v jejichž prospěch je intervenováno. Tesónova HI tak je „*přiměřeným mezinárodním použitím nebo hrozbou vojenské síly, kterou provádí principiálně liberální vláda nebo aliance, jejímž cílem je ukončení tyranie nebo anarchie, je přivítána oběťmi tohoto stavu a v souladu s doktrínou dvojího efektu.*“⁶⁵

O komplexní pohled se v roce 1999 pokusili výzkumníci Dánského institutu pro mezinárodní vztahy, kteří humanitární intervenci definovali jako: „*donucovací akce států, která zahrnuje použití ozbrojené síly v jiném státě bez jeho svolení, s nebo bez mandátu RB OSN, s cílem zabránit zahájení nebo zastavit odporné a masivní porušování lidských práv nebo mezinárodního humanitárního práva*“.⁶⁶

Lang podotýká, že jakkoliv mají všechny definice podobný základ, v určitých aspektech se výrazně liší. Kvůli tomu neexistuje jednotné chápání termínu humanitární intervence. Každá definice navíc počítá s jinými normativními předpoklady. Navíc se zdá, že všechny definice zabarvené motivy intervenujících. To je problematické i proto, že tím jsou vyloučeny případy, kdy státy neintervenují z humanitárních důvodů, ale vytvoří pozitivní humanitární efekt. Podle Wheelera měla celá řada pozitivně hodnocených humanitárních intervencí velmi sporné motivy.⁶⁷

Pochybnost otázky motivů je zároveň jedním z hlavních argumentů kritiků celého konceptu humanitární intervence.⁶⁸ Viděno optikou realismu, navzdory humanitární rétorice státy prosazují své národní zájmy, což může vést ke zneužívání humanitárních intervencí. S tím souvisí také kritická výtku poukazující na přítomnost volby – státy

⁶⁴ HOLZGREFE, J. *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*. Editor J. Holzgreffe, Robert O. Keohane. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, xii, 350 s. ISBN 05-215-2928-X., s. 18.

⁶⁵ TÉSON, Fernando. „The Liberal Case for Humanitarian Intervention“. In: HOLZGREFE, J. *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*. Editor J. Holzgreffe, Robert O. Keohane. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, xii, 350 s. ISBN 05-215-2928-X, s. 94. Doktrínou dvojitého efektu se rozumí posouzení, zda škody způsobené obyvatelstvu byly převáženy pozitivním humanitárním výsledkem intervence.

⁶⁶ *Humanitarian Intervention: Legal and Political Aspects*. Copenhagen, Denmark: Danish Institute of International Affairs, 1999, 135 p. ISBN 87-906-8121-5., s. 11.

⁶⁷ LANG, Anthony F. et al. *Just Intervention*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, c2003, s. 11–27. ISBN 0878403418, s. 2.

⁶⁸ Vyváženou kritiku lze najít u celé řady autorů. Zároveň ale existuje radikální proud (reprezentovaný např. Noamem Chomským), který zejména s ohledem na USA hovoří o humanitární intervenci jako o doktríně nového imperialismu. Na druhou stranu také Samuel Huntington hovořil o tom, že je morálně neospravedlnitelné a politicky neubránitelné, aby členové amerických ozbrojených sil umírali při tom, když brání Somálcům, aby se vraždili navzájem.

obvykle neriskují životy svých vojáků, pokud jsou ohroženy jejich národní, politické či ekonomické zájmy. Případná intervence tudíž není otázkou humanitární nutnosti, ale spíše racionální volby. To nejlepší, v co můžeme doufat, je tak šťastná náhoda, kdy při prosazování národní bezpečnosti zároveň dochází k ochraně lidských práv.⁶⁹

Stranou těchto kritických výtek zůstává podstatnou otázkou, kdo by na sebe měl vzít břímě provedení vojenských akcí, jinými slovy, kdo by měl intervenovat. Weiss poukazuje na to, že termín „mezinárodní společenství“, který se nabízí jako první odpověď, je vágní. Nevystačíme si ani s nutností získat mandát RB OSN, protože se v tomto ohledu jedná pouze o procedurální otázku. V současném světě zjevně neexistuje žádná legitimní organizace či jiná entita, která by obstarávala provádění humanitárních intervencí. Jak ukázala zkušenost ze Rwandy či Srebrenice, samotná OSN není v případě hlubokých humanitárních krizí dost silná. V praxi se tedy často používá mandát OSN, který je nabídnut státu v humanitární krizi, „koalici ochotných“ či regionální organizaci. Ani toto řešení však není ideální; příklady z praxe ukazují, že pokud koná pouze jeden stát, může být zpochybněna legitimita celé intervence, a pokud koná koalice, často se proviní proti kritériu nestrannosti.⁷⁰

Debaty o humanitární intervenci ale mají širší přesahy. Jednotliví autoři rozlišují nuance mezi legalitou a legitimitou. Z praxe známe situace, kdy humanitární intervence mohla být legální, ale její legitimitu lze zpochybnit, či naopak legální nebyla, ale je možné ji prohlásit za legitimní. Koncept HI proto vyplňuje prostor mezi mezinárodním pozitivním právem, normativním právem a právem zvykovým. V mezinárodním prostředí je zároveň patrná snaha systematizovat ochranu obyvatelstva před násilím ze strany vlastního režimu. Díky tomu je diskurs velmi živý i v současnosti.

1.4.1 Mezinárodní právo, OSN a humanitární intervence

Při debatách o legitimitě a legalitě humanitární intervence používají autoři často argumentaci na pomezí filosofie, mezinárodního práva a dalších disciplín. Jejich teze ale vždy vycházejí z reality, kterou představuje uspořádání mezinárodního společenství podle pravidel OSN. Klíčovým dokumentem je zejména Charta OSN, podstatné jsou ale i některé rezoluce RB OSN i Valného shromáždění OSN (dále jen „VS OSN“) a další

⁶⁹ WHEELER, Nicholas J. *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. New York: Oxford University Press, 2000, xv, 336 p. ISBN 01-982-9621-5., s. 30.

⁷⁰ PATTISON, James. *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Who Should Intervene?*. New York: Oxford University Press, 2010, viii, 284 p. ISBN 01-995-6104-4, s. 6–7.

texty. Ty vysvětlují, na základě jakých pramenů mezinárodního práva je možné humanitární intervenci autorizovat a následně provést.

Analýza vždy vychází z faktu, že podle článku 2(4) Charty OSN je zakázáno použití síly. Přípustné jsou jen dvě výjimky – jednostranná nebo kolektivní sebeobrana a akce autorizovaná Radou bezpečnosti v souladu s kapitolou VII Charty. V opačných případech platí princip suverenity států a princip neintervence do vnitřních záležitostí jiných států. Tuto pozici státy dále potvrdily v rezoluci VS OSN z roku 1970, kde stojí: „*Žádný stát nebo skupina států nemá právo intervenovat, přímo nebo nepřímo, z žádného důvodu, ve vnitřních nebo vnějších záležitostech jiného státu. Proto ozbrojená intervence a všechny další formy vměšování nebo pokusů o hrozby představitelům států a jejich politickým, ekonomickým a kulturním složkám, jsou porušením mezinárodního práva.*“⁷¹ Další limit představuje článek 2(7) Charty, který OSN brání zasahovat do vnitřních záležitostí členských států, s výjimkou situací, kdy se některý z členů odvolá na kapitolu VII Charty. Kapitola VII Charty umožňuje schválení použití donucovacích prostředků ze strany oprávněných orgánů OSN. Podle článku 39 musí předtím RB OSN učinit zjištění týkající se hrozby „mezinárodnímu míru a bezpečnosti“.⁷²

Někteří autoři (např. Tesón) se domnívají, že humanitární intervence je legální i v případě, že jí chybí mandát RB OSN. Jejich argumentace je precedentská – na základě příkladů intervencí ve 20. století (indické intervence ve Východním Pakistánu 1971, tanzanské intervence v Ugandě 1979, francouzské intervence ve Střední Africe 1979, amerických intervencí v Grenadě 1983 a Panamě 1989, intervence ECOWAS v Libérii či spojenecké intervenci na ochranu Kurdů v Iráku 1991 ad.) tvrdí, že v mezinárodním prostředí existuje *zvykové právo* intervenovat, a to bez ohledu na autorizaci ze strany OSN. Kritici takového přístupu obvykle uvádějí, že většina intervenujících se v těchto uvedených případech neodvolávala na humanitární důvody, ale na princip sebeobrany. Rovněž lze sotva říci, že humanitární intervence je závazným

⁷¹ CAPLAN, Richard. „Humanitarian Intervention: Which Way Forward?“ LANG, Anthony F. et al. *Just Intervention*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, c2003, s. 11–27. ISBN 0878403418, s. 133.

⁷² CHAPTER VII: ACTION WITH RESPECT TO THREATS TO THE PEACE, BREACHES OF THE PEACE AND ACTS OF AGGRESSION. *Charter of the United Nations* [online]. 2013 [cit. 2013-03-21]. Dostupné na: <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml>.

pravidlem mezinárodního práva. Otázkou zůstává, zda je možné odvozovat zvykové právo od příkladů, u nichž existují pochybnosti o motivech intervenujících.⁷³

Dále je možné vysledovat tendenci „napínat“ již existujících legálních předpisů ve prospěch humanitární intervence a jejího posouzení v rámci *ius ad bellum*. Tzv. „legální realisté“ (např. Stone, Reisman a McDougal) tvrdí, že intervenci lze realizovat v rámci závazků v OSN i bez mandátu RB OSN. Podle této perspektivy tak např. článek 2(4) Charty nezakazuje použití síly jako takové, ale vylučuje jej jen v případě, že jeho cílem je ohrožení teritoriální integrity nebo politické nezávislosti státu. Podle Arenda a Becka musí intervence splnit čtyři kritéria, aby byla vyňata z působnosti článku 2(4): nesmí zahrnovat dlouhodobou přítomnost vojsk intervenujícího státu ve státu cílovém, tento stát nesmí ztratit žádné teritorium nebo v něm nesmí dojít ke změně režimu a intervence musí být v souladu s cíli Charty OSN.⁷⁴

Další legitimizační strategie vychází z druhé věty stejného článku, tedy „*nebo je (použití síly) jakýmkoli jiným způsobem neslučitelné s cíli Organizace spojených národů.*“⁷⁵ Reisman je toho názoru, že jedním z hlavních cílů RB OSN je ochrana lidských práv. Pokud v této své povinnosti selhává, státy mohou jednat bez její autorizace. Třetí strategie legálních realistů spočívá v extenzivním výkladu článku 39 Charty (který hovoří o tom, že RB OSN může autorizovat použití síly v případě „*jakékoliv ohrožení míru, porušení míru nebo aktu agrese*“). Extenzivnost výkladu se týká slova „mír“ – legální realisté tvrdí, že článek se nevztahuje na *mezinárodní* mír, a proto lze intervenovat ve prospěch lidských práv v případě, že situace nemá přeshraniční efekt.⁷⁶

Podle Dánského institutu pro mezinárodní vztahy existují v zásadě čtyři typy strategií, jak k problematice humanitární intervence z hlediska mezinárodního práva

⁷³ PATTISON, James. *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Who Should Intervene?*. New York: Oxford University Press, 2010, viii, 284 p. ISBN 01-995-6104-4, s. 50.

⁷⁴ WHEELER, Nicholas J. *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. New York: Oxford University Press, 2000, xv, 336 p. ISBN 01-982-9621-5., s. 44.

⁷⁵ CHAPTER I: PURPOSES AND PRINCIPLES. *Charter of the United Nations* [online]. 2013 [cit. 2013-03-19]. Dostupné na: <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>.

⁷⁶ HOLZGREFE, J. *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*. Editor J. Holzgreffe, Robert O. Keohane. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, xii, 350 s. ISBN 05-215-2928-X., s. 39–41.

přístupovat.⁷⁷ První je nazván jako *strategie statutu quo* a vylučuje možnost humanitární intervence bez autorizace RB OSN. Dále je možná tzv. *ad hoc strategie*, v jejímž rámci představuje humanitární intervence „nouzový východ“ z mezinárodního práva – je možné ji v extrémních případech uskutečnit i pokud je RB OSN blokována. Jednající aktér se ale nesnaží zpochybnit existující normy mezinárodního práva, včetně autority RB OSN. Třetí možnost představuje *strategie výjimky*, která usiluje o vytvoření určitých dodatků smluv nebo uznání zvykového práva pro HI mimo rámec OSN. Tato strategie zároveň zpochybňuje roli RB OSN jako jediného rozhodovacího orgánu. Poslední strategie, tzv. *strategie všeobecného práva*, předpokládá ustavení generálního práva na HI. Z obdobných důvodů jako strategie výjimky (ale ještě do větší míry) zpochybňuje roli RB OSN. Zároveň prosazuje úpravu kapitol VI a VII Charty, zaměřených na mírové řešení konfliktů a práva spojená s použitím síly.⁷⁸

1.4.1.1 Generální tajemníci OSN

V souvislosti s debatami o humanitární intervenci a státní suverenitě v období po konci studené války se z hlediska nastolování agendy mezinárodní politiky často mluví o aktivitě generálních tajemníků OSN. Již na začátku 90. let o tomto tématu pojednal Javier Pérez de Cuellár. Ve svém projevu na univerzitě v Bordeaux (24. 4. 1991) řekl: „*Jsmo svědky něčeho, co je zřejmě nezvratnou změnou postojů veřejnosti ve vztahu k víře, že obrana utlačovaných ve jménu morality by měla zvítězit nad hranicemi (států) a zákonnými dokumenty*“.⁷⁹ Později téhož roku při projevu před Valným shromážděním OSN dodal, že „*pravidlo nevměšování do jurisdikce státu nemůže být bariérou, za níž by mohla být beztrestně porušována lidská práva na masivní nebo systematické úrovni*“.⁸⁰ Zároveň vyzval k vypracování nových konceptů a doktrín ve vztahu k tomuto tématu a jejich přijetí v široké mezinárodní komunitě.⁸¹

Téma státní suverenity bylo také zmíněno v dobře známém dokumentu „An Agenda For Peace“ generálního tajemníka Butruse Butruse Ghálího (1992). V článku 17

⁷⁷ Přestože dokument vznikl v roce 1999, platnost těchto variant nezměnila ani implementace R2P, protože také explicitně vyžaduje mandát RB OSN.

⁷⁸ *Humanitarian Intervention: Legal and Political Aspects*. Copenhagen, Denmark: Danish Institute of International Affairs, 1999, 135 p. ISBN 87-906-8121-5., s. 27.

⁷⁹ ROBERTS, A.: *Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights*. International Affairs, Vol. 69, No. 3. (Jul. 1993), pp. 429–449, s. 437.

⁸⁰ UNITED NATIONS. *Yearbook of the United Nations*. 45.1991. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1992. ISBN 07-923-1970-2, s. 7.

⁸¹ Tamtéž, s. 8.

jsou nejprve suverenita a integrita všech členských států vyzdvihnuty jako nejdůležitější předpoklad pro prosazení Agendy. V zápětí je ale konstatováno, že „*věk absolutní a exkluzivní suverenity skončil*,“⁸² mj. proto, že „*tato teorie nebyla nikdy v praxi naplněna*.“⁸³

Nejvýrazněji se v problematice humanitárních intervencí angažoval Ghálího nástupce Kofi Annan. Nejprve se ve svém slavném projevu před Valným shromážděním OSN v září 1999⁸⁴ vyslovil pro proměnu konceptu státní suverenity („stát by měl sloužit svým občanům, a ne obráceně“) a příklonu k tzv. *lidské bezpečnosti*. V kontextu této práce je pak zvláště zajímavá otázka, kterou Annan vyslovil k tématu ilegální humanitární intervence v souvislosti s genocidou ve Rwandě – „*kdyby se v těch temných dnech a hodinách, které vedly ke genocidě, utvořila koalice států, který by byla připravena bránit tutsijskou populaci, ale neměla by řádné povolení Rady bezpečnosti, měla tato koalice nechat tyto hororové události proběhnout a nezasahovat?*“⁸⁵ Ve zprávě generálního tajemníka Annan ještě dodal, že neochota intervenovat ve Rwandě byla vedena spíše neochotou členských států riskovat životy svých občanů, případnými náklady na intervenci a obavami z neúspěchu, než otázkami spojenými se státní suverenitou.⁸⁶

1.4.2 Odpovědnost chránit (R2P)

Intervence NATO v Kosovu představovala z hlediska debat o humanitární intervenci přelomovou událost. Kromě akademické půdy vzrostla poptávka po uceleném analytickém dokumentu analyzujícím tento fenomén, a to jak na straně členských států, tak OSN samotné. Na jednání VS OSN v roce 2000 představila kanadská vláda sestavení Mezinárodní komise pro intervenci a státní suverenitu (ICISS), která se otázkami spojenými s ochranou obyvatelstva a jeho lidských práv systematicky zabývala. Iniciativa měla silnou podporu generálního tajemníka Kofi Annana. Zpráva

⁸² GHALI, Boutros Boutros. „An Agenda for Peace, Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping“. In: *United Nations Rule of Law* [online]. 1992 [cit. 2013-02-19]. Dostupné na: http://www.unrol.org/files/A_47_277.pdf, s. 4.

⁸³ Tamtéž, s. 4

⁸⁴ Obsah projevu byl ovlivněn také faktem, že se jednalo o poslední projev generálního tajemníka před přelomem letopočtu.

⁸⁵ ANNAN, Kofi. „SECRETARY-GENERAL PRESENTS HIS ANNUAL REPORT TO GENERAL ASSEMBLY“. In: *United Nations* [online]. 1999 [cit. 2013-02-19]. Dostupné na: <http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990920.sgs7136.html>.

⁸⁶ ANNAN, Kofi. „Preventing war and disaster: a growing global challenge (1999 Annual Report on the Work of the Organization, New York, 1999)“, p. 21. [cit. 2013-02-19] Dostupné na: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/351/85/PDF/N0035185.pdf?OpenElement>.

této komise z prosince roku 2001 má převážně normativní charakter a nese název „Odpovědnost chránit“. Do všeobecného povědomí vstoupila jako R2P (Responsibility to Protect). Název byl autory dokumentu zvolen tak, aby neobsahoval slovo „intervence“, protože by tím bylo ohroženo jeho pozitivní přijetí v mezinárodní komunitě. V řeči OSN se dnes tedy nehovoří o případné humanitární intervenci, nýbrž o R2P.⁸⁷

K definitivnímu ukotvení principu R2P v institucích OSN došlo na základě jednohlasného přijetí Závěrečného dokumentu Světového summitu v roce 2005.⁸⁸ V člancích 138 a 139 je pojmenována suverenita jako odpovědnost (viz níže), a to jak vůči vlastní populaci, tak vůči mezinárodní komunitě. Mezinárodní komunita má zároveň povinnost podporovat státy v tomto jejich úsilí. Od té doby byla R2P zmíněna v celé řadě dokumentů OSN a RB OSN – poprvé např. v rezolucích č. 1674 (2006) a 1894 (2009). Z iniciativy generálního tajemníka Ban Ki-moona byla v roce 2009 přijata zpráva o implementaci R2P. Ban Ki-moon také jmenoval profesora Edwarda Lucka svým zmocněncem v této věci.⁸⁹

Princip R2P vnímá státní suverenitu jako odpovědnost a volá po mezinárodní odpovědnosti v případě „neslýchaných“ okolností. Definuje tři typy odpovědnosti – odpovědnost masivnímu porušování lidských práv předcházet, v případě selhání prevence na něj reagovat a poté obnovit poškozenou společnost a její statky.⁹⁰ Mezi autory, kteří se tématu věnují, neexistuje jednotný názor, zda se jedná o normu, politický koncept, ideu, princip, doktrínu či jen prázdné označení. Bez ohledu na to se např. Weiss domnívá, že se jedná o nejrychleji akceptovaný významný posun mezinárodního normativního práva od definice genocidy.⁹¹

⁸⁷ BADESCU, Cristina G. *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Security and Human Rights*. New York: Routledge, 2011, xi, 212 p. ISBN 02-038-3454-2., s. 4.

⁸⁸ Cristina Badescu uvádí, že zařazení R2P do jeho obsahu bylo spíše překvapením.

⁸⁹ BELLAMY, ALEX J. a PAUL D. WILLIAMS. „The new politics of protection? Cote d'Ivoire, Libya and the responsibility to protect“. *International Affairs* [online]. 2011, roč. 87, č. 4, s. 825–850 [cit. 2013-03-21]. ISSN 00205850. DOI: 10.1111/j.1468-2346.2011.01006.x. Dostupné na: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1468-2346.2011.01006.x>.

⁹⁰ „Prevent, React and Rebuild“ zároveň tvoří alternativní výklad zkratky R2P.

⁹¹ PIIPARINEN, Touko. „McDonaldisation of Sovereignty: a Foucauldian Analysis of Responsibility to Protect“. *Global Society* [online]. 2012, roč. 26, č. 4, s. 473–493 [cit. 2013-04-09]. ISSN 1360-0826. DOI: 10.1080/13600826.2012.710598. Dostupné na: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13600826.2012.710598>, s. 475.

Revoluční⁹² je zejména reformulace státní suverenity. Podle ICISS je podstatou suverenity státu odpovědnost za ochranu bezpečí a životů jeho občanů. Příslušné orgány státní správy jsou svým občanům odpovědné prostřednictvím mezinárodního společenství a OSN. Zároveň jsou povinny v případě nutnosti se ze svých činů zodpovídat. V případě, že stát není schopen nebo nechce tuto povinnost vykonávat, nebo je dokonce jejím hlavním narušitelem, přechází odpovědnost na mezinárodní komunitu, která může intervenovat ve prospěch lidských práv. Komise zároveň podotýká, že se tak často děje se souhlasem „přijímajícího“ státu, a proto je R2P možné vnímat jako přemostění mezi intervencí a suverenitou.⁹³

Z hlediska intervence jako takové sleduje R2P tradiční perspektivu spravedlivé války. Velký důraz je kladen na přesnou definici spravedlivého důvodu. Vojenská intervence ve prospěch lidských práv je považována za výjimečné opatření, uskutečnitelné pouze v případě „(a) rozsáhlých ztrát na životech, probíhajících nebo hrozících, s nebo bez úmyslu genocidy, které jsou produktem zvláště státu, nebo jeho neochoty či neschopnosti jednat či jeho zhroucení nebo (b) rozsáhlých etnických čistek, probíhajících nebo hrozících, realizovaných vražděním, nuceným vyháněním, akty teroru nebo znásilňováním.“⁹⁴ Tato intervence musí být vedena spravedlivým záměrem, její realizace zároveň představuje poslední možnost řešení, je vedena s využitím přiměřených prostředků a pouze v situacích rozumné naděje na úspěch.

Zajímavá je formulace definující úlohu RB OSN coby jediného orgánu, který může takovou vojenskou operaci autorizovat. Komise uznává roli RB OSN, zároveň ale vyzývá stálé členy, aby v záležitostech humanitárních otázek nepoužívali své právo veta. Pokud by se RB OSN jevila jako neakceschopná, bylo by možné záležitost postoupit VS OSN, které by se sešlo na krizovém zasedání v rámci mechanismu „Sjednocení pro mír“. Další možnost řešení mohou využít regionální nebo subregionální organizace, které uplatní na základě kapitoly VIII Charty svou jurisdikci a posléze požádají RB OSN o zpětnou autorizaci. V bodě F dokument ještě podotýká, že RB OSN by si měla být vědoma toho, že pokud nebude schopna vykonávat svou odpovědnost

⁹² O revolučnosti hovoří Weiss a Thakur. Badescu podotýká, že stejnou myšlenku vyslovil již v 80. letech Francis Deng v souvislosti s problematikou IDP.

⁹³ EVANS, Gareth J. a Mohamed SAHNOUN. *The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*. Ottawa: International Development Research Centre, 2001, xiii, 91 p. ISBN 08-893-6963-1., s. 17.

⁹⁴ Tamtéž, s. xii.

chránit, některé státy se mohou pokusit obejít její autoritu, čímž by utrpěla věrohodnost OSN jako celku.⁹⁵

Zajímavý pohled na koncept R2P poskytuje ve svém textu *McDonaldisation of Sovereignty: a Foucauldian Analysis of Responsibility to Protect* finský autor Touko Piiparinen. Podle něj R2P, stejně jako jiné aspekty mezinárodního práva, prochází procesem „mcdonaldizace“. Ten definuje jako předvídatelnost, vypočitatelnost a efektivitu. Jeho cílem je uspokojit „zákazníka“ (nejčastěji politika, pozorovatele či diváka žijícího v některé ze západních zemí) tím, že intervence přicházejí v předvídatelných situacích, na základě předvídatelné argumentace a jejich realizaci umožní jednotné vnímání suverenity po celém světě. Tím ale zároveň dochází k homogenizaci a tedy zploštění celého diskursu o suverenitě a intervenci.⁹⁶

1.4.3 *Ius ad vim*

V předmluvě ke čtvrtému vydání své knihy *Just and Unjust Wars: a Moral Argument with Historical Illustrations* z roku 2006 se Walzer ve světle aktuálního mezinárodního vývoje vyslovil pro rozšíření *ius ad bellum* o další kategorii, kterou nazval *ius ad vim* (právo před použitím síly). Spolu s konstatováním, že je nutné vytvořit ucelenou teorii práva před použitím síly, zároveň načrtl některé její charakteristiky. Předně je *ius ad vim* relativně „měkčí“ než teorie spravedlivé a nespravedlivé války a z ní vyplývající limity *ius ad bellum*. Celý problém zároveň vymezil ve vztahu k otázkám prevence. Preventivní válka nadále zůstává z hlediska spravedlivé války nepřijatelná, ale Walzer se domnívá, že použití „preventivní síly“ je ospravedlnitelné při jednání se zvláště represivními režimy, které se v minulosti chovaly agresivně či vražedně a existuje důvodné podezření, že se takové chování může opakovat.⁹⁷

V takových případech, tvrdí Walzer, sice jednáme ve smyslu zadržení těchto aktivit, ale *doufáme ve změnu režimu*.⁹⁸ Je legitimní nastavit politiku zadržování tak, aby dále podporovala tento cíl, jakkoliv je to možné, tedy i použitím (limitované) síly.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ PIIPARINEN, Touko. „McDonaldisation of Sovereignty: a Foucauldian Analysis of Responsibility to Protect“. *Global Society* [online]. 2012, roč. 26, č. 4, s. 473–493 [cit. 2013-04-09]. ISSN 1360-0826. DOI: 10.1080/13600826.2012.710598. Dostupné na: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13600826.2012.710598>, s. 488–489.

⁹⁷ WALZER, Michael. *Just and Unjust Wars: a Moral Argument with Historical Illustrations*. 4th ed. New York: Basic Books, 2006, xxviii, 361 p. ISBN 04-650-3707-0., s. xv.

⁹⁸ Zvýraznění kurzívou přidal autor.

Jako příklad uvádí prosazování bezletové zóny nad některými regiony Iráku, které následovalo po válce v Zálivu v roce 1991. Humanitární intervence, vyvolaná masakry šíitského obyvatelstva na jihu zabránila opakování podobného schématu v kurdských regionech na severu země. Zároveň přispěla k jisté „změně režimu“, neboť umožnila vznik autonomního Kurdistanu. Jakkoliv mezinárodní koalice v tomto ohledu operovala na hraně neintervenciho principu, je podle Walzera její aktivity možné označit jako ospravedlnitelné.⁹⁹

Na Walzerovy poznámky v nedávné době navázali Daniel Brunstetter a Megan Braun, dva autoři z Kalifornské univerzity v Irvine. Ve svém textu *From Jus ad Bellum to Jus ad Vim: Recalibrating Our Understanding of the Moral Use of Force* (2013) se v intencích Walzerovy výzvy pokusili kategorii *ius ad vim* systematizovat a blíže charakterizovat. Jejich text sice pojednává hlavně o legitimitě používání bezpilotních letadel při boji proti terorismu a nestátním aktérům obecně, nicméně i v kontextu této práce je zajímavé si principy *ius ad vim* jako specifické kategorie přiblížit. Je ale na místě také podotknout, že někteří autoři (např. C. A. J. (Tony) Coady) s Walzerem v tomto ohledu nesouhlasí a tvrdí, že teorie spravedlivé války představuje dostatečný nástroj pro posouzení morálnosti jednání aktérů v současném světě.

V úvodu svého textu Brunstetter a Braun tvrdí, že použití síly v rámci *ius ad vim* snižuje riziko pro vlastní vojsko, má vůči nepříteli zničující efekt i za použití menšího množství síly a jej lépe předvídat. Operace tohoto typu jsou také snáze obhajitelné pro politické reprezentace, což ovšem pochopitelně nevypovídá nic o jejich morální legitimitě. Vzhledem k proměně typologie mezinárodních konfliktů je ale zřejmé, že optika tradiční spravedlivé války se může při posuzování jednotlivých případů jevit jako nedostatečná či dokonce zastaralá. Svůj vliv na věc má i fakt, že se v souvislosti s R2P také výrazně proměnilo vnímání suverenity.¹⁰⁰

Z hlediska spravedlivého důvodu je sebeobrana v rámci *ius ad vim* definována širěji. Pro ospravedlnitelné použití síly např. stačí, když jsou státu či jeho občanům způsobena *injuria*, jako např. teroristický útok či únos. Důvodem může být i bezprostřední hrozba teroristického útoku či humanitární katastrofa. Samostatnou kategorií představují státy vlastníci zbraně hromadného ničení. Jejich zhroucení či

⁹⁹ Tamtéž, s. xvi.

¹⁰⁰ BRUNSTETTER, Daniel a Megan BRAUN. „From Jus ad Bellum to Jus ad Vim: Recalibrating Our Understanding of the Moral Use of Force“. *Ethics* [online]. 2013, roč. 27, č. 1, s. 87–106 [cit. 2013-03-15]. ISSN 0892-6794. DOI: 10.1017/S0892679412000792. Dostupné na: http://www.journals.cambridge.org/abstract_S0892679412000792, s. 89.

hrozba jejich použití proti vlastní populaci podle *ius ad vim* rovněž představují legitimní důvod pro vnější ozbrojený zásah.¹⁰¹

Specifický přístup také vyžadují otázky spojené s použitím síly jako poslední možnosti. Brunstetter a Braun se domnívají, že omezené použití síly nemusí nutně vést k válce, nýbrž představuje alternativní sadu možných řešení. Z toho vyplývá, že poslední možnost je zvažována jinak, než v případě situace *ius ad bellum*. I tak ale platí Coadyho zásada „principiální neochoty uchýlovat se k síle“, tedy prioritní použití diplomatických, ekonomických a jiných sankcí. Takové sankce nemusí být účinné, ale ne vždy se tím vytvoří prostor pro spravedlivou válku. Právě zde je podle Walzera vhodné zvážit použití síly v rámci *ius ad vim*.¹⁰²

Při použití síly je opět nutné zvážit její přiměřenost. Pro *ius ad vim* je ale nutné do rozhodovacího procesu zahrnout novou kategorii, pravděpodobnost eskalace konfliktu. Zásah musí být natolik přiměřený, aby byla eskalace násilí minimalizována. Tím opět není řečeno, že každá taková operace je ospravedlnitelná. Debata se v tomto ohledu vede také v souvislosti s útoky bezpilotních letounů, které sice splňují požadavek neeskalace, ale jejich morální ospravedlnitelnost zůstává sporná. Již zmiňované prosazování bezletových zón¹⁰³ možná představuje modelový příklad pro použití síly, které není válkou, je přiměřené a nevede nutně k eskalaci. Jejich vynucení vyžaduje poměrně vysoké množství prostředků a zároveň silnou regionální podporu – letadla musí startovat z relativně blízkých leteckých základen. I bezletové zóny ale mají své problémy. Z morálního hlediska je např. sporné, že implicitně obsahují hrozbu použití síly, čímž vystavuje různé skupiny obyvatel, včetně civilního obyvatelstva riziku.¹⁰⁴

Poslední dvě kategorie *ius ad vim* jsou vztaženy ke spravedlivému záměru a legitimní autoritě. Stejně jako v případě kritéria přiměřenosti je spravedlivý záměr omezen množstvím síly, které lze legitimně použít tak, aby byl zachován požadavek na neeskalaci. Nejlépe ho jde definovat jako snahu o odstranění specifické hrozby a zajištění maximální ochrany civilního obyvatelstva. Debatu o legitimní autoritě je

¹⁰¹ Tamtéž, s. 96.

¹⁰² Tamtéž, s. 97.

¹⁰³ Tato praxe byla v období po ukončení studené války uvedena v chod celkem třikrát: V Iráku mezi léty 1991 a 2003, v Bosně a Hercegovině mezi léty 1993 a 1995 a konečně v Libyi 2011.

¹⁰⁴ V průběhu vynucování bezletové zóny nad Irákem bylo autorizováno v průměru 34 000 výpadů proti pozemním cílům ročně. Celkový počet civilních obětí se dohaduje na 300, škody na civilním majetku nebyly nikdy přesně vyčísleny.

nutné vést ve třech rovinách. Nejproblematictější jsou situace, kdy aktér jedná jednostranně, včetně situací, které definuje jako sebeobranné. Z hlediska mezinárodního práva může sehrát určitou roli, pokud aktér zasahující v jiném státě limitovanou silou jedná se souhlasem tohoto státu – tak jako např. USA v jižním Jemenu. Z morálního hlediska takový postup ale nezaručuje maximalizování ochrany práv civilních obyvatel. Další kompetentní autoritou může být ochota široké mezinárodní koalice tento typ limitovaných sil nasadit. Walzer takové situace (např. bezletové zóny) uvažuje v rámci systému kolektivní bezpečnosti. Nadále ale platí, že nejjistějším legitimizačním mechanismem použití síly v rámci *ius ad vim* je mandát RB OSN. Např. Bellamy je přesvědčen, že navzdory silné kritice plní svou úlohu v období po 11. září velmi dobře. Z toho vyplývá, že může sloužit jako spolehlivý soudce i v takových situacích.¹⁰⁵

1.5 Změna režimu

Zkoumání změn režimu je obvykle spjato spíše s politologickým výzkumem, který se zaměřuje na problematiku politického procesu jako takového, přechodu k demokracii apod. I pro potřeby této práce, která se zabývá změnami režimu vynucenými intervencí vnějšího aktéra, však může být užitečné využít některých základních poznatků tohoto typu výzkumu. Předně se jedná o definici režimu. Politickým režimem obvykle rozumíme soubor formálních či neformálních procedurálních pravidel, která určují počet a typ aktérů, již se smí podílet na vládní moci a ucházet se o vládní pozice; metody přístupu k takovým pozicím a způsob tvorby veřejně závazných rozhodnutí.¹⁰⁶

Regime change, tedy změnu režimu, politologové obvykle chápou ve stejném významu jako revoluci. Oproti převratu (*coup d'état*) je součástí změny režimu změna sociálních a politických struktur, převrat mění (řeceno s Huntingtonem) vedení

¹⁰⁵ BRUNSTETTER, Daniel a Megan BRAUN. „From Jus ad Bellum to Jus ad Vim: Recalibrating Our Understanding of the Moral Use of Force“. *Ethics* [online]. 2013, roč. 27, č. 1, s. 87–106 [cit. 2013-03-15]. ISSN 0892-6794. DOI: 10.1017/S0892679412000792. Dostupné na: http://www.journals.cambridge.org/abstract_S0892679412000792, s. 102–103. Na základě pozorování aktuálního dění v Sýrii je zřejmé, že RB OSN může být úspěšně blokována. Z textu Brunstettera a Braunové nelze závazně dovodit, zda v takových situacích přichází v úvahu použití síly podle *ius ad vim* obhájit např. zmiňovanou širokou mezinárodní koalici.

¹⁰⁶ ŠIMRAL, Vít. „Czechoslovakia 1989 and Rational Choice Theory: a General Model of Regime Change“. *Politologický časopis* [online]. 2009, č. 3 [cit. 2013-03-30]. Dostupné na: <http://www.ceeol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=2b6d174d-4a63-448d-b383-6f6c51b0d0e1&articleId=e6303550-9952-4456-8fc8-ba4d99f7e51a>, s. 230.

(a možná jednotlivé politiky).¹⁰⁷ Dále je důležité zvážit kritérium celospolečenské mobilizace, které pomůže rozlišit mezi změnou režimu a povstáním (*rebellion*). Klíčovými proměnnými změny režimu jsou tudíž počet a typ zainteresovaných aktérů, jejich motivace, forma změny a její míra.¹⁰⁸

Nadále platí, že v období po 2. světové válce je změna režimu vynucená zvenčí z hlediska mezinárodního práva velmi problematická. Případ *sui generis* samozřejmě představovala poválečná rekonstrukce Německa a Japonska. Vliv třetích aktérů na změnu režimu byl navíc natolik značný, že v těchto dvou zemích dokonce vznikly tři nové politické režimy, přičemž dva z nich existují dodnes.¹⁰⁹ Celou řadu případových studií změny režimu jako takové (často s rozostřeným pozadím) přinesl poválečný proces dekolonizace. Podle výzkumu Marka Gasiorowského, který podrobil státní převraty kvantitativní analýze, došlo ve světě¹¹⁰ mezi léty 1945–1992 ke 268 změnám režimu, přičemž nejvíce se jich odehrálo mezi léty 1960–1969.¹¹¹

Suzanne Werner se zaměřila na výzkum mírového uspořádání společností, které prošly ozbrojeným konfliktem. Podle poznatků získaných z jejího datového souboru proměnné ukazují, že intervence třetí strany zvyšují z hlediska dalšího pozitivního vývoje v zemi riziko neúspěchu. V případě intervence je totiž výsledkem rychle prosazené uspořádání. Místní aktéři mají ale tendence toto uspořádání upravit poté, co intervenující strana přestane v zemi působit. Pokud se navíc vlády ujímají aktéři, kteří dosud stáli mimo ústavu, riziko vypuknutí dalšího konfliktu se zvyšuje až o 50%.¹¹²

Pro potřeby této práce bude termínem změna režimu dále rozuměna situace, kdy externí aktér či koalice aktérů vynutí v druhé zemi změnu politických a společenských

¹⁰⁷ Ve smyslu „policies“.

¹⁰⁸ ŠIMRAL, Vít. „Czechoslovakia 1989 and Rational Choice Theory: a General Model of Regime Change“. *Politologický časopis* [online]. 2009, č. 3 [cit. 2013-03-30]. Dostupné na: <http://www.ceeol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=2b6d174d-4a63-448d-b383-6f6c51b0d0e1&articleid=e6303550-9952-4456-8fc8-ba4d99f7e51a>, s. 231.

¹⁰⁹ Ústava SRN vznikla relativně autonomně a dodnes existuje v nezměněné podobě z roku 1949. V Japonsku byla situace poněkud odlišná – na formování ústavy se výrazně podílely Spojené státy americké. Některé zdroje (např. *The Economist*) uvádějí, že současná japonská vláda v čele s premiérem Šinzo Abem zvažuje její výraznou revizi.

¹¹⁰ Výzkum zahrnuje data z 97 zemí třetího světa.

¹¹¹ GASIOROWSKI, M. J. „An Overview of the Political Regime Change Dataset“. *Comparative Political Studies* [online]. 1996-08-01, roč. 29, č. 4, s. 469–483 [cit. 2013-03-22]. ISSN 0010-4140. DOI: 10.1177/0010414096029004004. Dostupné na: <http://cps.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0010414096029004004>

¹¹² WERNER, Suzanne. „The Precarious Nature of Peace: Resolving the Issues, Enforcing the Settlement, and Renegotiating the Terms“. *American Journal of Political Science* [online]. 1999, Vol. 43, No. 3, s. 912–934 [cit. 2013-03-22]. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/2991840>.

struktur s deklarovanou snahou zajistit ochranu obyvatelstva, zabránit hrubému a systematickému porušování lidských práv a podpořit demokratický vývoj v zemi, ať už s mandátem RB OSN, či bez něj.¹¹³ Tato definice částečně vychází z Reismanova vymezení konceptu, který hovoří o „nahrazení elit a/nebo vládních struktur státu za použití síly takovým způsobem, aby se nástupnický režim více přibližoval duchu mezinárodních standardů vládnutí.“¹¹⁴ Oproti humanitární intervenci představuje *regime change* hlubší strukturální změnu, předpokládá se i intenzivnější, dlouhodobější a v důsledku i dražší zapojení intervenujícího aktéra. Ten ale musí počítat s tím, že z hlediska stávajícího mezinárodního práva se staví do značně problematické situace. Autoři obhajující legitimitu humanitární intervence téměř shodně tvrdí, že nutnou podmínkou je právě absence změny režimu. Wheeler vznáší otázku, jak by bylo možné obhájit absenci změny režimu v případě vietnamské intervence do Kambodže.¹¹⁵ Farer na to odpovídá tím, že obvykle existuje souvislost mezi mírou porušování lidských práv a nemožností zachovat režim za stávajícího uspořádání. V tomto případě podle něj byla změna režimu nutnou prerekvizitou ukončení trvalé hrozby pro lidská práva ze strany Rudých Khmerů. VS OSN vydalo krátce po svržení režimu rezoluci vyzývající Vietnam k okamžitému stažení jeho ozbrojených sil, kterou ale nedodržel, čímž zabránil návratu původního režimu.¹¹⁶

Tuto perspektivu částečně přijímá i Walzer, který se domnívá, že v případě (žádoucí) zahraniční intervence při občanské válce ve Rwandě roku 1994 by zároveň bylo nutné odstranit i režim vládnoucích Hutu. Intervenující aktér by na sebe také vzal určitou míru odpovědnosti za vytvoření alternativního politického uspořádání, přičemž by bylo z hlediska legitimacy žádoucí, aby se jednalo o režim demokratický (nebo alespoň demokracii otevřený). V obecné rovině není za určitých okolností překážkou ani fakt, pokud nemá demokracie v daném kulturním prostředí tradici – tak jako tomu

¹¹³ S jistou nadsázkou můžeme hovořit o „humanitární změně režimu“.

¹¹⁴ REISMAN, Michael W. „The Manley O. Hudson Lecture: Why Regime Change Is (Almost Always) a Bad Idea“. *The American Journal of International Law* [online]. Jul. 2004, Vol. 98, No.3, s. 516–525 [cit. 2013-03-30]. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/3181642>, s. 516.

¹¹⁵ Intervence do Kambodže představuje jeden z příkladů HI, kdy intervenující aktér nejednal primárně z humanitárních pohnutek, ale jeho intervence měla pozitivní přínos pro lidská práva. Na druhou stranu vietnamská armáda zůstala v zemi až do druhé poloviny 80. let. Někteří autoři také zmiňují porušování lidských práv ve Vietnamu v tomto období.

¹¹⁶ WHEELER, Nicholas J. *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. New York: Oxford University Press, 2000, xv, 336 p. ISBN 01-982-9621-5., s. 102.

bylo v případě zrovnoprávnění žen obsaženého v japonské ústavě nadiktované Američany po roce 1945.¹¹⁷

1.5.1 Bushova doktrína

Specifický přístup ke změně režimu lze odvodit z tzv. *Bushovy doktríny*. Její hlavní teze byly vtěleny do americké Národní bezpečnostní strategie zveřejněné v září 2002. V ní se Spojené státy prezentují jako „ochránce civilizace proti spojencům teroru“, který je připravený šířit „dobrodiní svobody po celé planetě“. Úkolem USA je prosazování univerzálních hodnot jako lidských práv, demokracie a svobodného podnikání všemi prostředky, včetně vojenských. Údery vůči teroristům nebo „spojencům teroru“ se mohou uskutečnit i v podobě preemptivního úderu.¹¹⁸ Taková operace, jejímž cílem je porážka a odstranění zavrženého režimu, může a nemusí mít mandát RB OSN – její autorita je přijímána pouze tehdy, pokud je to v souladu s americkým národním zájmem, reprezentujícím zájem všech mírumilovných národů planety.¹¹⁹

Nepřítel či příkoří ospravedlňující svržení režimu bylo definováno poměrně široce. Postačující byla např. přítomnost některých aktérů v zemi, počínaje al-Káidou a konče státy, které jí pomáhají, neboli tzv. „osou zla“. Dále Národní bezpečnostní strategie definovala nepřitele také jako terorismus a „darebácké státy“, nebo abstraktními formulacemi jako zabránění záměrnému násilí na nevinných či zbavení „strachu“, který stojí v protikladu ke „svobodě“. Změna režimu tedy nese významný morální cíl – odstranění zla ve prospěch dobra. Z morální povahy cíle pak vyplývá, že je možné ho prosazovat nezávisle na vůli mezinárodního společenství (unilaterálně).¹²⁰

1.5.2 Reismanův systém

Klíčovým momentem pro diskurs změny režimu představovala americká (spojenecká) invaze do Iráku v roce 2003. Profesor práva univerzity v Yale William

¹¹⁷ WALZER, Michael. *Just and Unjust Wars: a Moral Argument with Historical Illustrations*. 4th ed. New York: Basic Books, 2006, xxviii, 361 p. ISBN 04-650-3707-0., s. x –xi.

¹¹⁸ Tehdejší americká administrativa vykládala pojem „preemptivní“ spíše ve smyslu „preventivní“.

¹¹⁹ HOFFMANN, Stanley. „The High and the Mighty“. In: *The American Prospect* [online]. 2002 [cit. 2013-03-31]. Dostupné na: <http://prospect.org/article/high-and-mighty>.

¹²⁰ BARŠA, Pavel. *Hodina impéria: zdroje současné zahraniční politiky USA*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2003, 151 p. ISBN 80-210-3114-X., s. 55.

Michael Reisman ji ve svém textu *Why Regime Change Is (Almost Always) a Bad Idea* označil za „Matku všech změn režimu“. Ačkoliv je v otázce legitimacy tohoto konkrétního příkladu skeptický, zabývá se tématem v širší perspektivě a připouští, že mohou existovat situace, kdy je možné a vhodné existující režim kvůli jeho dlouhodobě patologickému charakteru a momentální hrozbě brutálního porušování lidských práv svrhnout. I v případě, že se morální otázka zdá být proveditelná v souladu s mezinárodním právem, není vždy nutné (či moudré) ji prosazovat prostřednictvím vojenského zásahu.¹²¹

I přes veškeré komplikace, které s externě vynucenou změnou režimu souvisejí (délka trvání transformace, vysoké náklady, proměnlivost nálad místního obyvatelstva apod.), mohou nastat situace („temné dny a hodiny“),¹²² kdy by stát nebo skupina států měl využít svých vojenských kapacit a vynutit změnu režimu, který je ohavný, nebezpečný, patologický a patologický, a to i v situaci, kdy se ukáže, že rozhodovací struktury mezinárodního společenství jsou momentálně neakceschopné.

Pro takové případy stanovuje Reisman *10 pravidel*, jejichž dodržení zajistí dostatečnou mezinárodní legitimitu a zároveň zvýší pravděpodobnost úspěchu při změně politických struktur. Za nutné považuje (1) zajištění co nejširší mezinárodní organizační podpory, (2) zajištění co nejširší podpory této změny v zahraničí a státech přispívajících vlastními silami, zejména v situaci, kdy změna režimu není formálně autorizována RB OSN, (3) zajištění zřetelné domácí podpory (jak ve státě, který změnu režimu podstupuje, tak ve státech, které ji vykonávají), (4) ujištění, že jedinec či elita, která je terčem změny, nemá efektivní základnu domácí podpory, (5) přítomnost přijatelné alternativní vlády, která je připravena efektivně převzít správu země tak, aby šlo o změnu režimu, a ne jeho rekonstrukci či budování národa, (6) co nejkratší trvání okupace silami intervenujících sil, (7) vynaložení co možná nejmenších prostředků ze strany intervenujících sil, (8) absenci pochybností o motivaci intervenujících sil v předmětné zemi i v zahraničí, (9) zajištění mandátu RB OSN v případě, že součástí změny režimu je vybudování národa a (10) připravenost strategie odchodu.¹²³

¹²¹ REISMAN, Michael W. „The Manley O. Hudson Lecture: Why Regime Change Is (Almost Always) a Bad Idea“. *The American Journal of International Law* [online]. Jul. 2004, Vol. 98, No.3, s. 516–525 [cit. 2013-03-30]. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/3181642>, s. 522.

¹²² Řečeno s Kofi Annanem.

¹²³ REISMAN, Michael W. „The Manley O. Hudson Lecture: Why Regime Change Is (Almost Always) a Bad Idea“. *The American Journal of International Law* [online]. Jul. 2004, Vol.

2. Humanitární intervence a změna režimu: praxe po roce 1989

Jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách, v období po konci studené války a rozpadu bipolárního charakteru mezinárodní politiky došlo ke zřetelné proměně vnímání státní suverenity, a tím pádem i ochoty RB OSN¹²⁴ autorizovat vnější intervenci v členských státech. Tato intervence je obvykle schválena v případě hrubého porušování lidských práv, vzhledem k možnosti využít právo veta některými členy nadále trvá platnost tradiční výtky selektivity rozhodování RB OSN. I tak ale platí, že z hlediska aktuálního diskursu mají pro zkoumání praxe humanitární intervence největší význam případy, jejichž realizace spadá do roku 1989 a dále. Proto v této kapitole nebudou blíže rozebírány ty intervence, které splňují dnešní kritéria konceptu HI, nebo měly i přes různé motivy intervenujících sil pozitivní dopad na lidská práva, ale proběhly hlouběji ve 20. století. Některé z nich, včetně případů vynucené změny režimu (Kambodža 1979), byly v této práci zmíněny alespoň letmo.

Cílem této kapitoly tedy není vyčerpávat všechny možné případy, ale přiblížit ty nejznámější a nejvýznamnější v kontextu teorií spravedlivé války, humanitární intervence, mezinárodního práva a význam legitimizační strategie intervenujících sil. Pro cíle této práce jsou tedy podstatné zejména začátky takových intervencí, případně změny jejich charakteru v případě jejich delšího trvání. Popisy konkrétních bojových operací, vojenských strategií aktérů apod. jsou spíše stručné, neboť literatura je v tomto ohledu bohatá a dostatečně podrobná. Z hlediska počtu relevantních případů převažují humanitární intervence. Změn režimu proběhlo po roce 1989 méně, protože se jedná o závažnější zásah do suverenity země. Některé případy (zejména intervence ve Východním Timoru) jsou specifické a z hlediska obou konceptů hraniční.

V následujících podkapitolách jsou jednotlivé případy rozděleny na humanitární intervence (a změny režimu) a na případy, kdy zásah vnějšího aktéra byl či nebyl z hlediska mezinárodního práva legální. Legality se rozumí využití mandátu RS OSN, vyjádřeného příslušnou rezolucí.

98, No.3, s. 516–525 [cit. 2013-03-31]. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/3181642>, s. 524.

¹²⁴ RB OSN je v období po roce 1989 obecně mnohem aktivnější v přijímání rezolucí. Mezi léty 1945–1989 jich bylo schváleno celkem 646. K 1. 4. 2013 má poslední přijatá rezoluce pořadové číslo 2098, od roku 1990 tak bylo přijato celkem 1452 rezolucí. Jen v roce 2011 bylo přijato 65 rezolucí, tedy v průměru jedna za necelých 6 dní. Rezoluce ale mají v současnosti často spíše deklaratorní charakter.

2.1 Legální humanitární intervence

2.1.1 Intervence v Iráku 1991

Klasický příklad legální humanitární intervence ze začátku 90. let představuje spojenecká invaze do Iráku v roce 1991. Mezinárodní společenství prostřednictvím spojeneckých vojsk s dominantním zastoupením ozbrojených sil USA tímto zásahem reagovalo na invazi do Kuvajtu, kterou Irák pod vedením Saddáma Husajna zahájil v srpnu roku 1990.¹²⁵ Vzhledem k početní i materiální převaze iráckých sil nebyla kuvajtská vláda schopna dlouho vzdorovat a již po několika dnech byla instalována „Provizorní vláda svobodného Kuvajtu“, v jejímž čele stál Husajnův bratranec Alí Hasan al-Madžid¹²⁶, který mj. velel operaci al-Anfál, brutálně potlačující kurdské povstání z konce 80. let.¹²⁷

OSN na invazi zareagovala relativně rychle a během několika dnů RB OSN přijala téměř jednohlasně¹²⁸ rezoluce č. 660 a 661, které uvalily s odvoláním na porušení mezinárodního míru a bezpečnosti na Irák celou řadu ekonomických a politických sankcí.¹²⁹ Následné období mezi srpnem 1990 a lednem 1991 bylo charakterizováno růstem mezinárodního napětí, protože Irák se výzvám obsaženým v rezolucích odmítal podříditi. Spojenecká invaze, kterou toto napětí vyvrcholilo, nebyla okamžitou reakcí na okupaci Kuvajtu. Vynucení rezoluce č. 660 válkou bylo aktéry pečlivě zvažováno. Vojenské operaci Pouštní bouře předcházelo ještě ultimátum formulované v rezoluci č. 678, které vyzývalo Irák k tomu, aby se jmenovaným podmínkám (zejména stažení vojenských sil na pozice před 2. srpnem 1990) podrobil do 15. ledna 1991.¹³⁰ O dva dny později vypukla vzdušná kampaň, ke které se

¹²⁵ Irák se odvolával na historickou příslušnost Kuvajtu pod iráckou správu a „napravení křivd způsobených britským imperialismem“.

¹²⁶ 1941–2010, známý též jako „chemický Alí“.

¹²⁷ AL-MARASHI, Ibrahim. „The Significance of the ‘Death’ of Ali Hassan al-Majid“.

In: *James Martin Center for Nonproliferation Studies* [online]. 2003 [cit. 2013-04-01]. Dostupné na: <http://cns.miis.edu/iraq/almajid.htm>.

¹²⁸ Hlasování se zdržel pouze Jemen.

¹²⁹ UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 661 (1990)* [online]. 1990 [cit. 2013-04-01]. Dostupné na:

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/661\(1990\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/661(1990)).

¹³⁰ UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 661 (1990)* [online]. 1990 [cit. 2013-04-01]. Dostupné na:

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/678\(1990\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/678(1990)).

24. 2. 1991 připojily také pozemní jednotky. Cíle stanoveného obsahem rezoluce č. 660 se spojencům podařilo dosáhnout během méně, než 100 hodin.¹³¹

William V. O'Brien podrobil operaci Pouštní bouře zkoumání prizmatem spravedlivé války a shledal, že veškerá tradiční kritéria byla splněna.¹³² Také Walzer zastává podobný názor. Určitou výjimku spatřuje v podmínce poslední možnosti, která nebyla zcela naplněna vzhledem k délce probíhající blokády. Z hlediska průběhu operace bylo klíčové dodržení maximy přiměřenosti tím, že nedošlo k pokusu o svržení Saddámovy režimu, a to i přesto, že z vojenského hlediska by to bylo zřejmě poměrně snadno dosažitelné.¹³³ Zmínit lze i jistou (alespoň formální) zdrženlivost z hlediska pravidel zapojení.¹³⁴ Piloti účastníci se letecké kampaně měli výslovné rozkazy nebombardovat žádné cíle, které nemohou čistě zaměřit, pokud možno z co nejnižší výšky. Dále měli povolení útočit jen na cíle předem určené na začátku mise (kromě vymezených bojových zón). Jejich úkolem bylo také za každou cenu, včetně vlastního ohrožení, minimalizovat ztráty na životech civilního obyvatelstva.¹³⁵

Z hlediska vývoje konceptu humanitární intervence byly ale ještě zajímavější události, které následovaly po ukončení operace Pouštní bouře. Saddámovský Irák v reakci na válku postihla vlna občanských nepokojů, které propukly zejména v severních kurdských regionech. Později se přesunuly také na jih země, který obývá převážně šíitské obyvatelstvo. Jejich cílem bylo zvýšit autonomii na baasistickém režimu, který dlouhodobě preferoval sunnitskou menšinu. Přes počáteční úspěch povstání, vyjádřený např. ztrátou několika klíčových měst, se iráckým Republikánským gardám podařilo s využitím tanků a helikoptér¹³⁶ nepokoje násilím potlačit. V obavě

¹³¹ The Persian Gulf War. *PBS Online* [online]. 2013 [cit. 2013-04-01]. Dostupné na: <http://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/general-article/bush-gulf-war/>.

¹³² O'BRIEN, William V. „Desert Storm: a Just War Analysis“. *St. John's Law Review* [online]. 1992, roč. 66, č. 3, s. 797–823 [cit. 2013-03-15]. Dostupné na: <http://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1794&context=lawreview>, s. 823.

¹³³ WALZER, Michael. *Arguing About War*. New Haven [Ct.]: Yale University Press, c2004, xv, 208 p. ISBN 03-001-0365-4., s. 92. Walzer paradoxně v tomto případě uvádí, že vzhledem k následujícímu vývoji v zemi by změna režimu byla z hlediska kritéria proporcionality obhajitelná. Specifičnost situace (zejména ve srovnání s rokem 2003) dokládá i fakt, že k pokusu o svržení Husajnova režimu nedošlo, ačkoliv americká administrativa, včetně Bushe, iráckého diktátora několikrát přirovnala k Adolfu Hitlerovi.

¹³⁴ Termín pravidla zapojení je překladem anglického „rules of engagement“. Tato pravidla určují okolnosti, podmínky, míru a způsob zapojení vojenského útvaru do konkrétní mise.

¹³⁵ WALZER, Michael. *Arguing About War*. New Haven [Ct.]: Yale University Press, c2004, xv, 208 p. ISBN 03-001-0365-4., s. 94.

¹³⁶ V průběhu mírových jednání se iráckým vojenským představitelům podařilo přesvědčit zástupce spojenců, že helikoptéry potřebují pro přesun vlastních jednotek. Piloti monitorující situaci v zemi měli výslovný zákaz proti iráckým jednotkám zasahovat.

z pomsty režimních milicí uprchly stovky tisíc Kurdů a šíitů do hor v blízkosti hranic s Tureckem a Íránem. Tito lidé se vzhledem k nedostatku základních potravin, lékařské péče apod. záhy dostali do kritické humanitární situace.¹³⁷

Někteří členové RB OSN začali zvažovat možnost vojenského zásahu ve prospěch těchto uprchlíků. Svou roli sehráli i turecké a íránské požadavky, aby se OSN situací začala zabývat (obě země se obávaly destabilizace svých pohraničních regionů). Výsledkem bylo schválení přelomové rezoluce č. 688.¹³⁸ Konkrétní znění navrhly Francie a Belgie s ohledem na to, že porušování lidských práv v takové míře splňuje definici zločinů proti lidskosti. Podle Jane Stromseth si účastníci jednání RB OSN byli vědomi, že jejich rozhodnutí se stane precedentem z hlediska výkladu článku 2(7) Charty v období po konci studené války.¹³⁹

Předně, rezoluce č. 688 hovoří o rétorice hrozby „mezinárodnímu míru a bezpečnosti“, která je prerekvizitou pro autorizaci vynucení článku 2(7) silou (o samotném vynucení se ale nezmiňuje, čímž spadá na pomezí článků 2(6) a 2(7)). RB OSN se tak poprvé¹⁴⁰ kolektivně dožadovala vylepšení lidskoprávní situace na území členského státu jako příspěvku ke zlepšení mezinárodní bezpečnosti. Patrně nejvíce „intervencionistický“ byl odstavec 3, ve kterém RB OSN sděluje, že „*trvá na tom, aby Irák povolil okamžitý přístup mezinárodním humanitárním organizacím do země ke všem, kteří potřebují pomoc ve všech částech Iráku a aby byly zpřístupněny veškeré objekty nutné pro jejich fungování*“.¹⁴¹

Již použitím výše zmíněné mezinárodněprávní rétoriky ohrožení mezinárodního míru se otevřela cesta k použití vojenské síly. Ve skutečnosti ale k realizaci žádných konkrétních kroků bezprostředně po přijetí rezoluce nedošlo a např. americký prezident George H. W. Bush se několikrát vyjádřil ve smyslu, že Američané nebudou zasahovat do občanské války, která je interní záležitostí Iráku. Poměrně skepticky byl původně

¹³⁷ HASPELAGH, Sophie. „Safe Havens in Iraq: Operation Provide Comfort“. In: *Beyond Intractability* [online]. 2013 [cit. 2013-04-02]. Dostupné na: http://www.beyondintractability.org/cic_documents/Safe-Havens-Iraq.pdf.

¹³⁸ Rezoluce č. 688 měla vůbec nejnižší podporu v RB ze všech rezolucí schválených v souvislosti s iráckou a kuvajtskou krizí na začátku 90. let. Deset členů hlasovalo pro, tři (Kuba, Jemen a Zimbabwe) proti. Čína a Indie se zdržely hlasování.

¹³⁹ WHEELER, Nicholas J. *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. New York: Oxford University Press, 2000, xv, 336 p. ISBN 01-982-9621-5., s. 143. Wheeler debatám v OSN předcházejícím přijetí této rezoluce věnuje velmi podrobně, proto je jeho dílo možné využít pro hlubší studium tématu.

¹⁴⁰ S výjimkou odsouzení apartheidního režimu v Jihoafrické republice.

¹⁴¹ UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 688 (1991)* [online]. 1991 [cit. 2013-04-02]. Dostupné na: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/688\(1991\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/688(1991)).

přiját britský návrh, vycházející z turecké iniciativy, který doporučoval vytvoření tzv. „bezpečných útočišť“¹⁴² pro uprchlíky na území Iráku. Ani dnes není úplně jasné, co přimělo aktéry k poměrně razantnímu obratu názorů. Wheeler pokládá za přelomové návštěvu amerického ministra zahraničí v oblasti a intenzivní mediální pokrytí utrpení obyvatel (zvláště na zpravodajské stanici CNN).¹⁴³ V každém případě 11. dubna 1991 obdržel Irák instrukce, které ho vyzývaly, aby neposílal své ozbrojené složky (zejména letecké síly, s pevným nebo rotačním motorem) severně od 36. rovnoběžky, protože tam koaliční jednotky budou distribuovat humanitární pomoc kurdské populaci. A zatímco ještě 12. dubna hovořil Bush o interní irácké záležitosti a občanské válce, o čtyři dni později vystoupil s projevem, ve kterém oznámil vytvoření uprchlických táborů, jejichž bezpečnost budou v rámci operace „Provide Comfort“¹⁴⁴ zajišťovat americké, britské a francouzské vzdušné a pozemní jednotky.¹⁴⁵

Humanitární intervence v Iráku tak nabyla dvou podob – vynucování bezletové zóny nad 36. rovnoběžkou a vytvoření bezpečných útočišť v horských regionech obývaných Kurdy. Legitimizační strategie intervenujících aktérů (reprezentovaných výhradně západními státy) se odvíjela téměř výhradně od znění rezoluce č. 688, kteří se ji rozhodli „využít“ v co nejširším slova smyslu. Např. britský státní ministr Douglas Hogg k tématu na BBC Radio uvedl: „*Máme, myslím, v poslední rezoluci mandát OSN*

¹⁴² Anglicky „safe havens“. Původní termín „bezpečné enklávy“ byl na návrh Britů nahrazen tak, aby byl méně „dráždivý“ pro státy, které chápaly enklávy jako první krok k secesi.

¹⁴³ Od války v Zálivu patří tzv. „CNN efekt“ k hojně diskutovanému tématu v mezinárodních vztazích (Gow, Holbrooke, Fixdal...) i mediálních studiích. Přestože někteří autoři dodnes termín označují za „vágní“, hovoří se v zásadě o 3–4 typech „CNN efektu“. Intenzivní zpravodajské pokrytí může přimět příslušné aktéry zaujmout urychlené stanovisko k tématu, které by jinak bylo podrobena hlubší analýze, přičemž toto stanovisko obvykle zveřejněno tak, aby bylo možné jej prezentovat v hlavní večerní zpravodajské relaci. Dále se může „CNN efekt“ projevit jako faktor ohrožující vlastní vojenské jednotky, protože zpravodajství sleduje i nepřítel. Nepřehlédnutelná je i role médií v oblasti nastolování agendy – zatímco některá témata spojená s humanitárními krizemi se stanou součástí zpravodajství, jiná, byť dochází k rozsáhlému porušování lidských práv (např. krize v Dárfúru), se tématem zpravodajství a tudíž politického diskursu nestanou. Bahdor hovoří ještě o tzv. „challenging CNN effect“, který se projevuje zvláště v souvislosti s humanitárními intervencemi. Podle něj média záměrně vytvářejí pro zpřehlednění komplikovanějšího problému image „dobrých“ a „zlých“. Když „dobří“ čelí nárůstu míry násilí, apelují média ve vyspělých státech na politické reprezentace, aby v jejich prospěch okamžitě zasáhly. V současné době se analogicky (byť s odlišnými projevy) hovoří také o tzv. „al-Džazíra efektu“. Více k tématu např. LIVINGSTON, Steven. *Clarifying the CNN Effect: An Examination of Media Effects According to Type of Military Intervention* nebo SEIB, Philip. *The Al Jazeera Effect: How the New Global Media are Reshaping World Politics* aj.

¹⁴⁴ Ve skutečnosti proběhly operace dvě – Provide Comfort a Provide Comfort II, obě na sebe ale přímo navazovaly a měly stejný cíl.

¹⁴⁵ WHEELER, Nicholas J. *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. New York: Oxford University Press, 2000, xv, 336 p. ISBN 01-982-9621-5., s. 151.

*zajistit bezpečnost Kurdů, a toto je metoda, jak to zajistit“.*¹⁴⁶ Zajímavý je v tomto ohledu i fakt, že ostatní stálí členové RB OSN, kteří se při procesu rozhodování zdrželi hlasování (Čína), příliš hlasitě neprotestovali. Někteří autoři se proto domnívají, že tímto byla na základě praxe humanitární intervence v tichosti legitimizována, protože na rozdíl od jiných intervencí Západ veřejně ospravedlňoval své akce humanitární rétorikou a nikdo proti tomu nezasáhl ani neprotestoval.¹⁴⁷

Ve stejném duchu (tedy s odvoláním na rezoluci č. 688) bylo o více než rok později rozšířeno prosazování bezletové zóny také v jižních regionech obývaných šíitským obyvatelstvem. Konkrétní hranice byla stanovena na 32. rovnoběžku. V případě intervence ve prospěch šíitů ale nenásledovalo vytvoření bezpečných útočišť a operace se omezila na zásahy ze vzdušného prostoru. K úplnému zastavení násilností na jihu země ale na rozdíl od kurdevských regionů nedošlo. Sporné také zůstalo dlouhodobé řešení problému – Irák nadále odmítal s mezinárodním společenstvím spolupracovat. Bezletová zóna byla vynucována prostřednictvím operací Provide Comfort II, Northern Watch a Southern Watch až do roku 2003. Mandát rezoluce č. 688 tak byl pro aktéry legitimizačním nástrojem intervence po téměř 12 let.¹⁴⁸

2.1.2 Intervence v Somálsku 1992 - 1994

Jestliže operace v Iráku byla první intervencí autorizovanou na základě humanitárních ohledů, představuje americká intervence v Somálsku pod hlavičkou OSN z hlediska mezinárodního práva další milník. *Peace enforcement* mise UNITAF¹⁴⁹ byla první misí, která získala mandát RB OSN v rámci kapitoly VII Charty výhradně z humanitárních důvodů, bez souhlasu suverénní vlády, a navíc jednohlasně. Angažovanost OSN v Somálsku měla svůj původ v občanské válce probíhající v Somálsku od pádu vlády Siada Barre.¹⁵⁰ Hlavním dějištěm krvavých bojů¹⁵¹ bylo hlavní město Mogadišo, rozdělené klanovými liniemi do dvou ozbrojených táborů. Následkem nepokojů v zemi zároveň došlo k téměř úplnému výpadku zemědělské produkce a devastaci rozsáhlých stád dobytka (pastevectví představuje tradiční zdroj

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 152.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 154.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 163, 169.

¹⁴⁹ V amerických vojenských zdrojích je obvyklejší název „Operation Restore Hope“.

¹⁵⁰ 1919–1995, až do svržení stál v čele Somálska nepřetržitě od konce 60. let.

¹⁵¹ V období před intervencí se jen v Mogadišu zemřelo podle zprávy Africa Watch z března 1993 zhruba 14 000 lidí, zraněných bylo zhruba 30 000.

obživy v zemi), což způsobilo vypuknutí rozsáhlého hladomoru. Podle údajů OSN mu podlelo až 300 000 obyvatel a dalších zhruba 700 000 uprchlo do Keni, Etiopie a dalších zemí. Efektivní distribuce humanitární pomoci byla znemožněna ozbrojenci, kteří vybírali „poplatky“ za její ochranu a hojně ji kradli pro vlastní potřebu.¹⁵²

RB OSN v reakci na vývoj událostí nejprve ve spolupráci Organizací africké jednoty, Organizací islámské konference a Ligou arabských států přijala rezoluci č. 751, autorizující misi 50 pozorovatelů OSN. Mandát této mise postupně narostl až na 3 500 peacekeepingových sil, samotná implementace ale zůstala až do podzimu roku 1992 problematická. Podle Ioana Lewise a Jamese Mayalla bylo v té době zřejmé, že OSN momentálně postrádá organizační zdroje.¹⁵³ Situace v Somálsku se navíc stala předmětem předvolebního boje v USA – na základě ohlasu cesty senátorky Nancy Kassebaum do země označil kandidát Clinton situaci v Somálsku jako důkaz selhání Bushovy zahraniční politiky. Jeho administrativa se nejprve pokusila do Somálska dopravit humanitární pomoc. Když se jí to nepodařilo, Bush ohlásil úmysl v zemi vojensky intervenovat.¹⁵⁴ USA nabídly OSN vojenskou sílu až 30 000 vojáků. Zvažována byla i možnost, že tyto budou vystupovat přímo jako tzv. „modré přilby“. Nakonec ale bylo rozhodnuto o legalizaci převážně unilaterální intervence prostřednictvím mise UNITAF,¹⁵⁵ autorizované rezolucí č. 794.¹⁵⁶

Z hlediska možného vývoje konceptu humanitární intervence je opět nejzajímavější sledovat obsah této rezoluce a debatu, která předcházela jejímu přijetí. Jak již bylo naznačeno výše, jejím výsledkem byla autorizace první mise zdůvodněné čistě humanitárními ohledy v rámci opatření spadajících pod kapitolu VII Charty. Rezoluce byla schválena jednohlasně, s aktivní podporou Číny a řady afrických států. Ještě před zahájením projednávání rozhodného řešení somálského problému v Radě bezpečnosti se ve prospěch humanitární intervence vyslovil i generální tajemník Ghálí.

¹⁵² LEWIS, Ioan a MAYALL, James. „Somalia“. BERDAL, Mats R. a ECONOMIDES, Spyros. *United Nations interventionism, 1991–2004*. [Rev. and updated ed.]. New York: Cambridge University Press, 2007, s. 108–138. ISBN 0-521-83897-5., s. 119–120.

¹⁵³ Stanovený počet peacekeeperů (3 500) navrhl generální tajemník Boutros-Boutros Ghálí bez ohledu na situaci v zemi pouze na základě vlastního úsudku.

¹⁵⁴ Prohlášení bylo údajně načasováno tak, aby jeho mediální pokrytí rozmělnily přicházející svátky Dne děkuvzdání.

¹⁵⁵ Naplněním cílů rezoluce č. 794 a dalších rezolucí se zabývaly také mise UNOSOM I (ustavená původně rezolucí č. 751) a UNOSOM II. Všechny tři mise se navzájem prolínaly. Do mise UNITAF se zapojilo celkem 37 států.

¹⁵⁶ GILKES, Patrick. „From Peace-Keeping to Peace Enforcement: The Somalia Precedent“. *Middle East Report: Despots and Democrats Political Change in Arabia* [online]. 1993, Nov.–Dec., No. 185, s. 21–24 [cit. 2013-04-07]. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/3013198>, s. 22.

V otevřeném dopise z 29. 11. 1992 konstatoval, že „v současnosti v Somálsku neexistuje žádná vláda, která by mohla požádat a schválit takový typ pomoci. Proto je na Radě bezpečnosti, aby podle Článku 39 [spadajícího do kapitoly VII Charty], rozhodla o tom, že následkem somálského konfliktu existuje hrozba pro celý region a aby rozhodla, jaká opatření přijmout k zachování mezinárodního míru a bezpečnosti“.¹⁵⁷ Na základě toho dovozuje, že „neexistuje jiná alternativa než jednat v souladu kapitoly VII Charty. (...) Pokud to [velení pod hlavičkou OSN] není uskutečnitelné, alternativou je operace realizovaná členskými státy s mandátem RB OSN“.¹⁵⁸

RB OSN problém vnímala stejně. Přijatá rezoluce zmiňuje „unikátní charakter současné situace v Somálsku“, která „vyžaduje výjimečnou reakci“. Proto RB OSN „vítá iniciativu Členského státu popsanou v dopise generálního tajemníka“ a „v souladu s kapitolou VII (...) autorizuje použití všech nezbytných prostředků k rychlému vytvoření bezpečného prostředí pro operace humanitární pomoci v Somálsku.“¹⁵⁹ Státy původně váhající s podporou rezoluce (zvláště Čína a Indie) prosadily zmínky o „výjimečných“ podmínkách, „unikátní“ situaci apod. Soulad s článkem 2(7) Charty byl zachován formálním konstatováním kolapsu vlády v Mogadišu a neexistence legitimního nástupce, který by byl pro OSN partnerem ve vyjednávání.

Z hlediska samotného průběhu akce je zajímavé také poukázat na specifická pravidla zapojení (ROE), která měli američtí vojáci k dispozici. Dokument deklaroval několik základních pravidel, např. že USA nejsou ve válečném stavu či že vzhledem k charakteru mise je nutné použít v každé situaci nejmenší nutnou sílu. Rozdíl oproti ROE v období míru spočíval zejména v definování ozbrojených jednotlivců jako hrozby, přičemž vojáci mohli použít střelné zbraně a další prostředky i v případě, že vyhodnotili *hrozbu* vlastního ohrožení. Nepřítel nebyl vzhledem k charakteru konfliktu pojmenován ve smyslu konkrétní organizace – termíny byly vždy širší (např. „milice“ apod.).¹⁶⁰

¹⁵⁷ GHALI, Boutros Boutros. S/24868: Letter Dated 29. November 1992 from the Secretary-General Addressed to the President of Security Council. In: *Security Council Report* [online]. 1992 [cit. 2013-04-07]. Dostupné na: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/SOMALIA%20S24868.pdf>.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 794 (1992)* [online]. 1992 [cit. 2013-04-07]. Dostupné na: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/794\(1992\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/794(1992)).

¹⁶⁰ DWORKEN, Jonathan T. „Rules of Engagement (ROE) for Humanitarian Intervention and Low-Intensity Conflict: Lessons from Restore Hope“. In: *CNA: Analysis & Solutions* [online].

Intervence v Somálsku je také specifická tím, že úspěch intervenujícího aktéra nebyl jednoznačný. Přestože zpráva generálního tajemníka z 26. ledna 1993 konstatovala, že misi UNITAF se podařilo obnovit efektivní distribuci humanitární pomoci v zemi,¹⁶¹ bezpečnostní situace v ní byla nadále nestabilní. Jako problematické se ukázalo zejména nedostatečné odzbrojení milicí a warlordů. To se zvláště projevilo v situaci, kdy začalo být poručováno Ghálím dojednané příměří. Svou roli také sehrál úzce vymezený mandát opravňující jen k zajištění humanitární pomoci. Na základě jednání mezi USA a OSN došlo k přijetí další významné rezoluce (č. 814), která poprvé autorizovala použití vojenské síly v rámci kapitoly VII Charty k zajištění následujících úkolů: bezpečného prostředí v celém Somálsku, podpoře politického usmíření, nastolení vlády práva, zajištění spolupráce všech somálských stran, včetně ozbrojených, a zajištění repatriace uprchlíků.¹⁶²

Z původně krátkodobé intervence se tak stal dlouhodobý úkol, jehož implementace byla vzhledem k místním poměrům velmi komplikovaná. USA se zasadily o větší internacionalizaci a přesun mise pod velení OSN. Setrvávající komplikace (např. zavraždění 24 pákistánských peacekeeperů) učinily v průběhu roku 1993 hlavním cílem mise zadržení warlorda Mohammada Farrah Aidida.¹⁶³ Americký pokus o jeho zadržení vedl ke známému incidentu, jehož následkem byly v centru Mogadiša sestřeleny dva americké vrtulníky Black Hawk. V následujících bojích zahynulo více než 500 obyvatel města a 18 amerických vojáků. Důsledkem toho bylo rozhodnutí o stažení amerických vojsk ze Somálska k 31. 3. 1994 bez ohledu na původně stanovené cíle mise, které se tak nepodařilo naplnit.¹⁶⁴

Čerstvá zkušenost s neúspěšným působením v Somálsku se také často uvádí jako jedna z hlavních příčin absence ochoty západních států intervenovat v případě rwandské

2003 [cit. 2013-04-07]. Dostupné na: <http://cna.org/sites/default/files/research/2793012000.pdf>, s. 10–11.

¹⁶¹ Jedna z kritických výtek vůči intervenci spočívá v tom, že humanitární pomoc se soustředila na potírání hladomoru v době, kdy se již dařilo obnovovat vlastní zásobování a hlavní problém – masivní rozšíření smrtelně nebezpečných nemocí – zůstal neřešen.

¹⁶² WHEELER, Nicholas J. *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. New York: Oxford University Press, 2000, xv, 336 p. ISBN 01-982-9621-5., s. 193.

¹⁶³ Je zřejmé, že s původním smyslem humanitární intervence takové činnosti příliš nesouvisí.

¹⁶⁴ WHEELER, Nicholas J. *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. New York: Oxford University Press, 2000, xv, 336 p. ISBN 01-982-9621-5., s. 198–199. Spolu s Američany se ze země stáhly i ostatní evropské jednotky. Jejich nahrazení peacekeepery z Egypta, Indie, Malajsie a dalších zemí se ukázalo být z vojenského hlediska neefektivní.

genocidy. Ta dodnes zůstává, jak je patrné nejen z rétoriky Kofiho Annana, výrazným mementem.

2.1.3 Intervence v Jugoslávii 1992 - 1995

Somálský případ je z hlediska humanitárních intervencí nutné vnímat v kontextu jiných událostí. Kromě těch ve Rwandě v roce 1994 probíhala ve stejné době také jedna z epizod občanské války v Jugoslávii, krize v Bosně a Hercegovině. Aktéři intervenující v Somálsku od roku 1992 (zejména USA) museli čelit logické kritice – v čem se liší z hlediska systematického porušování lidských práv situace v Somálsku a Jugoslávii? Americká argumentace se odvíjela zejména od kritéria rozumné naděje na úspěch. Např. tehdejší ministr zahraničí Eagleburger se při srovnání situace v obou zemích vyjádřil v tom smyslu, že *„faktem je, že tisíc lidí zemře hlady každý den. Nelepší se to do té doby, dokud s tím něco neuděláme a zároveň se to odehrává v oblasti, kde události můžeme ovlivnit. Jsou ale jiné části světa, kde je situace obdobně tragická, ale kde by náklady za pokus ji změnit byly monumentální. Ale podle mého názoru je Bosna takový případ.“*¹⁶⁵

S délkou a intenzitou trvání jugoslávské krize se postupně postojе jednotlivých aktérů měnily. V oblasti působila mise UNPROFOR, která operovala na základě rozsáhlého a často jednohlasného mandátu RB OSN. Prostřednictvím rezoluce č. 816 (*„[rada] autorizuje členské státy, aby sedm dní po přijetí této rezoluce, jednostranně nebo prostřednictvím regionálních organizací a úmluv (...) všemi nezbytnými prostředky ve vzdušném prostoru Republiky Bosna a Hercegovina zajistily splnění zákazu letů...“*¹⁶⁶) byla nad Bosnou a Hercegovinou vyhlášena bezletová zóna, jejíž prosazování zajišťovalo NATO v rámci operace Deny Flight.¹⁶⁷ Počínaje rezolucí č. 819 z dubna roku 1993 mandát zahrnoval i vytvoření tzv. „bezpečného útočiště“ v oblasti města Srebrenica, přičemž veškeré humanitární operace, včetně distribuce humanitární pomoci, byly vynucovány podle článku VII Charty.

¹⁶⁵ WHEELER, Nicholas J. *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. New York: Oxford University Press, 2000, xv, 336 p. ISBN 01-982-9621-5., s. 181.

¹⁶⁶ UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 816 (1993)* [online]. 1993 [cit. 2013-04-08]. Dostupné na:

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/816\(1993\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/816(1993)).

¹⁶⁷ V rámci operace proběhlo také vůbec první bojové zapojení NATO v historii. To vedlo k letecké potyčce u města Banja Luka.

Zásadní obrat z hlediska vnímání efektivity misí pod hlavičkou OSN představoval masakr v bezpečných útočištích Žepa a Srebrenica z června 1995. Zvýšení aktivity bylo patrné zejména u NATO, které hrozilo intervencí prostřednictvím několika ultimát vůči bosenským Srbům. Britové a Francouzi do země vyslali vlastní síly rychlé reakce. V průběhu srpna téhož roku přešlo NATO k taktice aktivního bombardování, zejména v oblasti Sarajeva. Deklarovaným cílem bylo prostřednictvím síly přinutit bosenské Srby a Miloševićův režim ke spolupráci na mírových vyjednáváních. Tato taktika se v důsledku ukázala jako účinná, o čemž svědčí uzavření dodnes platných mírových dohod z Daytonu.¹⁶⁸

Přes komplexnost situace v Jugoslávii první poloviny 90. let představuje humanitární intervence v Bosně a Hercegovině specifický příklad hodný zaznamenání i bez bližšího popisu událostí. Předně došlo k ustálení trendu autorizace zásahů ve prospěch lidských práv a distribuce humanitární pomoci v rámci kapitoly VII Charty. K implementaci bezletové zóny obdržely mandát členské státy OSN ochotné takový úkol vykonávat, což zároveň přispělo ke zformování priorit NATO po konci studené války. Zvláštností bosenského případu je dlouhodobé zapojení intervenujícího aktéra (NATO bylo pověřeno v rámci mise IFOR také implementací Daytonských dohod) a specifická eskalace jeho přítomnosti – původní vynucování bezletové zóny bylo vzhledem k okolnostem se souhlasem mezinárodního společenství přeměněno v aktivní bombardování a prosazování mírového plánu OSN. Pro tuto změnu taktiky však nebyla vyžádána specifická rezoluce OSN. Mandát vzešel ze závěrů tzv. Londýnské konference, po jejímž skončení generální tajemník Ghálí udělil svolení veliteli vojsk OSN Bernardu Janvierovi spolupracovat s NATO bez dalších konzultací s orgány OSN.¹⁶⁹

¹⁶⁸ ECONOMIDES, Spyros a TAYLOR, Paul. „Former Yugoslavia“. BERDAL, Mats R. a ECONOMIDES, Spyros. *United Nations interventionism, 1991–2004*. [Rev. and updated ed.]. New York: Cambridge University Press, 2007, s. 65–107. ISBN 0-521-83897-5., s. 99–100.

¹⁶⁹ BEALE, Michael O. *Bombs over Bosnia*. Maxwell Air Force Base, Ala: Air University Press, 1997. ISBN 14-102-1793-0.,s. 34.

2.1.4 Intervence ve Východním Timoru 1999

V závěru intervencionistického období 90. let¹⁷⁰ došlo ještě k jednomu případu legální humanitární intervence, tentokrát v jihovýchodní Asii. Ostrov Východní Timor dlouhodobě usiloval o nezávislost na Indonésii, která jej okupovala a následně připojila po ukončení portugalské koloniální přítomnosti. OSN v létě roku 1999 pomohla zorganizovat referendum, v němž se většina jeho obyvatel vyslovila proti další existenci Východního Timoru jako součásti Indonéské republiky.¹⁷¹ V reakci na jeho výsledky se aktivizovaly proindonéské milice, které s podporou indonéské vlády rozpoutaly organizované násilí šokujících rozměrů. Celá řada měst byla zničena a vypálena, obyvatelé prchali do horských oblastí. Ozbrojenci si náhodně vybírali oběti, které buď zavraždili, nebo „evakovali“ do „bezpečnějších částí ostrova“. Během několika dní zahynulo podle odhadů OSN 7 000 civilních obyvatel a více než 300 000 muselo uprchnout ze svých domovů.¹⁷²

Někteří aktéři (zejména Austrálie¹⁷³) projevíli ochotu intervenovat s odkazem na zoufalou situaci z hlediska lidských práv. Setkání APEC nejprve uvalilo řadu ekonomických sankcí na Indonésii. Paralelně s tím se problémem začala zabývat i RB OSN. Její rozhodování ulehčilo prohlášení indonéského prezidenta Bacharuddina Jusufa Habibieho (nar. 1936), které vyjádřilo připravenost jeho země na přítomnost mezinárodních sil. Na základě toho byla jednohlasně přijata rezoluce č. 1264, která s odkazem na kapitolu VII Charty autorizovala vznik mise INTERFET.¹⁷⁴ Její mandát spočíval v „*obnovení míru a bezpečnosti ve Východním Timoru, podpoře [paralelní mise] UNAMET při realizaci jejích cílů a usnadnění operací humanitární pomoci s využitím silových prostředků.*“¹⁷⁵

¹⁷⁰ Téměř paralelně s ilegální intervencí v Kosovu.

¹⁷¹ Otázka položená v referendu zněla: „Souhlasíte s navrhovanou speciální autonomií Východního Timoru v rámci unitárního státu Indonéské republiky?“. Odpověď NE zvolilo celkem 78,5% účastníků, při účasti 98% z registrovaných voličů.

¹⁷² STROHMEYER, Hansjörg. „Collapse and Reconstruction of a Judicial System: The United Nations Missions in Kosovo and East Timor“. *The American Journal of International Law* [online]. 2001, Vol. 95, No. 1 (January), s. 46–63 [cit. 2013-04-08]. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/2642036>, s. 50–51.

¹⁷³ Austrálie byla paradoxně jedním z mála států, které v minulosti diplomaticky uznaly indonéský nárok na Východní Timor. V zemi také panovala obava z přílivu uprchlíků.

¹⁷⁴ International Force East Timor.

¹⁷⁵ UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 1264 (1999)* [online]. 1999[cit. 2013-04-08]. Dostupné na: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1264\(1999\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1264(1999)).

Základního předpokladu úspěchu – přítomnosti mezinárodních vojsk ve všech regionech Východního Timoru – bylo dosaženo během 6 týdnů prakticky bez ztrát na životech na straně intervenující koalice. Nadále ale zůstávalo otázkou, jak bude řešena politická budoucnost země. OSN považovala nutné implementovat výsledky srpnového referenda. Prostřednictvím RB OSN a (opět jednohlasně schválené) rezoluce č. 1272 došlo k legalizaci dosud bezprecedentní situace – byla ustavena Přechodná správa ve Východním Timoru (UNTAET), pověřená v rámci kapitoly VII Charty celkovou administrací veřejné správy v zemi, včetně všech legislativních, exekutivních a soudních pravomocí.¹⁷⁶

OSN se tak prostřednictvím UNTAET výrazně podílela na post-konfliktní rekonstrukci Východního Timoru. Pod její hlavičkou existovaly i policie a další civilní složky. Zajímavý problém vznikl se soudním stíháním viníků humanitární katastrofy, protože ozbrojené složky mezinárodního společenství neměly explicitní mandát zatýkat. Akteři intervenující v rámci mise INTERFET nakonec jednostranně rozhodli, že jejich povinnost obnovit mír a bezpečnost vzhledem k situaci v zemi zahrnuje i tuto pravomoc (jejich rozhodnutí nikdo nezpochybil). Tudíž mezi UNTAET a lokálními elitami (např. starosty měst) vznikly spory o kompetence, které byly způsobené zejména tím, že mezinárodní personál jednal, jako by politická správa ve Východním Timoru byla *tabula rasa*. Tyto spory se podařilo po přijetí řady kompromisů vyřešit až definitivním předáním správy země východotimorským autoritám v roce 2002.¹⁷⁷

Otázkou zůstává, zda mezinárodní intervence ve Východním Timoru nesplňuje charakteristiku *regime change*. Zapojení intervenujícího aktéra bylo dlouhodobé, včetně relativně početné vojenské mise. Specifická byla správa země pod hlavičkou OSN. Na druhou stranu o změně režimu není možné hovořit v tom smyslu, že Východní Timor do dosažení samostatnosti podléhal ve 20. století pouze koloniální nebo okupační správě. Také referendem vyjádřené právo na sebeurčení není možné definovat jako externě vynucenou změnu režimu. Drtivá většina autorů hovoří v souvislosti s Východním Timorem o humanitární intervenci.

¹⁷⁶ UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 1272 (1999)* [online]. 1999[cit. 2013-04-08]. Dostupné na:

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1272\(1999\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1272(1999)).

¹⁷⁷ CHESTERMAN, Simon. „East Timor“. BERDAL, Mats R a ECONOMIDES, Spyros. *United Nations interventionism, 1991–2004*. [Rev. and updated ed.]. New York: Cambridge University Press, 2007, s. 192–216. ISBN 0-521-83897-5., s. 197.

2.1.5 Intervence v Pobřeží slonoviny 2011

Pro komplexnost přehledu legálních humanitárních intervencí považuje autor za nutné zařadit také jeden z aktuálních případů intervence ve prospěch lidských práv. Povolební situace v Pobřeží slonoviny z přelomu let 2010 a 2011 byla zvolena zejména proto, že stejně jako libyjský případ spadá do období po implementaci normy R2P.

Od roku 2003 v zemi působila peacekeepingová mise OSN / ECOWAS MINUCI, která ale do turbulentního politického vývoje v zemi příliš nezasahovala. K další eskalaci krize došlo po druhém kole prezidentských voleb,¹⁷⁸ ve kterém zvítězil Alassane Ouattara, vyzyvatel dosavadního prezidenta. Jeho soupeř Laurant Gbagbo se ale odmítl úřadu vzdát, což vedlo k ozbrojeným potyčkám mezi příznivci obou kandidátů, jejichž obětí se stalo i civilní obyvatelstvo. Mezinárodní společenství uznalo nárok Ouattary na získání funkce, přičemž tento postoj byl potvrzen i v rezoluci RB OSN č. 1962, která odsuzovala násilí v zemi. Prohlášení upozorňující na alarmující¹⁷⁹ situaci v zemi vydala na sklonku roku 2010 i skupina Speciálních poradců Generálního tajemníka pro prevenci genocidy a R2P, ve kterém upozornila všechny strany na povinnosti, které vyplývají z odpovědnosti chránit. Generální tajemník Ban Ki-moon v dopise RB OSN zdůraznil, že státní média iniciují nepřátelství a násilí proti určitému ivorijskému etniku a náboženským a politickým skupinám.¹⁸⁰

RB OSN v návaznosti na vývoj v zemi jednohlasně přijala rezoluci č. 1975, která v rámci opatření spadajících pod kapitolu VII Charty potvrdila legitimní zvolení prezidenta Ouattary, odsoudila násilí v zemi (včetně urgentní hrozby obyvatelstvu) a potvrdila mandát mise UNOCI, přičemž zvláště zmiňovala ochranu obyvatelstva před následky použití těžkých zbraní. Přestože mandát vycházel z původně

¹⁷⁸ V návaznosti na dlouhodobé etnické spory v zemi bylo jedním z hlavních témat kampaně ze strany úřadujícího prezidenta zpochybnění *ivoirité* hlavního kandidáta.

¹⁷⁹ „Grave concern“, tato fráze je v současnosti používána v situacích spojovaných s velkou hrozbou pro lidská práva a problematikou R2P.

¹⁸⁰ BELLAMY, Alex J. a PAUL D. Williams. „The new politics of protection? Cote d'Ivoire, Libya and the responsibility to protect“. *International Affairs* [online]. 2011, roč. 87, č. 4, s. 825–850 [cit. 2013-03-21]. ISSN 00205850. DOI: 10.1111/j.1468-2346.2011.01006.x. Dostupné na: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1468-2346.2011.01006.x>, s. 834. Odkaz na negativní roli (státních) médií má v africkém kontextu nezanedbatelné konotace odkazující na rwandskou genocidu.

peacekeepingového charakteru mise, RB OSN legitimizovala jeho rozšíření směrem k humanitární intervenci.¹⁸¹

Toho využila především Francie, která od začátku vyjadřovala ochotu ujmout se role hlavního intervenujícího aktéra, a do oblasti vyslala speciální jednotky rychlého nasazení.¹⁸² V nepřehledné situaci rozpadu armády si vojska UNOCI v podstatě vybrala stranu tím, že podporovala Ouattarovy RFCI (Republican Forces of Côte d'Ivoire.) Francie obecně prosazovala co nejextenzivnější výklad mandátu. To se ukázalo např. v bitvě o Abidjan, kde francouzské útočné helikoptéry 4. dubna 2011 zničily (v souladu s mandátem mise) těžké zbraně a zbrojní sklady ve vojenském táboru Gbagba, čímž ale zároveň umožnily získat bezprostřední převahu vojskům RFCI. V návaznosti na to obvinil OSN z překročení mandátu ruský ministr zahraničí Sergej Lavrov: „*Francouzské síly v Pobřeží slonoviny zahájily vojenskou akci na straně Ouattary. Zabýváme se nyní legalitou této situace, protože peacekeepeři byli autorizováni pouze k tomu, aby byli neutrální.*“¹⁸³ Vůči postupu Francouzů se také rétoricky vymezily Čína a Indie. Správnost postupu vojsk UNOCI naopak znovu potvrdil Ban Ki-moon,¹⁸⁴ a poskytl ujištění, že jednájí v souladu s mandátem. Spor byl nakonec utlumen deeskalací konfliktu, další diskreditací Gbagba a poté nástupem Ouattary do úřadu.¹⁸⁵

Intervence v Pobřeží slonoviny přesto představuje spíše kontroverzní využití opatření v rámci kapitoly VII Charty z humanitárních důvodů. Zajímavé je také zhodnotit roli OSN z hlediska změny režimu v zemi. V určité fázi konfliktu vydal Ústavní soud Pobřeží slonoviny rozhodnutí, ve kterém zpochybnil Ouattarovo vítězství a prezidentem naopak prohlásil Laurenta Gbagbo. Bez ohledu na důvěryhodnost tohoto soudu platí, že podle článku 94 Ústavy Pobřeží slonoviny je oprávněným orgánem při

¹⁸¹ UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 1975 (2011)* [online]. 2011 [cit. 2013-04-08]. Dostupné na:

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1975\(2011\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1975(2011)).

¹⁸² Francouzské jednotky tvořily zhruba polovinu sil celé mise UNOCI.

¹⁸³ BELLAMY, Alex J. a PAUL D. Williams. „The new politics of protection? Cote d'Ivoire, Libya and the responsibility to protect“. *International Affairs* [online]. 2011, roč. 87, č. 4, s. 825–850 [cit. 2013-03-21]. ISSN 00205850. DOI: 10.1111/j.1468-2346.2011.01006.x. Dostupné na: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1468-2346.2011.01006.x>, s. 835.

¹⁸⁴ Bellamy s Williamsem na základě své korespondence s nejmenovaným diplomatem uvádějí, že Rusko za tento postoj zvažovalo vetování Ban Ki-moonova druhého mandátu v roli generálního tajemníka OSN.

¹⁸⁵ BELLAMY, Alex J. a PAUL D. Williams. „The new politics of protection? Cote d'Ivoire, Libya and the responsibility to protect“. *International Affairs* [online]. 2011, roč. 87, č. 4, s. 825–850 [cit. 2013-03-21]. ISSN 00205850. DOI: 10.1111/j.1468-2346.2011.01006.x. Dostupné na: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1468-2346.2011.01006.x>, s. 835.

rozhodování sporů týkajících se prezidentských voleb.¹⁸⁶ OSN ale deklarovala ve své rezoluci již dříve vítězem Ouattaru. V momentě vydání rozhodnutí soudu tak došlo ze strany OSN k vědomému rozhodnutí jej ignorovat. To se minimálně může jevit jako sporné, už vzhledem k tomu, že jinak veškeré instituce a ústavní zvyklosti zůstaly stejné i po nástupu nového prezidenta.

2.2 *Ilegální humanitární intervence*

V mezinárodní politice může dojít k situaci, kdy se pro intervenci v jiné zemi aktér rozhodne i přesto, že nemá formální souhlas RB OSN. Často je také poměrně obtížné rozhodně odlišit, zda je rozhodnutí intervenovat vedeno výhradně zoufalou aktuální situací obyvatelstva. Za zmínku v tomto ohledu stojí Walzerova teze, že absolutně jednostranná motivace, tedy čirá vůle, je politickou iluzí.¹⁸⁷ Otevřená zůstává také distinkce mezi legalitou a legitimitou. Některé intervence mohou i přes absenci opory v mezinárodním právu být vnímány jako legitimní, protože zabrání spáchání výrazně horších zločinů a hrubšího porušení mezinárodního humanitárního práva, než kdyby neproběhly vůbec. Jiné naopak mohou humanitární rétoriku diskreditovat a zabránit racionální diskusi v příslušných mezinárodních orgánech.

Aktéři intervenující bez mandátu RB OSN obvykle používají některé typické legitimizační strategie. Hlavním argumentem může být, že intervence byla morálně přípustná, či dokonce morálně povinná, protože bez ní by nebyla ochráněna základní lidská práva. Sofistikovanější argumentace vychází ze snahy ospravedlnit intervenci na základě toho, že zabránění rozsáhlým lidsko-právním katastrofám je vtěleno mezi jádrové hodnoty mezinárodního systému. Tím pádem může být intervence *právoplatná* i v případě, že je *ilegální*. Podle třetího argumentu rozhodnutí intervenovat vyšlo nejen z potřeby humanitární nutnosti, ale také ve snaze změnit mezinárodní právo, které na novou situaci dosud není schopno reagovat.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Cote d'Ivoire. The Constitution of Cote d'Ivoire. 2000. Dostupné na: http://abidjan.usembassy.gov/ivoirian_constitution2.html.

¹⁸⁷ WALZER, Michael. *Arguing About War*. New Haven [Ct.]: Yale University Press, c2004, xv, 208 p. ISBN 03-001-0365-4., s. 94.

¹⁸⁸ BUCHANAN, Allen. „Reforming the international law of humanitarian intervention“. HOLZGREFE, J. *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*. 1st pub. Editor J. Holzgreffe, Robert O. Keohane. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s. 130–173. ISBN 05-215-2928-X., s. 132.

2.2.1 Intervence v Kosovu 1999

Tři argumenty zmíněné v předchozí podkapitole do značné míry vycházejí z analýz legitimizační strategie, kterou pro obhajobu své intervence do Kosova zvolilo NATO. Právě vytvoření bezletové zóny nad tímto územím bývalé Jugoslávie je jediným (a z hlediska mezinárodního intervenčního diskursu velmi významným) příkladem ilegální humanitární intervence po roce 1989. Příčiny této intervence je v širším kontextu možné hledat v mezinárodním zapojení do řešení jugoslávských válek (včetně vojenské intervence v Bosně a Hercegovině a americké iniciativy vedoucí k přijetí Daytonských dohod) a pokračujících konfliktů mezi režimem Slobodana Miloševiče a ozbrojenými složkami nesrbských etnik (v případě Kosova Kosovská osvobozenecá armáda – KLA). Bezprostřední kontext událostí pak spadá do období vážné vnitřní krize v Rusku, historicky první rezignace Evropské komise pod vedením Jacquese Santora a rozšíření NATO o 3 nové členy.¹⁸⁹

Zástupci kosovských Albánců a a jugoslávská vláda vedli pod mezinárodním tlakem na začátku roku 1999 spolu s dalšími zahraničními účastníky (tzv. Contact Group) mírová jednání na zámku Rambouillet poblíž Paříže. Setkání se odehrávalo v napjaté atmosféře, například tehdejší ministryně zahraničí USA Madelaine Albright srbskou stranu varovala, že: „*Hrozba leteckých útoků NATO zůstává reálná.*“¹⁹⁰ Mírový plán, počítající s postatnou autonomií Kosova v rámci Srbska byl oběma stranami odmítnut, mj. proto, že obsahoval plány počítající s mezinárodní vojenskou přítomností.¹⁹¹ Neúspěch pařížských jednání a zprávy o obnovení etnických čistek v Kosovu se v polovině března 1999 staly předeheurou k letecké kampani NATO.¹⁹²

Intervenující aktéři zvolili legitimizační strategii o čtyřech základních rovinách. Prvním argumentem byla nutnost zabránit hrozící humanitární katastrofě, druhým nutnost zachovat kredibilitu NATO, třetím skutečnost, že etnické čistky v Kosovu jsou hrozbou pro evropskou bezpečnost a nesmějí být v civilizované Evropě tolerovány.

¹⁸⁹ GIBBS, David N. *First do no harm: humanitarian intervention and the destruction of Yugoslavia*. Nashville: Vanderbilt University Press, c2009, xi, 346 p. ISBN 978-082-6516-442., s. 211.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 188.

NATO vyhrožovalo Srbsku zahájením leteckých útoků nejpozději od podzimu roku 1998. Srbsští vyjednačiči byli seznámeni s tím, že neúspěch vyjednávání bude znamenat vojenskou intervenci NATO.

¹⁹¹ V souladu s praxí misí IFOR a SFOR by součástí těchto sil byli také ruští vojáci.

¹⁹² WHEELER, Nicholas J. *Saving strangers: humanitarian intervention in international society*. New York: Oxford University Press, 2000, xv, 336 p. ISBN 01-982-9621-5., s. 266.

Objevily se i hlasy, že použití síly má oporu v existujících rezolucích RB OSN. Nunost okamžitého zásahu byla zdůvodněna předchozími zkušenostmi s válkami v Jugoslávii: „*Až po třech letech bojů, ve kterých bylo zabito čtvrt milionu lidí, našlo NATO odvahu k použití síly. Teď pozorujeme stejný vzorec etnického násilí v Kosovu. (...) Nesmíme dovolit, aby se stejná tragédie opakovala v Kosovu.*“¹⁹³

RB OSN dění v Kosovu projednávala několikrát. V sérii rezolucí (1160, 1199, 1203) věnovaných dění v zemi byly zdůrazňovány humanitární akcenty, zejména nutnost zajistit přístup civilního obyvatelstva k pomoci poskytované humanitárními organizacemi. Hrozící humanitární krize byla v těchto rezolucích popisována s odkazem na kapitolu VII Charty, ale zároveň neobsahovaly operativní část, která by autorizovala přijetí vojenských opatření členskými státy.¹⁹⁴ Legitimitu zahájení vojenské akce bez mandátu RB OSN obhajoval např. Tony Blair ve svém projevu v Chicagu. V jeho průběhu uvedl, že válka nebyla založena na teritoriálních ambicích, ale na hodnotách. Zároveň se vyslovil pro vytvoření nových pravidel, která by dovolila legálně vojensky intervenovat z humanitárních důvodů. K roli RB OSN ještě dodejme, že dva dny po zahájení vojenských operací NATO vyvolala Ruská federace hlasování o rezoluci, která by intervenci odsoudila jako porušení Charty OSN. Pro její přijetí ale hlasovaly pouze tři státy (Rusko, Čína a Namibie) z patnácti. Mimo RB OSN se proti intervenci výrazně angažovala například Indie, svou podporu ale vyjádřila Brazílie.¹⁹⁵

Bez nutnosti ohlížet se na mandát RB OSN měli intervenující aktéři celou řadu možností, jak své vojenské operace provádět. NATO od začátku vylučovalo použití pozemních sil a své operace provádělo pouze ze vzduchu s cílem vynutit bezletovou zónu. Dominantní byla zejména aktivita USA, které po dobu trvání intervence provedly více než 70 % všech útoků (*sortes*) a poskytovaly drtivou většinu zpravodajských informací.¹⁹⁶ Nadále zůstává otázkou, zda byl tento postup nejvhodnější. Řada autorů

¹⁹³ Tamtéž, s. 266.

Citován je tehdejší britský ministr zahraničí Robin Cook ve vystoupení před Dolní sněmovnou.

¹⁹⁴ GROOM, A.J.R. a Paul TAYLOR. The United Nations system and the Kosovo crisis. SCHNABEL, Albrecht and a Ramesh THAKUR. Kosovo and the challenge of humanitarian intervention: selective indignation, collective action, and international citizenship. Tokyo [u.a.]: United Nations Univ. Press, 2000, s. 291-318. ISBN 9280810502., s. 291 - 292.

¹⁹⁵ CAPLAN, Richard. Humanitarian Intervention: Which Way Forward? LANG, Anthony F et al. *Just intervention*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, c2003, s. 131-144. ISBN 0878403418, s. 131-132.

¹⁹⁶ BELL, Coral. Force, diplomacy and norms. SCHNABEL, Albrecht and a Ramesh THAKUR. Kosovo and the challenge of humanitarian intervention: selective indignation,

totiž podotýká, že intervence nesplnila jeden ze svých hlavních cílů, tedy zabránit humanitární katastrofě. Srbská armáda, srbské milice a další ozbrojené složky po zahájení bombardování výrazně zesílily intenzitu etnických čistek. Následkem toho vzrostl počet uprchlíků na zhruba 800 000 civilistů a počet obětí se vyšplhal zhruba na 10 000.¹⁹⁷ Problematická také byla přesnost bombardování ovlivněná vysokými letovými výškami a vysokou rychlostí, při níž byly bomby shazovány s cílem minimalizovat ohrožení vlastních letounů a pilotů. Kvůli tomu byly kromě vojenských cílů zasahovány také civilní objekty. Výrazné škody utrpěla také infrastruktura a průmyslové kapacity.¹⁹⁸

Letecká operace *Allied Force* trvala celkem 78 dní. Její skončení bylo orámováno ochotou Miloševićova režimu přistoupit na mírové podmínky velmi podobné návrhu projednávanému v Rambouillet a přijetím rezoluce RB OSN 1244, která mimo jiné autorizovala vznik jednotek KFOR. Na základě dohod s NATO měly srbské ozbrojené síly měly opustit Kosovo do 11 dnů. KLA dostala 90 dní na odzbrojení. Z pohledu politického řešení rezoluce požadovala zejména „*vytvoření přechodné administrativy pro Kosovo jako součást mezinárodní civilní přítomnosti, pod níž budou moci obyvatelé Kosova využít podstatné autonomie v rámci Federální republiky Jugoslávie...*“¹⁹⁹

Případ intervence v Kosovu byl významným mezníkem debat o normativním rámci pro humanitární intervence po roce 1989. Přes svůj ilegální charakter se intervenující aktéři odvolávali na precedenty stanovené v předchozích intervencích 90. let, které mandátem RB OSN disponovaly. Tomu odpovídá například využití metody bezletové zóny, použité v případech intervence v Iráku a Bosně a Hercegovině.²⁰⁰ Položení otázky legitimacy intervence bez mandátu RB OSN, tak ji

collective action, and international citizenship. Tokyo [u.a.]: United Nations Univ. Press, 2000, s. 448-462. ISBN 9280810502., s. 453.

¹⁹⁷ ANASTASIJEVIĆ, Duska. The Closing of the Kosovo cycle: Victimization versus Responsibility SCHNABEL, Albrecht and a Ramesh THAKUR. Kosovo and the challenge of humanitarian intervention: selective indignation, collective action, and international citizenship. Tokyo [u.a.]: United Nations Univ. Press, 2000, s. 44-63 ISBN 9280810502., s. 57.

¹⁹⁸ FREEDMAN, Lawrence. The split-screen war: Kosovo and changing concepts of the use of force. SCHNABEL, Albrecht and a Ramesh THAKUR. Kosovo and the challenge of humanitarian intervention: selective indignation, collective action, and international citizenship. Tokyo [u.a.]: United Nations Univ. Press, 2000, s. 420-432 ISBN 9280810502., s. 428 – 429.

¹⁹⁹ UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 1244 (1999)* [online]. 1999 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z:

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1244\(1999\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1244(1999))

²⁰⁰ GROOM, A.J.R. a Paul TAYLOR. The United Nations system and the Kosovo crisis. SCHNABEL, Albrecht and a Ramesh THAKUR. Kosovo and the challenge of humanitarian intervention: selective indignation, collective action, and international citizenship. Tokyo [u.a.]: United Nations Univ. Press, 2000, s. 291-318. ISBN 9280810502., s. 297.

tematizoval ve svém projevu k Valnému shromáždění v září roku 1999 Kofi Annan, zároveň přispělo k rozvinutí tohoto tématu na půdě OSN.²⁰¹

2.3 Legální změna režimu

2.3.1 Změna režimu na Haiti 1994 - 1995

Vzhledem k charakteru současného mezinárodního práva je případ legální změny režimu v Haiti svého druhu unikátní. Režim odstraněný mezinárodní intervencí (dominantním intervenujícím aktérem byly USA)²⁰² zemi ovládal v letech 1991 – 1994 a svůj původ odvozoval od ozbrojených složek. Prezident Jean-Bertrand Aristide, legitimně zvolený v prosinci roku 1990²⁰³ byl po puči z 29. září 1991 nucen odejít do exilu ve Venezuele.²⁰⁴ Právě z venezuelského exilu pak organizoval své snahy o návrat do země, přičemž o asistenci požádal celou řadu relevantních regionálních (OAS) i globálních (OSN) aktérů. Se záštitou generálního tajemníka OSN Ghálího vznikla v polovině roku 1992 „Skupina přátel“ Haiti, která se angažovala v organizaci postihů proti vojenskému režimu (např. embarg apod). Z její iniciativy také došlo k ustavení mise MICIVIH,²⁰⁵ monitorující dodržování lidských práv v zemi.²⁰⁶

Zapojení dalších orgánů tedy OSN mělo postupný charakter. Z hlediska RB OSN je klíčové zmínit jednohlasné²⁰⁷ přijetí rezoluce 841, která autorizovala povinné sankce na dovoz zbraní, ropy a dalších ropných produktů na Haiti. Na základě toho přistoupil Raoul Cédras, *de facto* hlava pučistického režimu, na vyjednávání s legitimní hlavou státu a OSN o dalším vývoji v zemi. Součástí Dohod z Ostrova guvernérů, které se za přispění vyjednavče OSN Caputa podařilo uzavřít, bylo kromě politického přechodu (Aristide měl vybrat nového premiéra) také vytvoření mise OSN

²⁰¹ ANNAN, Kofi. Two concepts of sovereignty. In: *The Economist* [online]. 1999 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/324795>

²⁰² K misi dále přispělo Polsko a Kanada. Účast svých vojsk původně přislíbila i Argentina, ale k jejich fyzické přítomnosti nedošlo.

²⁰³ Průběh voleb podléhal mezinárodnímu dohledu, zejména ze strany Organizace amerických států (OAS).

²⁰⁴ ZANOTTI, L. Imagining Democracy, Building Unsustainable Institutions: The UN Peacekeeping Operation in Haiti. *Security Dialogue* [online]. 2008-10-01, vol. 39, issue 5, s. 539-561 [cit. 2013-05-11]. DOI: 10.1177/0967010608096151. Dostupné z: <http://sdi.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0967010608096151>

²⁰⁵ International Civilian Mission in Haiti, Mezinárodní civilní mise v Haiti.

²⁰⁶ MALONE David M. a von EINSIEDEL Sebastian: Haiti. BERDAL, Mats R a Spyros ECONOMIDES. *United Nations interventionism, 1991-2004*. [Rev. and updated ed.]. New York: Cambridge University Press, 2007, s. 168-191. ISBN 0-521-83897-5., s. 170.

²⁰⁷ Čínské připomínky byly neutralizovány účinným lobbingem středoamerických a karibských států.

na Haiti UNMIH. Zahájení její činnosti ale zabránilo ostřelování americké lodě při příjezdu peacekeepingových sil prorežimními žoldáky s tím, že ze situace v zemi udělají „nové Somálsko“.²⁰⁸ V reakci na to USA prosadily v RB OSN rezoluci 875, uvalující Haiti do stavu námořní blokády.²⁰⁹

Ve stavu mezinárodní izolace setrvalo Haiti také v první polovině roku 1994. V té době se již Aristide vyslovil pro mezinárodní ozbrojený zásah, který by ho pomohl coby legitimního prezidenta vrátit zpět do funkce. Vzhledem k trvající neochotě vojenského režimu spolupracovat s mezinárodními institucemi, vyvrcholily mezinárodní snahy o svržení *junty* autorizací použití všech dostupných prostředků pro svržení ilegálního režimu (rezoluce RB OSN 940). Rezoluce byla schválena podstatnou většinou členů, hlasování se zdržela Čína a Brazílie.

Znění rezoluce odkazovalo na kapitulu VII Charty. Na rozdíl od legálních humanitárních intervencí, jejichž zdůvodnění vycházelo z nutnosti ochránit obyvatelstvo (nebo z otřesné humanitární situace), bylo cílem této vojenské operace: „zprostředkovat odchod vojenského velení z Haiti, (...) okamžitý návrat legitimně zvoleného prezidenta a rekonstrukce legitimních vládních úřadů na Haiti a vytvořit a udržet bezpečné a stabilní prostředí...“²¹⁰ Znění rezoluce zároveň předpokládalo vytvoření již dříve plánované mise UNMISTAH, která měla v zemi pomoci rekonstruovat vládní instituce a civilní správu. Samotné vynucení změny režimu ale měla dle znění rezoluce provést mezinárodní koalice s jednotným velením.²¹¹

Bezprostřední hrozba invaze ozbrojených sil USA, tlumočená misí vedenou bývalým americkým prezidentem Carterem, přiměla nejvyšší představitele vojenského režimu na Haiti k rezignaci²¹² s platností od 18. září 1994. O den později vstoupily do bez bojů do země první americké jednotky, operující v rámci mise Uphold Democracy. Prezident Aristide se vrátil do země, kde okamžitě zahájil přípravu legislativy

²⁰⁸ Aktivita v Haiti se časově kryly s angažmá USA v Somálsku. 8 dní před příjezdem peacekeepingových sil na Haiti došlo ke známému incidentu, jehož součástí byl i pád amerického vrtulníku v Mogadišu a smrt 8 amerických vojáků.

²⁰⁹ MALONE David M. a von EINSIEDEL Sebastian: Haiti. BERDAL, Mats R a Spyros ECONOMIDES. *United Nations interventionism, 1991-2004*. [Rev. and updated ed.]. New York: Cambridge University Press, 2007, s. 168-191. ISBN 0-521-83897-5., s. 172.

²¹⁰ UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 940 (1994)* [online]. 1994 [cit. 2013-11-05]. Dostupné z: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/940\(1994\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/940(1994)) Dodejme, že zhoršující se humanitární situace v zemi je v rezoluci také zmíněna.

²¹¹ Tamtéž.

Tato formulace byla zvolena s tím, že hlavním intervenujícím aktérem budou USA. Oficiálně se používal termín Multinational Force (MNF).

²¹² Příslušné dokumenty hovořily o „předčasné a čestné rezignaci určitých důstojníků ozbrojených sil Haiti.“

amnestující představitele vojenského režimu.²¹³ Vojenské aktivity USA se tak omezily zejména na potírání odporu ozbrojených příznivců režimu sdružených jako FRAPH.²¹⁴ Průběžně probíhala příprava na zpětné předání moci, prostřednictvím výcviku nových ozbrojených složek, rekonstrukce soudních kapacit apod. Ceremoniál předání moci proběhl 31. 5. 1995 za přítomnosti amerického prezidenta Clintona, generálního tajemníka OSN a aktuálního předsedy RB OSN. Tímto datem také skončila angažmá „mezinárodních sil“ definovaných na základě znění rezoluce 940 a v zemi začaly v plné míře působit jednotky UNMIH.²¹⁵

Pro zasazení událostí v Haiti do širšího kontextu je nutné poznamenat, že ač se jedná o změnu režimu s mandátem RB OSN, cílem intervence nebylo svržení stabilní vlády a nucené vytvoření demokracie. Přestože v rezoluci 940 bylo explicitně zmíněno znovunastolení legitimní vlády, situace v zemi byla tematizována v širší souvislosti hrozby míru a bezpečnosti (včetně zhoršení humanitární situace v zemi a zvýšení počtu uprchlíků) a selhání *de facto* režimu v dodržování mezinárodních dohod (Dohoda z Ostrova guvernérů). Limity legální změny režimu tak spočívají spíše v intervenci s cílem asistence při znovunastolení mezinárodně uznávané vlády.²¹⁶

2.4 Ilegální změna režimu

Ilegální změna režimu představuje nejvážnější porušení platného mezinárodního práva. Aktér, který změnu vynucuje, postupuje vědomě bez mandátu RB OSN. Od roku 1989 takových případů pochopitelně není možné najít mnoho, zvláště proto, že počet aktérů schopných změnu režimu vynutit je velmi nízký. Z perspektivy záměru této práce je důležitý zejména legitimizační faktor – tedy zda aktér vynucení změny režimu obhajoval jeho souladem s principy spravedlivé války. Téměř archetypální rozměr měla v tomto ohledu invaze „koalice ochotných“ v čele s USA do Iráku na jaře 2003, vedená se zřejmým cílem svržení režimu Saddáma Husajna. Vzhledem k charakteru konfliktu,

²¹³ Report of the Secretary-General on the Question Concerning Haiti. In: *United Nations: Security Council [online]*. 1994 [cit. 2013-05-11]. S/1994/1143. Dostupné z: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1994/1143

²¹⁴ Front révolutionnaire por l'avancement et le progres d'Haiti.

²¹⁵ Report of the Secretary-General on the United Nations mission in Haiti. In: *United Nations: Security Council [online]*. 1995 [cit. 2013-05-11]. S/1995/305. Dostupné z: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1995/305, s. 1-2.

²¹⁶ PAYANDEB, Mehrdad. The United Nations, Military Intervention, and Regime Change in Libya. *Virginia Journal of International Law [online]*. 2012, Volume 52, No. 2, s. 355-403 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: http://www.vjil.org/assets/pdfs/vol52/issue2/Payandeh_Post_Production.pdf, s. 369-370.

délce jeho trvání konfliktu a proměnám v čase (zejména v souvislosti s erupcemi sektářského násilí mezi léty 2006 – 2008) je také změna režimu v Iráku bohatě analyzována v akademické produkci i publicistice.

Intenzita a aktuálnost diskursu je příčinou toho, proč bude v této práci coby ilegální změna režimu analyzována pouze operace v Iráku. Jako vynucenou změnu režimu by dále bylo zřejmě možné vyhodnotit americké angažmá v Panamě na přelomu let 1989 a 1990. Specifická povaha konfliktu, vyplývající z přítomnosti americké vojenské základny, dlouhodobých intenzivních vztahů obou zemí způsobených americkým vlastnictvím Panamského průplavu a širšího kontextu dění v Jižní Americe, přesahuje analytický rámec této práce. Jako zajímavost je nicméně možné uvést, že na přímou intervenci amerického prezidenta G. H. W. Bushe nesla vojenská operace kódové označení *Just Cause*, tedy Spravedlivý důvod.²¹⁷

2.4.1 Změna režimu v Iráku 2003

Vojenská intervence do Iráku s cílem svržení režimu Saddáma Husajna vycházela z principů obsažených v tzv. Bushově doktríně, uceleně formulované v americké Národní bezpečnostní strategii z roku 2002. V širším kontextu ozbrojeného boje proti terorismu zaujímal saddámovský Irák čelné místo tzv. „osy zla“, a to i přes trvající sankce OSN vynucované Američany mj. prostřednictvím bezletové zóny nad 36. a pod 32. rovnoběžkou. Invaze realizovaná prostřednictvím operace Irácká svoboda byla relevantními aktéry (zejména americkým prezidentem Bushem a britským ministerským předsedou Tony Blairm) legitimizována celou řadou odkazů na tradiční i moderní teorie spravedlivé války - počínaje preemptivní (preventivní) válkou, přes válkou vedenou s humanitárními ohledy až po válku trestající.²¹⁸

Bushova doktrína definovala v zásadě tři typy hrozeb – hrozby spojené se zbraněmi hromadného ničení (WMD), hrozby vycházející od států-darebáků a hrozby vyplývající z terorismu, přičemž saddámovský Irák měl všechny tyto hrozby

²¹⁷ YATES, Lawrence. Panama, 1988-1999: The Disconnect between Combat and Stability Operations. *Military Review* [online]. 2005, May/June, s. 46-52 [cit. 2013-05-12]. Dostupné z: <http://usacac.leavenworth.army.mil/CAC/milreview/download/English/MayJun05/yates.pdf>, s. 50

Více k tématu např.: GILBOA, Eytan. The Panama Invasion Revisited: Lessons for the Use of Force in the Post Cold War Era. *Political Science Quarterly* [online]. 1995-96, Vol 110, No 4 [cit. 2013-05-12]. Dostupné z: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/gilboa.htm> aj.

²¹⁸ O'DRISCOLL, Cian. The renegotiation of the just war tradition and the right to war in the twenty-first century. 1st ed. New York: Palgrave Macmillan, 2008, xii, 232 p. ISBN 02-306-0583-4, s. 18.

kombinovat. Americká pozice nicméně vycházela již z principů definovaných před 11. zářím 2001. Z hlediska změny režimu se jedná zejména o tzv. Zákon o osvobození Iráku,²¹⁹ schválený Kongresem ještě v době Clintonovy administrativy.²²⁰ Intenzivní sekuritizace hrozby ze strany Iráku byla Američany, Brity a dalšími státy realizována zejména v souvislosti s neochotou akceptovat v zemi přítomnost inspektorů OSN, v návaznosti na požadavky formulované v jednohlasně přijaté rezoluci RB OSN č. 1441.²²¹

Tato neochota byla vykládána jako snaha Husajnova režimu zatajit své zásoby WMD a tedy vznik možnosti jejich předání al-Káidě. Ve Zprávě o stavu Unie, přednesené na začátku roku 2003, prezident Bush například varoval: „*Představte si těch devatenáct atentátníků s jinými zbraněmi a letadly – tentokrát vyzbrojených Saddámem Husajnem. Stačila by (...) jedna krabice shozená do této země, která by přinesla den hororu, jaký nikdo z nás ještě nepoznal*“.²²² Přestože taková hrozba nemusela být bezprostřední, již její existence podle Bushe a Blaira ospravedlňovala vojenský zásah v zemi. Podle jejich názoru proto bylo v kontextu událostí z 11. září nutné rozšířit právo na sebeobranu také o útočné operace, protože její tradiční chápání není dostačující a Irák coby stát-darebák není možné standardně zastrašit.²²³

Humanitární rovina legitimizační strategie také souvisela s WMD, zejména v poukazování na dřívější chemické útoky režimu proti civilnímu obyvatelstvu. Již historická míra porušování lidských práv měla překročit hranici, která ospravedlňuje intervenci. Blair dále zdůrazňoval, že smyslem veškerých sankcí mělo být režim odzbrojit a to se nedařilo. Tím bylo neustále zvyšováno břemeno, které muselo nést civilní irácké obyvatelstvo – podle zprávy The Foreign and Commonwealth Office z listopadu 2002 se režim dopouštěl mučení, zneužívání žen a vězňů, pořádání hromadných poprav, perzekucí kurdského a šíitského obyvatelstva a jeho plynování.

²¹⁹ Iraq Liberation Act.

²²⁰ HITCHENS, Christopher. *The Case for Regime Change*. CUSHMAN, Thomas. *A matter of principle ; humanitarian arguments for war in Iraq*. Berkeley, CA: University of California Press, 2005, s. 29-39. ISBN 0520245555., s. 29.

²²¹ DAVIDSON, Jason. *America's allies and war: Kosovo, Afghanistan, and Iraq*. 1st ed. New York: Palgrave Macmillan, 2011, x, 250 p. ISBN 02-306-1482-5., s. 133

²²² BUSH, George. Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union. In: The American Presidency Project [online]. 2003 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29645>

²²³ O'DRISCOLL, Cian. *The renegotiation of the just war tradition and the right to war in the twenty-first century*. 1st ed. New York: Palgrave Macmillan, 2008, xii, 232 p. ISBN 02-306-0583-4, s. 47.

Použití síly v roce 2003 tak mělo představovat „změnu taktiky“ a tím pádem bylo morálně správné.²²⁴

Takový výklad spíše odpovídal grotiánské představě trestající války. Kromě humanitárních ohledů argumentovali aktéři také nutností potrestat systematické porušování celé řady rezolucí RB OSN, počínaje rezolucemi z počátku 90. let (678, 687 ad.) a konče rezolucí 1441. V souladu s Bushovou doktrínou byla role samotné RB OSN v autorizaci takového trestání podružná: „*Dnes nemůže žádný stát tvrdit, že Irák odzbrojil...přesto někteří členové Rady bezpečnosti veřejně deklarovali, že budou vetovat jakoukoliv rezoluci, která vynucuje odzbrojení Iráku. (...) Rada bezpečnosti OSN nenaplnila svou zodpovědnost, proto přejdeme k té naší.*“²²⁵ Z pohledu pozitivního mezinárodního práva je zajímavé zmínit také legitimizační podíl britského a australského Nejvyššího návladního. Podle jejich interpretace byl zásah v Iráku naopak v souladu mezinárodním právem a měl mandát RB OSN. Všechny rezoluce vyzývající režim k odzbrojení byly schváleny v rámci opatření podle kapitoly VII. Charty a iráckou nespoupráci pojmenovávaly jako hrozbu mezinárodnímu míru a bezpečnosti. Mandát měl vyplývat z varování před „vážnými důsledky“ této nespoupráce, tak jak byly zmíněny v rezolucích 687 a 1441. Bushova administrativa pak kromě těchto zdůvodnění ještě používala argument legitimního práva na sebeobranu v souvislosti s pokračováním války proti teroru. Většina mezinárodních právníků ale tento výklad mezinárodního práva odmítla.²²⁶

Případ změny režimu v Iráku také vedl k jedné z nejvážnějších roztržek uvnitř NATO po skončení studené války. V opozici proti vojenské intervenci stála především Francie a Německo. Francie sice podpořila rezoluci 1441, ale v době rozhodnutí o invazi argumentovala nutností dále rozšiřovat stávající sankce a tak donutit Irák vpustit do země zbrojní inspektory OSN. Chiracova administrativa také byla skeptická k explicitnímu napojení Husajnova režimu na al-Kádiu nebo další teroristické skupiny a jeho ochotě předat takovým skupinám WMD určené k útokům v Evropě či USA.

²²⁴ BELLAMY, A.: Ethics and Intervention: The „Humanitarian Exception“ and the Problem of Abuse in the Case of Iraq. *Journal of Peace Research*, Vol. 1, No. 2 (May 2004), pp. 131-147., s. 136-137.

²²⁵ O'DRISCOLL, Cian. The renegotiation of the just war tradition and the right to war in the twenty-first century. 1st ed. New York: Palgrave Macmillan, 2008, xii, 232 p. ISBN 02-306-0583-4, s. 55.

²²⁶ BELLAMY, A.: Ethics and Intervention: The „Humanitarian Exception“ and the Problem of Abuse in the Case of Iraq. *Journal of Peace Research*, Vol. 1, No. 2 (May 2004), pp. 131-147., s. 134.

Kromě toho bylo její rozhodnutí také formováno celkově zhoršujícími se vztahy s USA a snahou udržet francouzskou mezinárodní prestiž. Podle Chiraca byla „*francouzská pozice sdílena velkou většinou mezinárodní komunity*“.²²⁷

Německo prostřednictvím kancléře Schrödera a ministra zahraničí Fischera přes „bezpodmínečnou solidaritu“, kterou Německo vyslovalo USA po útocích z 11. září 2001, připouštělo vojenský zásah pouze v případě, že bude existovat zřejmý mandát RB OSN. Vzhledem k délce debat o invazi do Iráku se téma stalo také součástí německého předvolebního boje.²²⁸ V době invaze Německo již nepřipouštělo poskytnutí svých sil ani v případě mandátu RB OSN. Německá pozice vycházela z toho, že vojenská akce nemůže být ospravedlněna hrozbou, kterou Irák představuje, zvláště když pokračuje inspekční proces schválený RB OSN. V širší souvislosti kvality spojeneckých vazeb kancléř Schröder dále dodal, že vzhledem k tomu, že Německo neslo více vojenské „zodpovědnosti“ v zahraničí než většina ostatních států, má v případě Iráku právo odmítnout svou účast.²²⁹

Francie a Německo také koordinovali svou pozici s Ruskem, zejména s ohledem na jednání RB OSN. 5. března všechny tři země vydaly společné memorandum, které vylučovalo přijetí rezoluce legitimizující vojenský zásah v Iráku a naopak volalo po rozšíření procesu inspekci. Po jeho ukončení 15. března 2003 společně označily případnou vojenskou akci jako nelegitimní.²³⁰ Podobný postoj (včetně odsouzení vojenských akcí po 20. březnu 2003) přijala celá řada mezinárodních aktérů. Za nelegální a odporující Chartě OSN invazi označil generální tajemník OSN Kofi Annan.²³¹ Z významných členů mezinárodního společenství zveřejnily odsuzující stanovisko také Brazílie, Argentina,²³² Čína²³³ a Indie.²³⁴ Nesouhlasné prohlášení vydal i Evropský parlament.²³⁵

²²⁷ DAVIDSON, Jason. *America's allies and war: Kosovo, Afghanistan, and Iraq*. 1st ed. New York: Palgrave Macmillan, 2011, x, 250 p. ISBN 02-306-1482-5., s. 153

²²⁸ Volby proběhly v září 2002, vítězství obhájila „rudozelená“ koalice SPD a Zelených.

²²⁹ HARNISCH, Sebastian. Bound to Fail? - Germany's Policy in the Iraq Crisis 2001 - 2003. *Stosunki Międzynarodowe* [online]. 2004, roč. 29, Nr. 1-2, s. 57-83 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: http://www.uni-heidelberg.de/md/politik/harnisch/person/publikationen/harnisch_2004_bound_to_fail_-_germany_s_policy_in_the_iraq_crisis.pdf, s. 81.

²³⁰ Tamtéž, s. 79.

²³¹ Iraq war illegal, says Annan. In: BBC News [online]. 16. 9. 2004 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/3661134.stm>

²³² ETCHALECO, Hernan. Argentina, Brazil Condemn the US Bombing Over Iraq. In: @Pravda.ru [online]. [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://english.pravda.ru/news/russia/22-03-2003/23196-0/>

Samotné svržení režimu Saddáma Husajna proběhlo z vojenského hlediska hladce. Přes dobře organizovanou a početnou obranu byl Baghdád obsazen okupačními jednotkami již v první polovině dubna 2003 a dosavadní elita v čele se Saddámem Husajnem ztratila kontrolu nad děním v zemi. V zemi zůstalo pouze několik ohnisek organizovaného ozbrojeného odporu. 1. května 2003 vystoupil americký prezident Bush na palubě lodi *USS Abraham Lincoln* s projevem, ve kterém prohlásil válku s baasistickým režimem za vyhranou. Vojenské vítězství opět tematizoval v souvislosti s válkou proti terorismu: „*Bitva o Irák je jedním vítězstvím ve válce proti teroru, která začala 11. září 2001 a stále pokračuje (...). Neznáme den konečného vítězství, ale viděli jsme, jak se proud obrací.*“²³⁶

Vojenské vítězství ale nebylo doprovázeno adekvátními opatřeními v oblasti zajištění bezpečnosti pro civilní obyvatelstvo a efektivní okupační správy. Ihned po svržení režimu zemí prošla vlna rabování a pouličního násilí. Bezpečnostní vakuum bylo způsobeno také tím, že invazním silám se podařilo změnu režimu provést i s limitovaným počtem pozemních sil.²³⁷ Ozbrojený odpor decentralizovaných lojalistických skupin trval zhruba do zajetí Saddáma Husajna v prosinci roku 2003. V zemi se ale aktivizovaly teroristické a džihádistické skupiny, které dále prováděly teroristické útoky, zdokonalovaly další prvky asymetrického boje a iniciovaly vlny sektářského násilí.²³⁸ Angažmá intervenujících aktérů tím nabralo dlouhodobý charakter, s nutností překonat celou řadu problémů při komplexní obnově země. Ke stabilizaci situace v zemi po několika vlnách násilí přispělo až zintenzivnění vojenské

²³³ China condemns bombings. In: China Daily: World [online]. 21.3.2003 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: http://www.chinadaily.com.cn/world/2013-03/21/content_16326922.htm

Dále invazi otevřeně odsoudili např. Pákistán, Mexiko, Švýcarsko, Turecko, Belgie, Švédsko či Vatikán. Svou podporu naopak vyjádřila celá řada tzv. „nových“ členských států NATO včetně ČR.

²³⁴ Indian Government. In: SATP.org [online]. 2003 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: http://www.satp.org/satporgtp/exclusive/iraq/india_gov.htm

²³⁵ European Parliament. European Parliament resolution on the situation in Iraq. In: P5_TA(2003)0032. 2003. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/omk/omnsapir.so/pv2?PRG=CALDOC&FILE=030130&LANGUE=EN&TPV=PROV&LASTCHAP=10&SDOCTA=5&TXTLST=1&Type_Doc=FIRST&POS=1&text Mode=on

²³⁶ WELLS, Erika G. King and Robert A. *Framing the Iraq War endgame: war's denouement in an age of terror*. New York: Palgrave-Macmillan, 2009. ISBN 978-023-0608-986., s.55.

²³⁷ Invaze a okupace proběhla v první fázi za účasti 116 000 amerických pozemních sil. Pro srovnání dodejme, že se jedná zhruba o stejný počet vojáků, jako v případě izraelské operace Lité Olovo v Gaze na přelomu let 2008 a 2009.

²³⁸ DODGE, Toby. *Iraq's future: the aftermath of regime change*. 1. publ. London: Taylor, 2005. ISBN 04-153-6389-6., s. 5

přítomnosti USA a dalších zemí na základě strategie vypracované generálem Petraeusem od roku 2007.²³⁹

Kromě zdůvodnění samotné vojenské invaze představovala stabilizace země další problematický aspekt změny režimu v Iráku. Budování nové civilní správy a bezpečnostních složek trvalo dlouhou dobu a provázela je řada komplikací. Zahraniční vojenské angažmá v Iráku skončilo až na konci roku 2011. I v době psaní této práce je ale politická situace v zemi velmi křehká.²⁴⁰

²³⁹ WELLS, Erika G. King and Robert A. *Framing the Iraq War endgame: war's denouement in an age of terror*. New York: Palgrave-Macmillan, 2009. ISBN 978-023-0608-986., s.171.

²⁴⁰ Pro stručné shrnutí aktuálních problémů např. Iraq's local elections: A damp squib. In: *The Economist* [online]. 24.4.2013 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://www.economist.com/blogs/pomegranate/2013/04/iraq-s-local-elections>, v širších souvislostech např. CRISIS GROUP. *Deja vu all over Again? Iraq's Escalating Political Crisis*. Middle East Report N 126 Brussels, 2012. Dostupné z: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iraq%20Syria%20Lebanon/Iraq/126-deja-vu-all-over-again-iraqs-escalating-political-crisis.pdf>

3. Operace v Libyi 2011

Cílem této kapitoly je prověřit, zda operace NATO Unified Protector v Libyi, legitimizovaná jako humanitární intervence, byla přes svůj nesporný humanitární přínos nástrojem skryté změny režimu. Libyjské povstání je nejprve zasazeno do širšího kontextu tzv. arabského jara. Poté jsou přiblíženy agresivní reakce režimu na tyto protesty a následná mezinárodně deklarovaná ochota některých členů NATO intervenovat z humanitárních důvodů ve prospěch libyjského obyvatelstva. V kapitole je analyzován také mandát rezoluce RB OSN č. 1973.

Stěžejní část je věnována legitimizační strategii NATO v průběhu celé operace Unified Protector, jejímž ústředním bodem byla argumentace spojená s ochranou obyvatelstva dle mandátu rezoluce č. 1973. V kontrastu k tomu jsou prezentovány postoje politických aktérů, které místo humanitární intervence akcentují změnu režimu. Na základě toho je dále provedena analýza legitimacy změny režimu tak, jak ji ve svém textu definuje Michael Reisman.

3.1 Fenomén tzv. arabského jara

První měsíce roku 2011 jsou v souvislosti s regionem Blízkého východu a severní Afriky obvykle v literatuře označovány jako tzv. arabské jaro. Souhrnně je přes některé rozdíly můžeme označit jako vlnu lidových protestů, vymezujících se vůči dlouhodobě zakonzervovanému fungování politických stran, státních institucí a neměnnosti jejich představitelů. Inspirace pro jejich vypuknutí je připisována odkazu sebeupálení Tunisana Muhammada Buazíziho na konci roku 2010. Tyto protesty byly charakteristické významným *spillover* efektem; během několika týdnů se rozšířily z Tuniska do Egypta, Libye, Sýrie, Jemenu, Bahrajnu a v menší míře také do dalších arabských zemí. Zasáhly tedy tradiční monarchie i tzv. republikánské diktatury.

Celý fenomén je tedy možné rozdělit na jednotlivé případové studie, protože v každé zemi byl vývoj dalších událostí výrazně odlišný. V Egyptě a Tunisku došlo k odstranění dlouholetých prezidentů a v delším horizontu ke změně režimu směrem k větší demokratické participaci, byť výsledky se mohou s odstupem jevit jako sporné. Egyptský případ byl ještě specifický tím, že v něm výraznou roli sehrála armáda, která, byť byla s Mubárákovým režimem výrazně spojena, proti demonstrantům nezasáhla.

Násilnosti se tak omezily na dílčí potyčky²⁴¹ a střety s policií. V Jemenu si demonstranti vynutili rezignaci stávajícího prezidenta Sáliha, byť režim zůstal zachován. Z počátku méně intenzivní protesty v Sýrii přerostly v občanskou válku, která v době psaní této práce stále trvá.²⁴²

Dva z výše zmíněných případů byly ovlivněny externí intervencí. Optikou evropského pozorovatele méně přehledné protesty v Bahrajnu ukončily v březnu roku 2011 jednotky *Peninsula Shield*, které do země vstoupily na žádost bahrajnské vlády, pod hlavičkou GCC.²⁴³ I přes regionální mandát (v kontextu GCC se jednalo o první intervenci svého druhu) byla hlavním intervenujícím aktérem Saudská Arábie, která má v zemi zřetelné ekonomické, politické, strategické i náboženské zájmy.²⁴⁴ Oficiálně byla tato intervence zdůvodněna „znovunastolením pořádku“.²⁴⁵ Intervence de facto spojeneckých armád v Bahrajnu představuje zajímavý případ potlačení lidových protestů, který by stálo za to hlouběji prozkoumat, ať již v krátkodobé, či dlouhodobější perspektivě.

3.2 Situace v Libyi v kontextu regionálních událostí

Lidové protesty v Libyi vypukly v polovině února 2011 a jejich počátek je spojen především s východní metropolí Benghází. Demonstranti stejně jako v jiných zemích požadovali odstoupení Muammara Kaddáfího z čela libyjské *džámáhírje*. Jejich nespokojenost pramenila především z pocitu nerovnoměrného rozdělování bohatství v zemi. Libye má poměrně málo obyvatel (cca 6 milionů) a na rozdíl od Egypta či Tuniska disponuje bohatými zásobami ropy. Veškeré ekonomické příležitosti, které se v zemi objevily i díky rozvolnění mezinárodní izolace výměnou za opuštění programu

²⁴¹ Známost se stala např. tzv. „velbloudí bitva“, ve které napadli přívrženci tehdejšího prezidenta Mubáraka protestující v káhirských ulicích ze sedel velbloudů.

²⁴² AJAMI, Fouad. The Arab Spring at One: A Year of Living Dangerously. *Foreign Affairs* [online]. 2012, March/April [cit. 2013-04-19]. Dostupné na: http://dss.ucsd.edu/~phsmith/documents/Ajami_2012_ForeignAffairs.pdf

²⁴³ Gulf Cooperation Council je regionálním integračním projektem zemí Arabského poloostrova s dominantní rolí Saudské Arábie.

²⁴⁴ Ve stručnosti zmiňme alespoň základní fakta. V zemi vládne sunnitský klan al-Chalífa, přestože většina obyvatelstva se hlásí k šíitské větvi islámu. Navíc je Bahrajn bývalou iránskou kolonií. Saudská Arábie využívá zejména místní ropnou infrastrukturu a má v zemi rozsáhlé investice. Dalším důležitým strategickým faktorem je přítomnost základny Námořnictva USA v zemi.

²⁴⁵ NURUZZAMAN, Mohammed. Politics, Economics and Saudi Military Intervention in Bahrain. *Journal of Contemporary Asia* [online]. roč. 43, č. 2, s. 363–378 [cit. 2013-04-19]. ISSN 0047-2336. DOI: 10.1080/00472336.2012.759406. Dostupné na: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00472336.2012.759406>

vývoje zbraní hromadného ničení, zůstávaly v rukou úzké elity, z níž dále vynikala rozvětvená Kaddáfího rodina. Odcizení obyvatel od režimu dále prohluboval fakt, že země byla historicky rozdělena do tří regionů s vlastní historií, kulturou a tradicí. Protesty se formovaly v oblasti bývalé Kyreneiky, naopak Kaddáfí se opíral o podporu hlavního města Tripolis a Tripolska jako takového. Třetí region, Fezzán, je tradičně obýván kočovnými beduíny.²⁴⁶

Protesty vypukly mezi 15. až 16. únorem 2011, jako reakce na snahu režimu potlačit přípravy „Dne hněvu“, chystaného na 17. února.²⁴⁷ Na rozdíl od ostatních zemí se k nepokojům šířícím se z východu do dalších měst (Tobruk, al-Bajda ad.) velmi záhy připojily ozbrojené složky. Jejich příslušníci buď dezertovali, nebo organizovaně přešli na stranu protestujících. Již od rané fáze protirežimního povstání tak můžeme hovořit o organizovaném odporu. Ten záhy získal i politický rozměr, když byla v Bengházi ustavena tzv. Přejídná národní rada (dále jen „NTC“) v čele s Mustafou Abdulem Džalílem. NTC se prohlásila za sekulární. Byla širokou koalici různých společenských skupin, počínaje prozápadními liberály, přes exilové elity a příznivce libyjského Muslimského bratrstva.²⁴⁸ Dynamiku protestů, včetně reakcí režimu, dobře ilustruje postřeh libyjského diplomata Ahmeda Džibríla, který uvedl: „*Kaddáfího jednotky začaly střílet na lidi druhý den [protestů] a zastřelily 2. (...) Na jejich pohřeb přišlo 5000 lidí a když další den zabily 15 lidí, přišlo více než 50 000 lidí.*“²⁴⁹

²⁴⁶ CRISIS GROUP. *POPULAR PROTEST IN NORTH AFRICA AND THE MIDDLE EAST (V): MAKING SENSE OF LIBYA*. Cairo/Brussels, 2011. Dostupné na: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/North%20Africa/107%20%20Popular%20Protest%20in%20North%20Africa%20and%20the%20Middle%20East%20V%20-%20Making%20Sense%20of%20Libya.pdf>, s.2 Vypuknutí nepokojů v arabských zemích časově odpovídá období tzv. kauzy WikiLeaks, jejíž součástí byly i uniklé zprávy velvyslanectví USA v Libyi, které popisovaly, že je obvyklé, aby státní fondy propagovaly společnosti ovládané syny Muammara Kaddáfího, apod.

²⁴⁷ Jedním ze specifických fenoménů tzv. arabského jara bylo první skutečně masové využití síťových komunikačních médií (o tzv. „twitterové revoluci“ se hovořilo již v souvislosti s povolebními nepokoji v Íránu v roce 2009, tehdy ale sociální sítě využívalo jen malé množství velmi aktivních tvůrců obsahu) za účelem předávání informací a organizace dalších protestů. Pro filtrování obsahu byly využívány tzv. hashtagy, přičemž libyjské povstání bylo označováno jako #feb17 podle „oficiálního“ data vypuknutí protestů. Protesty v Egyptě byly označovány jako #jan25, v Sýrii #mar15, apod. Dodejme ale, že velký podíl na tvorbě těchto obsahů měli také Libyjci (Egyptané, Sýřané) přebývající v zahraničí, zejména ve Švýcarsku a Velké Británii.

²⁴⁸ DEPARTMENT OF DEFENSE. *United States Activities in Libya*. Washington DC, 2011. Dostupné na: <http://www.fas.org/man/eprint/wh-libya.pdf>

²⁴⁹ CRISIS GROUP. *POPULAR PROTEST IN NORTH AFRICA AND THE MIDDLE EAST (V): MAKING SENSE OF LIBYA*. Cairo/Brussels, 2011. Dostupné na: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/North%20Africa/107%20%20Popular%20Protest%20in%20North%20Africa%20and%20the%20Middle%20East%20V%20-%20Making%20Sense%20of%20Libya.pdf>, s. 5.

Reakce režimu měla v zásadě dvojí charakter. Docházelo k násilnému potlačování protestů a opevňování základny režimu kolem Tripolisu a přilehlých oblastí, kde jsou největší nerostné zásoby země.²⁵⁰ Kromě vlastních elitních jednotek používal režim pro represii také služby žoldáků, kteří nejčastěji pocházeli z jiných afrických zemí (např. z Nigeru). Zároveň probíhala denunčiací kampaň, v jejímž rámci Muammar Kaddáfí vystoupil s řadou projevů medializovaných prostřednictvím libyjské státní televize. V první fázi povstání své oponenty zpravidla obviňoval z toho, že jsou pod vlivem halucinogenních drog, které jim do nápojů přidává al-Káida. Sám sebe pak prohlásil za „Beduinského válečníka, který Libyjcům přinesl slávu“, a řekl, že se svými oponenty („kryšami“) bude bojovat „do poslední kapky krve“ a že až vydá rozkaz k použití síly, tak „vyčistí Libyi dům po domu“ a „vše shoří“. Jeho syn Sajf al-Islám, všeobecně považovaný za nástupce svého otce, ve státní televizi obvinil z vypuknutí protestů „cizí agenty“.²⁵¹ Ve stejný den, kdy byly proneseny tyto projevy (22. února 2011) zároveň dezertoval dosavadní náčelník generálního štábu a ministr vnitra v jedné osobě Abdul Fatah Júnis, přičemž vyzval armádu a policii, aby se zapojila do boje proti Kaddáfímu a jeho režimu. V této době se již protesty rozšířily do dalších významných měst (Brega, Adžedábía, Rás Lanúf, Misuráta), přičemž všude byly brutálně potlačovány.²⁵²

Protirežimní odpor měl přesto v prvních třech týdnech výrazně ofenzivní povahu. Z protestujících se vyčlenila zvláštní skupina ozbrojených „rebelů“,²⁵³ kteří se začali střetávat s prorežimními vojsky a milicemi a obsazovat další města. V reakci na to začala lojalistická vojska postupně využívat své technické převahy. Jako příklad může posloužit bitva o strategické město Rás Lanúf z počátku března. Město, které je důležité zejména z hlediska těžby ropy, znovuobsadila Kaddáfího vojska díky koordinovanému útoku letectva, pozemních sil (včetně tanků) a námořního dělostřelectva. „Strategický

²⁵⁰ Většinu infrastruktury, včetně zpracovatelského závodu Melitah, spravovala po celou dobu krize státní ropná společnost NOC ve spolupráci s italskou korporací ENI.

²⁵¹ GARLAND, Landen. *2011 Libyan civil war*. Delhi: White Word Publications, 2011. ISBN 978-813-2342-694., s. 149.

²⁵² Tamtéž, s. 150.

²⁵³ Tento termín byl v souvislosti s ozbrojeným odporem protestujících Arabů masivně používán všemi zpravodajskými médii.

ústup“ protirežimních jednotek pak z týchž příčin pokračoval až směrem k hlavnímu centru odporu, městu Bengházi.²⁵⁴

Bezprostřední hrozba obyvatelstvu v Bengházi (podpořená dalšími výhružnými projevy režimu) přispěla k intenzifikaci probíhajících mezinárodních debat o realizování vojenských opatření v Libyi na základě R2P. Přestože se tento scénář z počátku jevil jako nepravděpodobný, RB OSN schválila dne 17. 3. 2011 rezoluci č. 1973, která z humanitárních důvodů autorizovala vytvoření bezletové zóny nad Libyí. Tím se libyjský případ stal v kontextu událostí v regionu unikátním.²⁵⁵

3.3 Cesta k autorizaci zahraniční intervence

Agenda mezinárodní politiky počátku roku 2011 byla určována především událostmi v arabském světě a jadernou katastrofou v japonské elektrárně Fukušima-Daiči. Případ povstání v Libyi byl specifický svým charakterem a velkou rychlostí vývoje událostí v zemi. To ovlivnilo i reakce jednotlivých aktérů, které se v některých případech v čase výrazně proměňovaly. K upoutání mezinárodní pozornosti na povstání v Libyi přispěla i postava diktátora Kaddáfího, který ve svých medializovaných projevech používal velmi násilnou rétoriku. Některé části jeho projevů, ve kterých hovořil o svých protivnících jako o „krysách“ či „švábech“, připomínaly situaci předcházející genocidě ve Rwandě.

Výrazně agresivní projev z 22. února vyvolal první širokou mezinárodní reakci dění Libyi. Systematičtěji zareagovaly především regionální organizace. Liga arabských států ještě týž den pozastavila Libyi členství a jeho obnovení podmínila ukončením násilí v zemi.²⁵⁶ O den později vydala k věci oficiální komuniké i Mírová a bezpečnostní rada Africké unie. V něm odsoudila použití síly proti protestujícím, porušování lidských práv a mezinárodního humanitárního práva v reakci na „*legitimní*

²⁵⁴ MCGREAL, Chris. Libyan rebels in retreat as Gaddafi attacks by air, land and sea. *The Guardian* [online]. 2011 [cit. 2013-04-24]. Dostupné na: <http://www.guardian.co.uk/world/2011/mar/10/libya-gaddafi-takes-ras-lanuf>

²⁵⁵ Security Council Approves "No Fly Zone" over Libya, Authorizing "All Necessary Measures" to Protect Civilians, by Vote of 10 in Favour with 5 Absentions. In: *Security Council* [online]. 2011 [cit. 2013-04-24]. Dostupné na: <http://www.un.org/News/Press/docs/2011/sc10200.doc.htm>

²⁵⁶ Arab League suspends Libya; minister defects. In: *Ynetnews.com* [online]. 2011 [cit. 2013-04-24]. Dostupné na: <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4032575,00.html>

*aspirace libyjského lidu na demokracii, politickou reformu, spravedlnost a socioekonomický vývoj.*²⁵⁷

Z vrcholných evropských státníků se zřejmě nejrychleji k libyjské otázce vyjádřila německá kancléřka Angela Merkelová. Na jedné tiskové konferenci uvedla, že situaci vnímá jako vyhlášení války vlastnímu libyjskému obyvatelstvu. Francie se ústy prezidenta Sarkozyho vyslovila pro okamžité uvalení sankcí. Váhu jeho prohlášení přidalo i tehdejší francouzské předsednictví mezinárodních fór G8 a G20.²⁵⁸ Ve srovnání s ostatními poněkud opožděně zareagoval americký prezident Obama,²⁵⁹ který veřejnost informoval o tom, že vzhledem k míře porušování lidských práv připravují USA ve spolupráci s mezinárodním společenstvím a mezinárodními organizacemi „celé spektrum reakcí“, a obecně podpořil demokratizační iniciativy v celém regionu.²⁶⁰ Specifický byl případ Itálie, která se vzhledem k úzké spolupráci s Kaddáfího režimem a také přátelskému vztahu tehdejšího premiéra Berlusconiho s Kaddáfím osobně stavěla k libyjské krizi velmi zdrženlivě. Berlusconi např. veřejně odmítl žádost ostatních státníků, aby Kaddáfimu zatelefonoval s tím, že je momentálně jistě velmi zaměstnaný. Pokračování protestů také původně označil jako nepřijatelné.²⁶¹ NATO se k situaci poprvé vyjádřilo prostřednictvím generálního tajemníka Anderse Fogha Rasmussena 24. 2. 2011. Podle jeho zdrženlivého prohlášení libyjská krize nepředstavovala přímou bezpečnostní hrozbu pro NATO, ale mohla přinést negativní jevy v oblasti migrace obyvatelstva. Zároveň odmítl možnost, že by se NATO chystalo v zemi jakkoliv intervenovat.²⁶² Evropská unie obecně upozornila libyjské představitele na jejich

²⁵⁷ Communique of the 265th Meeting of the Peace and Security Council. In: PSC/PR/COMM.2(CCLXV). 2011. African Union. Dostupné na: http://www.au.int/en/sites/default/files/COMMUNIQUE_EN_10_MARCH_2011_PSD_THE_265TH_MEETING_OF_THE_PEACE_AND_SECURITY_COUNCIL_ADOPTED_FOLLOWING_DECISION_SITUATION_LIBYA.pdf

²⁵⁸ Francouzská společnost Total zároveň oznámila přerušeni spolupráce s Kaddáfího režimem.

²⁵⁹ K situaci se ale již dříve vyjádřila ministryně zahraniční Clintonová.

²⁶⁰ Libya protests: Obama condemns 'outrageous' crackdown. In: *BBC News Africa* [online]. 2011 [cit. 2013-04-24]. Dostupné na: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12562574>

²⁶¹ GARLAND, Landen. *2011 Libyan civil war*. Delhi: White Word Publications, 2011. ISBN 978-813-2342-694., s. 83.

²⁶² NATO Secretary General's statement on the situation in Libya. *NATO – News* [online]. 23. 2. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné na: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_70790.htm

odpovědnost chránit vlastní obyvatelstvo a ústy Vysoké představitelky pro SBZP Catherine Ashtonové přislíbila humanitární pomoc.²⁶³

Celá řada států zároveň v reakci na vývoj v zemi začala hromadně evakuovat své občany. Do konce února Libyi opustilo zhruba 30 000 Číňanů, 18 000 Indů a 17 000 Turků. Své občany aktivně evakovalo celkem více než 20 zemí.²⁶⁴ Nejčastěji se jednalo o námořní přesuny skrz přístav v Bengházi, časté byly i letecké evakuace či opuštění země směrem do Egypta. V oblasti kvůli tomu začaly operovat také zahraniční vojenské lodě, jako např. britská HMS *Cumberland* či indické INS *Jalashwa* a INS *Aditya*.²⁶⁵

OSN se do libyjské krize poprvé zapojila prostřednictvím Rady pro lidská práva tím, že ustavila speciální vyšetřovací komisi. Rada pro lidská práva zároveň požádala Valné shromáždění, aby Libyi v tomto orgánu přerušilo členství. Důležitější ale byla poměrně rozsáhlá reakce RB OSN vyjádřená 26. února 2011 jednohlasným přijetím rezoluce č. 1970. Rezoluce přivítala stanoviska regionálních a dalších organizací (LAS, AU, OIC) a odsoudila široce rozšířené a systematické útoky proti civilistům. Obsahovala i podezření, že v zemi jsou páčány zločiny proti lidskosti (situace po 15. únoru se měla stát předmětem zkoumání Mezinárodního trestního soudu). Reakci mezinárodního společenství orámovala odkazem na odpovědnost libyjského režimu chránit své obyvatelstvo (R2P). Zároveň bylo RB OSN ustaveno embargo na dovoz zbraní ze země a šestnácti předním představitelům režimu byla omezena možnost vycestovat ze země. Samotné Kaddáfího rodině rezoluce zmrazila finanční prostředky v zahraničí. Veškerá opatření byla autorizována s odkazem na kapitolu VII Charty.²⁶⁶

Na začátku března se NTC prohlásila za jediného legitimního reprezentanta libyjského lidu a požádala zahraniční partnery o uznání své role. Jako první tak učinila

²⁶³ Declaration by the High Representative Catherine Ashton on behalf of the European Union on Libya. In: *Consilium Europa*[online]. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné na: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/cfsp/119453.pdf

²⁶⁴ Velká Británie, Chile, USA, Německo, Brazílie, Španělsko, Austrálie, Řecko, Portugalsko, Francie, Rakousko, Itálie, Srbsko, Nizozemsko, Peru, Srí Lanka, Nepál, Bangladéš a další.

²⁶⁵ GARLAND, Landen. *2011 Libyan civil war*. Delhi: White Word Publications, 2011. ISBN 978-813-2342-694., s. 91.

²⁶⁶ UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 1970 (2011)* [online]. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné na: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970\(2011\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970(2011))

Režim reagoval nesouhlasným dopisem, ve kterém tvrdil, že popis situace v zemi dle rezoluce neodpovídá realitě a žádal pozastavení její platnosti. Ochotu podřídit se rezoluci nedokázal zvýšit ani čtyřicetiminutový telefonní rozhovor mezi Kaddáfím a generálním tajemníkem OSN Ban Ki-moonem.

10. března 2011 Francie, hned po ní následovaly Katar a překvapivě i Itálie. Během několika dnů se připojily všechny státy LAS. V těchto dnech také vzhledem k pokračujícímu bombardování ze strany režimu zesílily výzvy k zavedení bezletové zóny v zemi.²⁶⁷ Předem je nutné podotknout, že schopnost a ochotu takový zásah efektivně provést mají pouze západní státy.

V evropském kontextu byly největšími podporovateli takového řešení vlády Velké Británie a Francie, které začaly připravovat návrh znění rezoluce RB OSN i bez předjednané mezinárodní podpory. Pro zavedení bezletové zóny s mandátem OSN se vyslovilo sdružení států Zálivu GCC a OIC, která ve svém prohlášení ale vyloučila použití pozemních jednotek. Historicky přelomová byla především podpora vyslovená Ligou arabských států, tradičně vystupující proti veškerým západním intervencím ve třetích zemích. Podporu doprovodila prohlášením, ve kterém vyzvala RB OSN, aby „nesla zodpovědnost za zhoršující se situaci v Libyi a přijala nutná opatření k okamžitému zavedení bezletové zóny na libyjské vojenské letectvo a ustavila bezpečné oblasti v místech vystavených dělostřelecké palbě jako preventivní opatření, které umožní ochranu libyjského obyvatelstva a cizích státních příslušníků v Libyi při respektování suverenity a teritoriální integrity sousedních Států.“²⁶⁸

Alex J. Bellamy podotýká, že dodnes není jasné, jak vyjednávání na půdě LAS probíhalo. Schválení návrhu na prosazení bezletové zóny přičítá tomu, že jednání se neúčastnila celá řada států a také tzv. „al-Džazíra efektu“, vyplývajícím z pocitu nutnosti humanitární solidarity. Jednání se navíc konalo v Káhiře krátce po odstoupení režimu Husního Mubáraka. Svou roli mohla sehrát i osobnost Muammara Kaddáfího, který byl ve státech Zálivu, které měly na jednání většinu hlasů, velmi nepopulární.²⁶⁹

V návaznosti na to byl RB OSN Velkou Británií, Francií a Libanonem předložen návrh rezoluce, který počítal s dalším rozšířením sankcí vůči Libyi, včetně zavedení

²⁶⁷ Jako první takové řešení veřejně navrhl bývalý britský ministr zahraničí lord David Owen ve vysílání televize al-Džazíra již 22. 2. 2011, přičemž jako intervenujícího aktéra předpokládal NATO. Pro zajištění regionální legitimacy požadoval zapojení egyptských ozbrojených sil.

²⁶⁸ WILLIAMS, Paul D. Briefing : the Road to Humanitarian War in Libya. *Global Responsibility to Protect* [online]. 2011, roč. 3, č. 2, s. 248–259 [cit. 2013-04-25]. ISSN 18759858. DOI: 10.1163/187598411X575702. Dostupné na: <http://booksandjournals.brillonline.com/content/10.1163/187598411x575702>, s. 254

²⁶⁹ BELLAMY, ALEX J. a PAUL D. WILLIAMS. The new politics of protection? Cote d'Ivoire, Libya and the responsibility to protect. *International Affairs* [online]. 2011, roč. 87, č. 4, s. 825–850 [cit. 2013-03-21]. ISSN 00205850. DOI: 10.1111/j.1468-2346.2011.01006.x. Dostupné na: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1468-2346.2011.01006.x>, s. 842

bezletové zóny. Její podporovatelé argumentovali dalším prohloubením hrozby mezinárodnímu míru a bezpečnosti (podle doktríny R2P), kterou představovaly Kaddáfího bezprostřední výhrůžky vůči vlastnímu obyvatelstvu a z nich vyplývající ztráta legitimacy jeho vlády. Svou váhu měl i fakt, že měsíc po přijetí rezoluce č. 1970 stále nebyly splněny podmínky jí stanovené, a tudíž bylo vhodné zvolit jiné řešení k jejímu vynucení. Nejdůležitějším argumentem ale byla podpora regionálních organizací.²⁷⁰

Přijetí rezoluce ale nebylo vůbec jisté, protože celá řada členů, včetně dvou stálých, veřejně vyjadřovala své pochyby o potřebě použít vojenskou sílu či skepticky hodnotila motivy těch, kteří se o intervenci zasazovali. Nejvýznamnější výhrady představily Rusko, Čína, Indie, Brazílie a Německo. Čína se odkazovala především na svou dlouhodobou koncepci „pěti principů zahraniční politiky“, jejíž součástí je nevměšování a nepoužívání síly. Brazílie svůj postoj zaštiťovala národněbezpečnostními dokumenty z let 1996 a 2005, které také obsahují princip nevměšování. Zároveň upozorňovala na možnost eskalace konfliktu a nutnosti dlouhodobých vojenských závazků v Libyi. Indie měla výhrady zejména k načasování přijetí rezoluce, které předcházelo doručení Zprávy zvláštního vyslance OSN RB. Rusko, Čína a Indie také společně zpochybnily návrh rezoluce v tom smyslu, že neobsahuje konkrétní sdělení, jako např. kdo bude intervenovat, jakým způsobem a jaká budou pravidla zapojení. Ruská federace dále vznesla připomínku, že navržená opatření přesahují požadavky LAS.²⁷¹

Do poslední chvíle také nebylo jasné, jak se k věci postaví doposud zdrženlivé USA. Rozhodnutí Obamovy administrativy podpořit vojenská opatření získalo převahu až na schůzi nejvyššího vedení země 15. března 2011. Hlavní podporovatelkou takového řešení byla ministryně zahraniční Hillary Clintonová, jejíž hlas převážil nad skeptiky shromážděnými kolem tehdejšího ministra obrany Roberta Gatese a poradce pro národní

²⁷⁰ WILLIAMS, Paul D. Briefing : the Road to Humanitarian War in Libya. *Global Responsibility to Protect* [online]. 2011, roč. 3, č. 2, s. 248–259 [cit. 2013-04-25]. ISSN 18759858. DOI: 10.1163/187598411X575702. Dostupné na: <http://booksandjournals.brillonline.com/content/10.1163/187598411x575702>, s. 257

²⁷¹ BELLAMY, ALEX J. a PAUL D. WILLIAMS. The new politics of protection? Cote d'Ivoire, Libya and the responsibility to protect. *International Affairs* [online]. 2011, roč. 87, č. 4, s. 825–850 [cit. 2013-03-21]. ISSN 00205850. DOI: 10.1111/j.1468-2346.2011.01006.x. Dostupné na: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1468-2346.2011.01006.x>, s. 843.

bezpečnost Toma Donilona. Rozhodujícím argumentem se ukázalo být právě výše citované prohlášení LAS.²⁷²

Přes veškeré připomínky jednotlivých členů RB OSN byla nakonec rezoluce navržená Francií, Velkou Británií a Libanonem schválena 10 pozitivními hlasy (Francie, Velké Británie, USA, Bosny, Kolumbie, Gabonu, Libanonu, Portugalska, Nigérie a Jižní Afriky). Jak je patrné z výčtu těchto států, návrh podpořily i všechny africké země (i přes relativně vlažné stanovisko Africké unie) a zástupce Blízkého východu, jednající jako reprezentant LAS. Právě jejich stanovisko a regionální mandát přiměly skeptické státy k tomu, aby přijetí rezoluce umožnily tím, že se zdržely hlasování.²⁷³

Brazílie ve svém finálním stanovisku vyslovila protestujícím svou podporu a pouze vyjádřila obecnou pochybnost nad efektem zahraniční intervence. Rusko setrvalo u procedurálních připomínek a zmínilo také vlastní návrh rezoluce, který nebyl přijat. Německo se obávalo zejména prodloužení konfliktu a zbytečných ztrát na životech. Indická absence vycházela z dojmu nedostatku informací o situaci v zemi a preference politického řešení konfliktu. Čínský představitel opět odmítl intervenci jako princip. Výslovně uvedl, že podpora LAS a Africké unie²⁷⁴ přiměla Čínu návrh nevetovat.²⁷⁵

3.3.1 Mandát rezoluce 1973

Rezoluce č. 1973, přijatá RB OSN na 6498. setkání dne 17. 3. 2011 byla průlomová zejména tím, že poprvé autorizovala použití síly za účelem ochrany obyvatelstva a přitom se odkazovala na koncept Odpovědnosti za ochranu (R2P) bez souhlasu vlády příslušné země. Podobný příklad sice může poskytnout rezoluce č. 794 (1992), zabývající se situací v Somálsku, nicméně ta byla přijata spíše v situaci, kdy

²⁷² ROGIN, Josh. How Obama turned on a dime toward war. In: *Foreign Policy: The Cable* [online]. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné na: http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2011/03/18/how_obama_turned_on_a_dime_toward_war

²⁷³ Security Council Approves "No Fly Zone" over Libya, Authorizing "All Necessary Measures" to Protect Civilians, by Vote of 10 in Favour with 5 Absentions. In: *Security Council* [online]. 2011 [cit. 2013-04-24]. Dostupné na: <http://www.un.org/News/Press/docs/2011/sc10200.doc.htm>

²⁷⁴ Stanovisko AU bylo ale ve skutečnosti spíše zdrženlivé.

²⁷⁵ Security Council Approves "No Fly Zone" over Libya, Authorizing "All Necessary Measures" to Protect Civilians, by Vote of 10 in Favour with 5 Absentions. In: *Security Council* [online]. 2011 [cit. 2013-04-24]. Dostupné na: <http://www.un.org/News/Press/docs/2011/sc10200.doc.htm>

legitimní vláda v podstatě neexistovala. Navíc v té době nebyly ještě standardy R2P definovány tak pevně, jako je tomu po roce 2005.²⁷⁶

Obsah rezoluce vychází z opatření navrhovaných již rezolucí č. 1970 a tyto dále rozšiřuje. Ve své deklaratorní části mj. opakuje obavu RB OSN ze spáchání zločinů proti lidskosti, vyslovuje politování nad probíhající humanitární krizí a vítá vyjádření celé řady mezinárodních organizací, která odsuzují jednání Kaddáfího režimu (při popisu situace v Libyi uvádí problém rekrutování žoldáků do služeb režimu). Operační část rezoluce konstatuje, že libyjská krize představuje hrozbu mezinárodnímu míru, a ukotvuje veškerá opatření pod kapitolu VII Charty. Opatření jsou rozdělena do několika kategorií podle svého charakteru, zvláště je jmenována ochrana obyvatel, bezletová zóna, vynucení zbrojního embarga, zákaz přijímání i odbavování letů z Libye, zákaz vycestování vybraným příslušníkům Kaddáfího režimu a zmrazení jejich finančních prostředků.²⁷⁷

V rámci opatření spojených s ochranou obyvatelstva RB OSN autorizovala členské státy, aby přijaly *všechna nutná opatření* (odstavec 4) k prosazení požadavků vznesených rezolucí č. 1970, tedy aby bylo ochráněno obyvatelstvo Libyjské arabské džamáhírije, kterému hrozí útoky ze strany představitelů režimu. Limitujícím faktorem bylo vynětí okupace země v jakékoliv podobě či části libyjského území, tedy fakticky zákaz použití pozemních jednotek. V souladu s předchozími prohlášeními rezoluce zvláště zmiňovala úlohu LAS, která byla vyzvána, aby podle kapitoly VIII Charty poskytla součinnost členským státům intervenujícím podle odstavce 4. Bezletová zóna, ustavená podle odstavce 6 s cílem usnadnit ochranu obyvatelstva, se vztahovala na všechny lety s výjimkou distribuce humanitární pomoci. Členské státy získaly právo vynutit tuto bezletovou zónu buď unilaterálně, nebo prostřednictvím regionálních organizací. Své rozhodnutí intervenovat byly povinny předem sdělit generálním tajemníkům OSN a LAS.²⁷⁸

Zdůvodnění těchto přijatých opatření a jejich specifikace odpovídá, s výjimkou odkazu na R2P (byť není zmíněn rozměr mezinárodní odpovědnosti, ale pouze

²⁷⁶ BELLAMY, Alex J. Libya and the Responsibility to Protect: The Exception and the Norm. *Ethics* [online]. 2011, roč. 25, č. 03, s. 263–269 [cit. 2013-04-25]. ISSN 0892-6794. DOI: 10.1017/S0892679411000219. Dostupné na: http://www.journals.cambridge.org/abstract_S0892679411000219, s. 263.

²⁷⁷ UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 1973 (2011)* [online]. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné na: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973\(2011\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973(2011))

²⁷⁸ Tamtéž.

odpovědnost Libye chránit vlastní obyvatelstvo), rétorice předchozích rezolucí legitimizujících humanitární intervence. Naopak odlišná je pasáž vztážená k vynucení zbrojního embarga, a to i v porovnání s rezolucí č. 1970. Mandát autorizoval vynucování embarga pouze v mezinárodních (*high seas*), a nikoliv v libyjských teritoriálních či teritoriálních vodách jiného státu. Lodě plující v mezinárodních vodách mohly být zastaveny pouze tehdy, pokud existovalo *reálné podezření*,²⁷⁹ že náklad obsahuje zakázané předměty.²⁸⁰ Naopak širší možnosti zásahu vyplývaly z formulace, že je možné zabavit „zbraně a příbuzný materiál všech typů“, tedy např. i civilní vozy používané Kaddáfího milicemi.²⁸¹

3.4 Mezinárodní intervence v Libyi

Rezoluce RB OSN č. 1973 byla přijata v bezprostředním kontextu ofenzivy jednotek loajálních režimu Muammara Kaddáfího, která směřovala k hlavnímu centru povstání, Běnhází.²⁸² Všeobecně panovala obava, že útok na Běnhází se ponese v duchu krvavé pomsty. Sám Kaddáfí opět vystoupil s projevem,²⁸³ ve kterém deklaroval, že „vyčistíme Běnhází (...) od deviantů a kohokoliv, kdo se snaží zranit našeho vůdce a revoluci. S kolaboranty nebudeme mít slitování.“²⁸⁴ K tomu dodal, že celý svět se bude druhý den dívat na Běnhází a uvidí, co se tam stane.

Z toho důvodu došlo k implementaci opatření autorizovaných RB OSN v podstatě okamžitě. Před zahájením vojenských operací ještě 18. 3. 2011 formálně vystoupil americký prezident Obama s prohlášením, které Kaddáfímu umožňovalo uzavřít okamžité příměří. Podmínky byly stanoveny taxativně: „*Spojené státy, Velká Británie, Francie a arabské státy souhlasí, že příměří musí být uzavřeno okamžitě. To znamená, že veškeré útoky proti civilistům musí být zastaveny. Kaddáfí musí zastavit své jednotky v pochodu na Běnhází, stáhnout je z Adžedábije, Misuráty a Závije a zajistit*

²⁷⁹ Reasonable grounds to believe.

²⁸⁰ Tato formulace byla v souvislosti se zbrojnými embargy naposledy použita v rezoluci č. 221, přijaté v reakci na občanskou válku v Jižní Rhodésii.

²⁸¹ FINK, Martin D. UN-Mandated Maritime Arms Embargo Operations in Operation Unified Protector. *MILITARY LAW AND THE LAW OF WAR REVIEW* [online]. 2011, roč. 50, 1–2 [cit. 2013-04-25]. Dostupné na: <http://dare.uva.nl/document/456665>, s. 246, 249, 253.

²⁸² Město bylo také jako jediné explicitně zmíněno v textu rezoluce.

²⁸³ Projev byl pronesen pro rozhlasové vysílání a následně vysílán na státní televizi spolu s propagandistickými doprovodnými obrazy.

²⁸⁴ RAGHAVAN, Sudarsan. Libyans brace for Gaddafi offensive in rebel stronghold of Benghazi. In: *The Washington Post: World* [online]. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné na: http://articles.washingtonpost.com/2011-03-17/world/35261334_1_benghazi-anti-gaddafi-essam-gheriani

*dodávky vody, elektřiny a plynu do těchto oblastí. Humanitární pomoc musí dosáhnout k lidem v Libyi.(...). Tyto podmínky nejsou vyjednatelné. (...) Pokud se Kaddáfí nepodřídí rezoluci, (...) bude vynucena prostřednictvím vojenské akce.*²⁸⁵ Hned den poté ale francouzský prezident Sarkozy na schůzce v Paříži svým partnerům (Clintonové a Cameronovi) neformálně oznámil, že Francie již začala unilaterálně vynucovat bezletovou zónu nad Benghází.²⁸⁶

V prvních dvou týdnech vojenského zapojení intervenujících aktérů proto probíhalo paralelně několik vojenských operací, které spadaly pod velení jednotlivých států. Francie intervenovala prostřednictvím operace Harmattan, Velká Británie prostřednictvím operace Ellamy, Kanada prostřednictvím operace Mobile a USA prostřednictvím operace Odyssey Dawn. Během prvních 72 hodin vojenských operací bylo v podstatě zneškodněno libyjské letectvo a systémy protiletdecké obrany. Do oblasti bylo soustředěno dostatečné množství námořních sil a letadel pro stabilní vynucování bezletové zóny a dalších úkolů vyplývajících z rezoluce č. 1973.²⁸⁷

Postupně také rostl počet států, které projevovaly zájem se zapojit (byť i symbolicky) do vojenských operací.²⁸⁸ Jejich síly se zpočátku zařazovaly pod americké velení v rámci operace Odyssey Down. V důsledku toho převážila snaha sjednotit velení všech operací do jedné. Takový postup byl nejnadhěji realizovatelný zapojením struktur NATO, které vyjádřilo ochotu se do vojenské intervence v Libyi zapojit. Počínaje 23. březnem 2011 začalo NATO zodpovídat za vynucování zbrojního embarga. O dva dny později převzalo zodpovědnost za fungování bezletové zóny. Definitivně přešly veškeré mezinárodní vojenské operace pod velení NATO k 31. březnu předáním zodpovědnosti za úkoly spojené s ochranou civilního libyjského obyvatelstva. Počínaje 23. březnem a zejména mezi 31. březnem a 31. říjnem 2011 je

²⁸⁵ OBAMA, Barack. Remarks by the President on the Situation in Libya [online]. Washington: The White House: Office of the Press Secretary, 18. 3. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné na: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/03/18/remarks-president-situation-libya>

²⁸⁶ French Military Jets Enforce No-Fly Zone in Libya, Gadhafi Warns World Powers on Intervention. In: *PBS Newshour* [online]. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné na: <http://www.pbs.org/newshour/rundown/2011/03/tracking-events-in-libya-gadhafi-warns-on-no-fly-zone.html>. Na úrovni vojenského zpravodajství byla informace údajně předána s předstihem pouhých 12 minut před zahájením útoků.

²⁸⁷ DAALDER, Ivo H. a James G. STAVRIDIS. NATO's Victory in Libya: The Right Way to Run an Intervention. *Foreign Affairs* [online]. March/April, Volume 91, No. 2. 2012 [cit. 2013-04-25]. Dostupné na:

http://www.aco.nato.int/resources/site631/saceur/documents/Daalder_Stavridis_final.pdf

²⁸⁸ Konečný počet činil 14 členských států NATO + 4 nečlenské arabské + 2 další.

tedy mezinárodní humanitární intervenci v Libyi možné ztotožnit s misí NATO Unified Protector.²⁸⁹

3.4.1 Charakter operace Unified Protector a legitimizační strategie NATO

V kapitole 3.3 již bylo zmíněno, že prvotní reakce NATO na krizi v Libyi byla spíše zdrženlivá. Generální tajemník Rasmussen ji nepovažoval za přímou hrozbu pro alianci, vyloučil možnost intervence a odkázal na orgány OSN jako legitimní instituci, která může ve věci přijmout další rozhodnutí.²⁹⁰ V reakci na pokračující násilnosti v Libyi a na přijetí rezoluce č. 1970 zvýšilo NATO míru vlastní aktivity počínaje 8. březnem 2011. Nejdříve byly zahájeny pravidelné průzkumné přelety AWACS²⁹¹ nad oblastí. O dva dny později došlo k rozhodnutí přesunout do Středozeří větší množství námořních sil s cílem posílit monitorovací schopnosti aliance.²⁹²

Ve stejné době došlo ze strany NATO k rétorickému obratu. Když 7. března vystoupil generální tajemník Rasmussen na tiskovém briefingu před setkáním s ministry obrany NATO, zmínil sice prohlubující se humanitární krizi a poprvé i libyjskou odpovědnost chránit, ale zároveň znovu vyloučil možnost, že by NATO v zemi intervenovalo.²⁹³ O tři dny později již ale uvedl, že „*NATO je jednotné, NATO je bdělé, NATO je připravené zasáhnout.*“²⁹⁴ Aliance si zároveň stanovila tři podmínky případné intervence – přidanou hodnotu k existujícím opatřením, jednoznačný mandát RB OSN a silnou regionální podporu.²⁹⁵ Již 27. 3. 2011 generální tajemník Rasmussen deklaroval, že NATO již úspěšně prosazuje zbrojní embargo a bezletovou zónu a že

²⁸⁹ Operation UNIFIED PROTECTOR Final Mission Stats. NATO: Public Diplomacy Division [online]. 2. 11. 2011 [cit. 2013-04-26]. Dostupné na: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_11/20111108_111107-factsheet_up_factsfigures_en.pdf

²⁹⁰ Secretary General's statement on the situation in Libya. *NATO – News* [online]. 23. 2. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné na: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_70790.htm

²⁹¹ Airborne Warning and Control System, létající středisko řízení a včasného varování umožňující získávání informací, možnost dohledu, velení kontroly vzdušného prostoru nebo komunikace. Jedná se v podstatě o upravená letadla Boeing 707 vybavená radary a rádiovými stanicemi.

²⁹² NATO and Libya. *NATO* [online]. [cit. 2013-04-26]. Dostupné na: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_71652.htm

²⁹³ Press briefing by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen *NATO – Speeches and Transcripts* [online]. 7. 3. 2011 [cit. 2013-04-26]. Dostupné na: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_71257.htm

²⁹⁴ Press conference by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen *NATO – Speeches and Transcripts* [online]. 10. 3. 2011 [cit. 2013-04-26]. Dostupné na: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_71419.htm

²⁹⁵ Tamtéž.

„*půjde dál*“.²⁹⁶ Politický mandát intervence byl kromě Atlantické rady zastřešen tzv. Libya Contact Group, jejímiž členy bylo 21 států, a dále zástupci OSN, LAS, NATO, EU, OIC a GCC. Velením mise Unified Protector bylo pověřeno Velitelství spojených sil NATO v Neapoli, přičemž samotné letecké operace spadaly do gesce leteckého velitelství v Izmiru.²⁹⁷

Přestože mise měla z pohledu bezpečnosti libyjského civilního obyvatelstva nepochybně pozitivní výsledek, některé bojové operace šly za její původní mandát. Všechny bojové operace byly ale obhajovány na základě stejné argumentace. Legitimizační strategie NATO byla komplexně prezentována v souvislosti s přebráním zodpovědnosti za vynucování mandátu rezoluce č. 1973. Centrální roli sehrávaly zejména argumenty spojené s odstavcem 4 rezoluce, který autorizoval opatření vedoucí k ochraně obyvatelstva. Argument ochrany obyvatelstva používali představitelé NATO jako univerzální odpověď při tiskových vystoupeních, když přítomnými novináři došlo ke zpochybnění motivů některého z bojových letů. Tito představitelé zároveň obvykle s odkazem na probíhající bojové operace nspecifikovali další detaily ohledně těchto útoků.²⁹⁸

Zapojení NATO bylo intenzivní v celé Libyi. Denně bylo vykonáváno průměrně zhruba 150 bojových útoků, přičemž „*každý útok vykonaný NATO a partnerskými silami byl nutný, legální, morální a vykonaný tak, že civilní oběti jsou minimalizovány*...“²⁹⁹ NATO nicméně nezveřejnilo konkrétní Pravidla zapojení (RoE) pro misi.³⁰⁰ Proto nebylo vždy zcela jasné, s jakým úkolem dle mandátu RB OSN konkrétní bojový let souvisí. Tím také vznikl prostor pro volnější interpretaci toho, zda je každý konkrétní útok vyhodnocován podle kritérií *ius ad bellum*; jinými slovy, v průběhu mise nebylo zřejmé, zda jednotlivé letecké útoky mají bezprostřední vazbu

²⁹⁶ Statement by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen on Libya. NATO – News[online]. 27. 3. 2011 [cit. 2013-04-26]. Dostupné na: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_71808.htm

²⁹⁷ Libya Contact Group – Chair’s Statement. NATO [online]. 13. 4. 2011 [cit. 2013-04-26]. http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_04/20110926_110413-Libya-Contact_Group-Doha.pdf

²⁹⁸ KRÍŽ, Zdeněk. K některým aspektům aplikace mandátu RB OSN během operace NATO Unified Protector. *Obrana a strategie* [online]. 15.12.2012, roč. 12, č. 2, s. 17–26 [cit. 2013-04-25]. ISSN 1802-7199. DOI: 10.3849/1802-7199.12.2012.02.017-026. Dostupné na: <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/aktualni-cislo-2-2012/clanky/k-nekterym-aspektum-aplikace-mandatu-rb-osn-behem-operace-nato-unified-protector.html>

²⁹⁹ Press briefing on Libya NATO – Speeches and Transcripts [online]. 10. 5. 2011 [cit. 2013-04-27]. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_73660.htm

³⁰⁰ Velitel mise LtGen. Charles Bouchard to zdůvodnil tím, že fotbalový trenér také nedá soupeři svoji taktickou přípravu na zápas v jeho průběhu.

k ochraně obyvatelstva a jím obývaných oblastí, nebo zda ochrana civilního obyvatelstva jako strategický cílový stav povoluje užití síly i v situacích, kdy obyvatelstvo není přímo ohroženo.³⁰¹ Součástí opatření na ochranu obyvatelstva se mohly stát i vzdušné útoky na pozemní cíle, které nesouvisely s protiletdeckou obranou, tedy včetně pozemních jednotek loajálních režimu. V této souvislosti je zajímavé podotknout, že se vymáhání této části rezoluce výše zmíněným způsobem neúčastnily všechny státy, které se na misi jinak podílely.³⁰²

Rozsah operací Aliance byl blíže specifikován až po konferenci v Berlíně 14. dubna 2011. Prostřednictvím generálního tajemníka si stanovilo tři cíle (resp. požadavky na Kaddáfího režim), do jejichž splnění mělo pokračovat „*vysoké operační tempo proti legitimním cílům.*“³⁰³ Prvním z nich bylo (1) *úplné zastavení útoků či hrozeb útokem proti civilnímu obyvatelstvu a oblastem s civilní populací*; druhým potvrzení, že (2) *režim prokazatelně stáhl veškeré vojenské síly na základny, včetně sniperů, žoldáků a dalších polovojenských jednotek ze všech obydlých oblastí, do kterých vstoupily za použití síly, okupovaly je nebo obléhaly v celé Libyi, včetně Adžedábije, Bregy, Džadu, al-Džibal al-Rarbija, Kikly, Misuráty, Nalutu, Rás Lanúfu, Jefrinu, Závije, Zintánu a Zuary*; a třetím závazek režimu, že (3) *„dovolí okamžitý, úplný, bezpečný a neomezený přístup k humanitární pomoci všem lidem v Libyi, kteří to potřebují.*“³⁰⁴ NATO nestanovilo žádné datum, kterým by bylo vymáhání mandátu rezoluce vymezeno. Důležité je zmínit, že tyto cíle neobsahovaly požadavek na politickou změnu. Svým zněním ale cíle umožňovaly extenzivní výklad mandátu ve smyslu bezpečnosti obyvatelstva jako strategického koncového stavu.³⁰⁵

Jako příklad extenzivního výkladu mandátu rezoluce č. 1973 můžeme použít útoky, které se odehrály pět dní po zveřejnění těchto pravidel. Tehdy NATO poprvé bombardovalo vojenské cíle v oblasti Tripolisu, včetně komunikační infrastruktury

³⁰¹ DE COCK, Christian. Operation Unified Protector: Targeting Densely Populated Areas in Libya. *Military and Strategic Affairs* [online]. 2012, Vol. 4, No. 2 [cit. 2013-04-26]. Dostupné na: [http://cdn.www.inss.org.il.reblazecdn.net/upload/\(FILE\)1352112166.pdf](http://cdn.www.inss.org.il.reblazecdn.net/upload/(FILE)1352112166.pdf), s. 29

³⁰² GERTLER, Jeremiah. Operation Odyssey Dawn (Libya): Background and Issues for Congress. Congressional Research Service: Report for Congress [online]. 2011 [cit. 2013-26-04]. Dostupné na: <http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R41725.pdf>, s. 17.

³⁰³ Press conference by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen NATO – Speeches and Transcripts [online]. 14. 4. 2011 [cit. 2013-04-26]. Dostupné na: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_72443.htm

³⁰⁴ Tamtéž. Zajímavé je, že v širokém výčtu měst není zmíněn Tripolis, Syrta a Baní Walíd, tedy města, ve kterých měl režim až do pozdních fází konfliktu podporu.

³⁰⁵ KOMETER, Michael W. a Stephen E. WRIGHT. Winning in Libya: By Design or Default?. *Focus stratégique* [online]. 2013, no. 41 [cit. 2013-04-27]. Dostupné na: www.ifri.org/downloads/fs41kometerwright.pdf, s. 18.

a velitelství 32. brigády. Aliance svůj zásah hájila tím, že velitelství bylo používáno pro vedení a koordinaci vojenských útoků proti civilnímu obyvatelstvu, a tím bylo v souladu s rezolucí č. 1973.³⁰⁶ Útoky na Tripolis pokračovaly také bombardováním komplexu Bab al-Azízija, v němž byl archiv utajovaných dokumentů a ve kterém se měl často pohybovat i samotný Kaddáfí spolu s dalšími členy nejužšího vedení režimu.³⁰⁷ Velitel Bouchard k tomu později uvedl: „*Co se týče zapojení, které jsme provedli v Tripolisu (...) Tohle není o změně režimu, tohle je o ukončení násilí proti populaci zastavením vojsk, která přímo zraňují obyvatelstvo, zastavením komunikačních linií a zásobovacího řetězce a zastavením (...) těch uzlů velení, kde jsou vydávány rozkazy vojskům napadat civilní obyvatelstvo.*“³⁰⁸

S argumentem ochrany obyvatelstva se také NATO zapojovalo do operací, které byly vnímány spíše jako letecká podpora „rebelům“. To se týkalo např. bitvy o přístavní město Misurátu. Na konci dubna NATO „*zatlačilo pro-kaddáfiovské síly zpět a anti-kaddáfiovské síly získaly kontrolu nad většinou města.*“³⁰⁹ Loajalistické jednotky se stáhly na předměstí, odkud Misurátu dále ostřelovaly, čemuž Aliance bránila ničením tanků, raketových systémů apod. Oficiálně NATO nesmělo s NTC komunikovat. Klíčovou roli v tomto ohledu sehráli katarští důstojníci zajišťující předávání informací. O možnostech komunikace svědčí i aktuální zpráva protirežimního internetového deníku *Feb 17th*, která informuje o tom, že velitel přístavních jednotek Sadiq Fitury upozornil NATO na útok Kaddáfího jednotek a uvedl pozice protirežimních vojsk. O tom, jak zapojení Aliance vnímala protirežimní opozice, svědčí i poznámka, že „*bez náletů NATO by takový útok [prorežimních sil] mohl představovat novou výzvu pro*

³⁰⁶ NATO pounds Qadhafi regime Command and Control Centers NATO – 2011 Archives [online]. 19. 4. 2011 [cit. 2013-04-27]. Dostupné na: <http://www.jfcrnaples.nato.int/page16750342.aspx>

³⁰⁷ SHERWOOD, Harriet. Gaddafi compound hit in Nato attack. In: *The Guardian* [online]. 2011 [cit. 2013-04-27]. Dostupné na: <http://www.guardian.co.uk/world/2011/apr/25/gaddafi-compound-hit-nato-attack>

³⁰⁸ Press briefing on Libya. NATO – *Speeches & transcripts* [online]. 26. 4. 2011 [cit. 2013-04-27]. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_72902.htm. Otázka nestrannosti intervence NATO byla předmětem (nejen) žurnalistických diskusí již od úvodu zapojení aliance do bojových operací. Již na prvním tiskovém briefingu velitele operace Unified Protector na konci března padl takový dotaz v souvislosti s aktuálními boji kolem města Syrta.

³⁰⁹ Press briefing on Libya NATO – *Speeches and Transcripts* [online]. 10. 5. 2011 [cit. 2013-04-27]. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_73660.htm

rebelské bojovníky v Misurátě, protože by museli poprvé bojovat v otevřeném pouštním terénu.“³¹⁰

S prodlužujícím se angažmá (původně devadesátidenní mandát mise byl Atlantickou radou prodloužen) Aliance uzpůsobily režimní síly svou taktiku tak, že se začaly maskovat také jako protirežimní bojovníci a zároveň se k výpadům shromažďovaly v městské zástavbě. Tím se výrazně zkomplikovala situace NATO s ohledem na nutnou přesnost jeho zásahů a minimalizaci ztrát civilního obyvatelstva. V reakci na to došlo k poměrně výrazné změně co do zapojení vojenské techniky, protože alianční síly začaly využívat bojových vrtulníků. Kromě přesnosti se tím zvýšila také schopnost Aliance vyhledávat prorežimní síly.³¹¹

Získávání zpravodajských informací se také postupně zjednodušovalo díky aktivitám mimo rámec operace Unified Protector. Přestože získat přesné informace je v tomto ohledu v podstatě nemožné, v Libyi operovaly zvláštní síly několika členských států NATO. Katarská televizní stanice al-Džazíra natočila několik jejich příslušníků, jak pomáhají organizovat ozbrojený odpor rebelů.³¹² Samotná Aliance vystoupila s prohlášením, že nemá žádné „boots on the ground“, nicméně jinak je rafinovaná a přijímá informace ze všech možných zdrojů.³¹³ Přelomové bylo také (zpětné) přiznání Kataru, že v každém regionu Libye měl v době konfliktu stovky vojáků, kteří se připojili k protirežimním silám.³¹⁴ Katarský náčelník generálního štábu al-Atíja specifikoval roli katarských ozbrojených sil jako podpůrnou v oblasti komunikačních operací a vojenského plánování s tím, že Katar jednal jako „spojovací článek mezi

³¹⁰ Libyan Rebels Jolted by Misrata Attack. In: *Feb 17th: The Libyan Youth Movement* [online]. 2011 [cit. 2013-04-27]. Dostupné na: <http://feb17.info/news/libyan-rebels-jolted-by-misrata-attack/>

³¹¹ KOMETER, Michael W. a Stephen E. WRIGHT. Winning in Libya: By Design or Default?. *Focus stratégique* [online]. 2013, no. 41 [cit. 2013-04-27]. Dostupné na: www.ifri.org/downloads/fs41kometerwright.pdf, s. 27.

³¹² REED, John. Western Troops On Ground in Libya (updated). In: *Defensetech* [online]. 2011 [cit. 2013-04-27]. Dostupné na: <http://defensetech.org/2011/05/31/western-troops-filmed-on-ground-in-libya/>

³¹³ Press briefing on Libya NATO – *Speeches and Transcripts* [online]. 31. 5. 2011 [cit. 2013-04-27]. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_73660.htm

³¹⁴ Payandeh zmiňuje, že rezoluce hovoří o zákazu použití „okupačních“, nikoliv „pozemních“ sil.

rebely a NATO“.³¹⁵ Také tuto spolupráci Aliance popisovala ve svých veřejných výstupech v intencích legitimizační strategie ochrany obyvatelstva.³¹⁶

Katarští plánovači zřejmě připravili i závěrečnou ofenzivu protirežimních sil na Tripolis. Proběhla ve druhé polovině srpna 2011 koordinovaným útokem ze třech různých směrů najednou. Během těchto dnů pokračovalo NATO v zasahování cílů v oblasti města. Charakter vlastního zapojení popsala Aliance následovně: „...*díváme se, co se děje na zemi. A mohli bychom to identifikovat jako hrozbu civilnímu obyvatelstvu. Nemuselo by to být v předních liniích. Mohlo by to být na příjezdových cestách do Tripolisu. Pohybují se tam vozidla. Mohlo by se stát, že identifikujeme komunikační a velící uzel, ze kterého vychází komunikace, jíž jsou dávány instrukce či rozkazy útočit. (...) Ano, můžeme být aktivní v Tripolisu. Ale ne, neposkytujeme vzdušnou podporu protikadáfijovským silám.*“³¹⁷

Také v této situaci vycházel centrální argument NATO z odstavce 4 rezoluce č. 1973, který nařizuje ochranu obyvatelstva. Stejně jako v případě dřívějších bombardování Tripolisu byla nutnost použít vojenskou sílu obhajována přítomností komunikačních center. I z kontextu jiných prohlášení dále vyplynulo, že veškeré prorežimní jednotky primárně představují hrozbu obyvatelstvu, a proto je nutné se s nimi utkávat.³¹⁸ Jako legitimní cíl prezentovalo NATO také technologii umožňující vysílání libyjské státní televize. Dle mluvčího Aliance představovalo její vysílání integrální součást aparátu, který ohrožoval civilní obyvatelstvo a vyzýval k útokům proti němu.³¹⁹

Operace Unified Protector pokračovala i poté, co Muammar Kaddáfí ztratil faktickou kontrolu nad oblastí Tripolisu a ukryl se v Syrtě. Loajalistické jednotky se v této době po zemi pohybovaly v menších agresivních skupinách či konvojích, často ve snaze opustit zemi. I v tomto případě si NATO vymezilo právo proti nim zasáhnout,

³¹⁵ Qatar admits it had boots on the ground in Libya; NTC seeks further NATO help. In: *Al Arabyia News* [online]. 26.10. 2011 [cit. 2013-04-27]. Dostupné na: <http://www.alarabiya.net/articles/2011/10/26/173833.html>

³¹⁶ Press briefing on Libya NATO – *Speeches and Transcripts* [online]. 14. 6. 2011 [cit. 2013-04-27]. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_75403.htm

³¹⁷ Press briefing on Libya NATO – *Speeches and Transcripts* [online]. 23. 08. 2011 [cit. 2013-04-28]. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_75403.htm

³¹⁸ Tamtéž.

³¹⁹ RYAN, Missy a David BRUNNSTROM. Libyan TV still on air despite NATO bombing. In: *Reuters* [online]. 30.7.2011 [cit. 2013-04-29]. Dostupné na: <http://www.reuters.com/article/2011/07/30/us-libya-nato-idUSTRE76T0KE20110730>

včetně možnosti takový konvoj zničit.³²⁰ Přestože generální tajemník nadále neklaroval, že „jednotlivci, včetně Kaddáfího, nejsou cílem operací v Libyi. Jsme v Libyi, abychom ochránili civilní obyvatelstvo před všemi útoky“,³²¹ přispěla právě taktika zásahů proti ozbrojeným konvojem k dopadení samotného Kaddáfího. 20. října 2011 vyhodnotili velící důstojníci na základě informací z letounu Predator pohyb neurčeného ozbrojeného konvoje v blízkosti Syrty jako hrozbu civilnímu obyvatelstvu. Následně doprostřed tohoto konvoje svrhlo francouzské letectvo dvě laserem naváděné bomby, čímž došlo k jeho desintegraci. Další osud bývalého libyjského diktátora je již dostatečně znám z různých audiovizuálních materiálů dostupných na internetu.³²²

Kaddáfího úmrtí považovala NTC za definitivní osvobození Libye. NATO takové prohlášení přivítalo a zároveň oznámilo ukončení bojových operací (a tedy i vojenského vynucování mandátu RB OSN) k 31. 10. 2011. V platnosti zůstalo embargo na dovoz zbraní, ale jeho vynucování nově spadalo do gesce jednotlivých členských států, a nikoliv aliance jako celku. Podrobnosti změn mandátu RB OSN jsou obsaženy v rezolucích č. 2009, 2016 a 2017.³²³

Celkově realizovalo NATO v rámci operace Unified Protector nad Libyí zhruba 26 500 bojových vzletů (z nichž 9 700 bylo útočných). Během nich zničilo přes 5 900 cílů prohlášených za vojenské, včetně 400 kusů dělostřeleckého vybavení a více než 600 tanků či ozbrojených vozidel. Financování mise bylo převážně zajištěno prostřednictvím jednotlivých členských států.³²⁴

3.5 Operace v Libyi jako skrytá změna režimu

Mandát mise Unified Protector vycházel ze znění rezoluce č. 1973, přijaté 17. března 2011 na základě návrhu předneseného Velkou Británií, Francií a Libanonem. Její *wording* ale umožňoval intervenujícím aktérům poměrně volný

³²⁰ Press briefing on Libya NATO – *Speeches and Transcripts* [online]. 06. 09. 2011 [cit. 2013-04-29]. http://www.nato.int/cps/en/SID-978425D2-34B83A23/natolive/opinions_77695.htm

³²¹ Monthly Press briefing by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen NATO – *Speeches and Transcripts* [online]. 05. 09. 2011 [cit. 2013-04-30]. http://www.nato.int/cps/en/SID-978425D2-34B83A23/natolive/opinions_77640.htm

³²² KOMETER, Michael W. a Stephen E. WRIGHT. *Winning in Libya: By Design or Default? Focus stratégique* [online]. 2013, no. 41 [cit. 2013-04-27]. Dostupné na: www.ifri.org/downloads/fs41kometerwright.pdf, s. 7.

³²³ Monthly Press briefing by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen NATO – *Speeches and Transcripts* [online]. 03. 11. 2011 [cit. 2013-04-30].

³²⁴ Operation UNIFIED PROTECTOR Final Mission Stats NATO [online]. 2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_11/20111108_111107-factsheet_up_factsfigures_en.pdf

výklad toho, v jakých situacích je v rámci mise možné zasahovat. Jak vyplývá z předchozí kapitoly, NATO se po celou dobu trvání intervence drželo legitimační strategie ochrany civilního obyvatelstva. Tu využívalo při aktivním bombardování cílů, které se aktuálně neúčastnily bojů, při bombardování komunikačních uzlů v Tripolisu a blízkém okolí (včetně budovy státní televize) či rozptylu ozbrojených konvojů v závěru konfliktu. Paralelně k rétorickému vymezení vojenské mise ale existoval politický mandát jednoznačně směřující k odstranění Kaddáfího a změně režimu. Zřejmý nesoulad mezi deklarovaným vojenským a politickým mandátem můžeme označit jako skrytou změnu režimu.

V rovině politické komunikace byly výzvy ke Kaddáfího odchodu prezentovány všemi významnými aktéry (včetně těch později intervenujících) již od prvních fází protirežimního povstání v Libyi. Z vrcholných evropských představitelů se v tomto smyslu poprvé vyjádřil francouzský prezident Sarkozy. Již 25. 2. 2011, na tiskové konferenci pořádané při příležitosti své návštěvy Turecka, řekl: „*Naše pozice je jasná: Muammar Kaddáfí musí odejít.*“³²⁵ Přes původně deklarované výhrady se k němu připojil o tři dny i britský premiér Cameron, který svůj postoj prezentoval v projevu k Dolní sněmovně, v přímé souvislosti se záměrem v zemi zavést bezletovou zónu, slovy: „...*požádal jsem Ministerstvo obrany a náčelníka Generálního štábu, aby s našimi spojenci pracovali na plánu vojenské bezletové zóny. Mr. Speaker, je zřejmé, že to je nelegitimní režim, který ztratil podporu svých obyvatel. A naše zpráva pro plukovníka Kaddáfího je jednoduchá: Ihned odejděte.*“³²⁶

Těsně po zahájení vojenských operací se pro Kaddáfího odchod vyslovil při návštěvě Chile také americký prezident Obama. Svým vyjádřením zároveň vystihl napětí mezi politickým a vojenským zapojením týchž zemí do konfliktu: „...*prohlásil jsem, že politikou USA je, že Kaddáfí musí odejít. Ale když přijde na vojenskou akci, vystupujeme na podporu rezoluce RB OSN č. 1973. Ta specificky hovoří o humanitární úloze, a my se budeme držet tohoto mandátu.*“³²⁷

³²⁵ POP, Valentina. France says Gaddafi must go, as EU finalises sanctions. In: Euobserver.com [online]. 25.2.2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <http://euobserver.com/news/31876>

³²⁶ David Cameron: 'Gaddafi must go now'. In: *BBC News: UK Politics* [online]. 28.2.2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-12601851>

³²⁷ CONDON, Stehanie. Obama: Qaddafi must go, but current Libya mission focused on humanitarian efforts. In: *CBS News* [online]. 21.3.2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: http://www.cbsnews.com/8301-503544_162-20045543-503544.html

S časovým odstupem jednoho měsíce (v dubnu 2011) vystoupila s požadavkem na Kaddáfího odchod po setkání s představiteli GCC i Evropská unie prostřednictvím Vysoké představitelky, baronky Ashtonové.³²⁸ Její prohlášení ale vzhledem k souvislostem spíše vycházelo z postojů další politické platformy, která v Libyi podporovala změnu režimu. Tou byla tzv. Libya Contact Group, zahrnující 32 členů a 7 mezinárodních organizací. Skupina se scházela ad hoc, v průběhu celé intervence celkem čtyřikrát. Již závěrečné prohlášení prvního setkání v Dauhá z 13. 4. 2011 obsahuje jasně artikulovaný požadavek Kaddáfího odchodu a změny režimu (odstavec 2).³²⁹ Podobná formulace se objevuje ve všech dalších závěrečných prohlášeních.³³⁰ Např. v červencovém prohlášení byly požadavky odchodu rozšířeny nejen na Kaddáfího, ale i další členy jeho rodiny a nejbližší spolupracovníky.³³¹

Významným milníkem z hlediska politické podpory změny režimu bylo prohlášení obsažené v závěrečném dokumentu summitu G8 ve francouzském Deauville. Bod 64 je celý věnován situaci v Libyi. Skupina zejména zdůraznila přínos Mezinárodního trestního soudu a vyzvala k vyšetření všech zločinů proti civilnímu obyvatelstvu. Především ale konstatovala fakt, že Kaddáfí a libyjská vláda selhali ve své odpovědnosti za ochranu libyjské populace, ztratili veškerou legitimitu a musejí odejít. Vzhledem ke složení G8 se tak k výzvám k odchodu poprvé připojilo i Rusko, které jinak hodnotilo angažmá NATO v Libyi velmi rezervovaně.³³²

Na prohlášení Libya Contact Group i G8 reagovalo v průběhu svých tiskových konferencí i NATO. Generální tajemník Rasmussen ocenil prohlášení Contact Group z poloviny dubna hned druhý den. O dva týdny později přidal osobní komentář, že

³²⁸ Ashton reiterates that Gaddafi must go. In: *Public Service Europe* [online]. 21.4.2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <http://www.publicserviceeurope.com/article/281/ashton-reiterates-that-gaddafi-must-go>

³²⁹ Libya Contact Group – Chair's Statement. *NATO* [online]. 13. 4. 2011 [cit. 2013-04-26]. http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_04/20110926_110413-Libya-Contact_Group-Doha.pdf

³³⁰ Jednání proběhla v Dauhá, Římě, Abú Dhabí a Istanbulu.

³³¹ Fourth Meeting of the Libya Contact Group Chair's Statement, 15 July 2011, Istanbul. In: *Republic of Turkey: Ministry of Foreign Affairs* [online]. 15.7. 2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: http://www.mfa.gov.tr/fourth-meeting-of-the-libya-contact-group-chair_s-statement_-15-july-2011_-istanbul.en.mfa

³³² Deauville G8 Declaration: Renewed Commitment for Freedom and Democracy. *European Commission* [online]. 2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/speeches-statements/pdf/deauville-g8-declaration_en.pdf, s. 17.

Na okraj tohoto summitu ještě vystoupili na společné tiskové konferenci Cameron, Obama a Sarkozy, kde deklarovali, že mise v Libyi bude trvat do té doby, dokud bude Kaddáfí ohrožovat civilisty.

„věří, že by bylo ochranou libyjského obyvatelstva, kdyby byl Kaddáfí donucen odstoupit“.³³³ Nad závěry summitu G8 pak vysvětlil, že spojenci a partneři NATO silně podporují Kaddáfího odchod.³³⁴

Na tom, že Kaddáfího režim by bylo žádoucí odstranit se tak shodla celá řada významných aktérů mezinárodní politiky, včetně všech intervenujících aktérů, různých regionálních organizací a dalších neformálních politických uskupení. Mandát RB OSN ale změnu režimu neumožňoval, a výsledně zakazoval zahraniční vojenskou okupaci. Přesto, jak je patrné, k ní (byť ve skryté formě) došlo. Reisman ve svém textu připouští, že změna režimu může být legitimní i bez příslušného mandátu RB OSN. Pro posouzení takových zvláštních případů stanovuje 10 pravidel. Cílem následujících podkapitol bude nahlédnout libyjský případ právě optikou tohoto Reismanova systému.

3.5.1 Zajištění co nejširší mezinárodní organizační podpory

Vzdušný charakter operace Unified Protector, v jejímž rámci veškeré vojenské aktivity spojené s vymáháním mandátu rezoluce č. 1973 probíhaly, umožňoval přímé zapojení pouze těch států, které disponují nadzvukovým letectvem. NATO často ve svých prohlášeních akcentovalo, že jedná jednotně a že veškerá rozhodnutí jsou schvalována jednohlasně Atlantickou radou. V praxi se ale bojových operací (*sortie*) účastnilo pouze 8 států NATO z celkového počtu 14 aktivně přispívajících členských států.³³⁵ Největší podíl bojových útoků vykonala Francie (33%), aktivní byli také Američané (16%). Británie, Dánsko, Kanada, Itálie a Norsko nesli zhruba stejný podíl (10–12%). Angažmá USA ale bylo klíčové z hlediska logistiky vynucování bezletové zóny, neboť Američané zprostředkovali většinu doplňování paliva ve vzduchu.³³⁶

³³³ Monthly Press briefing by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen *NATO – Speeches and Transcripts* [online]. 04. 05. 2011 [cit. 2013-04-30]. Zároveň se také vyslovil pro umožnění financování opozičních sil třetími stranami.

³³⁴ NATO and the Arab spring NATO – *Speeches and Transcripts* [online]. 01. 06. 2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_74993.htm

³³⁵ Některé nečlenské státy (včetně Švédska) se podílely na vynucování bezletové zóny bez bombardování pozemních cílů.

³³⁶ Dle generálního tajemníka Rasmussena byl Unified Protector největší operací doplňování paliva ve vzduchu v historii letectví.

Rozhodující byl také jejich podíl na získávání zpravodajských informací (např. prostřednictvím bezpilotních letounů).³³⁷

Francie, Velká Británie a Katar se nejvýznamněji angažovali v aktivitách mimo rámec mise Unified Protector. Ty zpravidla spočívaly v pomoci povstaleckým ozbrojeným skupinám příslušníky tajných služeb, školení, strategickém plánování a koordinaci spolupráce protirežimních sil. Většina zdrojů jim také přikládá důležitou roli v předávání zpravodajských informací NATO. V tomto směru ke změně režimu nejvíce přispěl Katar, který do Libye poslal stovky příslušníků své pravidelné armády. Katarský zpravodajský přidělenec při NATO se podílel na předávání informací mezi NATO a rebely.³³⁸ Závěrečná zpráva Panelu expertů OSN také vyslovuje podezření, že do země byl v rozporu s vynucováním zbrojního embarga a bezletové zóny doručen vojenský materiál ze Spojených arabských emirátů a Kataru, který byl určený pro potřeby protirežimních sil.³³⁹

USA veřejně deklarovaly, že se do mise zapojí pouze v limitované formě. Protože nepokoje v zemi probíhaly v bezprostřední blízkosti Evropy, výrazněji byly zapojeny především Evropské státy. Jak vyplývá z předchozích poznatků, hlavními aktéry změny režimu byly Francie, Velká Británie a Katar. Ve srovnání s jinými intervencemi či změnami režimu je počet států poskytujících organizační podporu relativně nízký. Např. do operace Pouštní bouře se zapojilo celkem 34 států, včetně řady arabských.³⁴⁰ Na změně režimu v Iráku v roce 2003 se podílelo pouze několik málo států (USA, Velká Británie, Austrálie a Polsko), řada dalších se ale připojila do neformální „koalice ochotných“ a své jednotky poslala do země později. Nejméně intervenujících aktérů se podílelo na změně režimu v Haiti, to ale bylo dáno především geografickou blízkostí k USA.³⁴¹

³³⁷ BENITEZ, Jorge. National Composition of NATO Strike Sorties in Libya. In: *Atlantic Council* [online]. 22.8.2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné na: <http://www.acus.org/natosource/national-composition-nato-strike-sorties-libya>

³³⁸ Qatar admits it had boots on the ground in Libya; NTC seeks further NATO help. In: *Al Arabyia News* [online]. 26.10. 2011 [cit. 2013-04-27]. Dostupné na: <http://www.alarabiya.net/articles/2011/10/26/173833.html>

³³⁹ Final report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1973 (2011) concerning Libya. In: *United Nations: Security Council* [online]. 2013 [cit. 2013-05-01]. S/2013/99. Dostupné na: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2013_99.pdf, s. 15–17.

³⁴⁰ Např. Sýrie poskytla 19 000 vojáků.

³⁴¹ LORENZ, Jesse. The Coalition of the Willing. In: *Ethics of Development in a Global Environment* [online]. 2003 [cit. 2013-05-01]. Dostupné na: <http://www.stanford.edu/class/e297a/The%20Coalition%20of%20the%20Willing.htm>

Vzhledem k tomu, že s výjimkou Kataru ostatní intervenující aktéři neměli v souladu s rezolucí č. 1973 v Libyi své řádné pozemní jednotky, byl počet států poskytujících organizační podporu relativně široký. Velmi zajímavé by v tomto ohledu bylo analyzovat pozice jednotlivých států k realizaci pozemního bombardování, protože ne všechny státy podílející se na vynucování bezletové zóny se zároveň podílely na bojových letech legitimizovaných jako ochrana obyvatelstva. Ne všechny státy se také účastnily mise Unified Protector po celou dobu jejího trvání, např. Norsko stáhlo své letouny již na začátku srpna roku 2011 s tím, že konflikt v Libyi nemá vojenské řešení.³⁴²

3.5.2 Zajištění co nejširší podpory změny režimu v zahraniční

Reisman rozděluje státy podporující změnu režimu na dvě skupiny: ty, které přispívají vlastními silami, a ostatní. Tuto podmínku zdůrazňuje zejména v situaci, kdy změna režimu není formálně autorizována RB OSN (na případ operace v Libyi se tedy vztahuje). Ve srovnání s organizační podporou byla podpora změny režimu jako taková v mezinárodním prostředí výrazně širší a neomezovala se pouze na intervenující aktéry. Již v úvodní fázi lidového povstání se pro Kaddáfího odchod vyslovilo i Německo, které jinak vystupovalo velmi zdrženlivě a nepodpořilo ani rezoluci č. 1973.³⁴³ Největší mezinárodní podpoře se změna režimu těšila v euroatlantickém prostoru a na Blízkém východě, negativně situaci vnímaly zejména africké země.

Hlavní platformu podpory představovala Libya Contact Group,³⁴⁴ jejímiž členy bylo více než 40 států a několik mezinárodních organizací. Zřízení skupiny iniciovala Velká Británie konferencí v Londýně a svou podporu této skupině prostřednictvím generálního tajemníka Ban Ki-moona vyjádřila i OSN. Kromě intervenujících aktérů si členský status osvojila také celá řada arabských zemí (např. Jordánsko, Kuvajt, Libanon a Maroko). Podle Bellamyho a Paul D. Williamse je zvláště nutné zmínit také členství LAS, která coby klíčová regionální organizace vystupovala jako *gatekeeper* již při

³⁴² BENITEZ, Jorge. Norwegian jets end role in NATO's Libya Operation. In: *Atlantic Council* [online]. 2.8.2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné na:

<http://www.acus.org/natosource/norwegian-jets-end-role-natos-libya-operation>

³⁴³ "Der Diktator Gaddafi muss gehen" (Interview). In: *Auswärtiges Amt* [online]. 1.3.2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné na: <http://www.auswaertiges->

[amt.de/DE/Infoservice/Presse/Interviews/2011/110301-BM_Stuttg_Nachrichten.html](http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Infoservice/Presse/Interviews/2011/110301-BM_Stuttg_Nachrichten.html)

³⁴⁴ Stejně sdružení bylo po 1. září 2011 označováno jako Přátelé Libye.

schvalování rezoluce č. 1973.³⁴⁵ Účast mezinárodních organizací dále rozšiřovala počet sympatizujících států. To se týká např. EU, GCC nebo velmi početné OIC. Celá řada států si při skupině držela pozorovatelský status.³⁴⁶

Vyjmenovat členské státy a organizace je důležité zejména proto, že ve všech závěrečných prohlášeních z jednání skupiny zazněl jasný požadavek na Kaddáfího odchod. V rámci činnosti Libya Contact Group byly protirežimním silám poskytovány také finanční prostředky na ozbrojený boj proti režimu. Nejpozději do poloviny července 2011 tuto podporu skupina jako celek vyjádřila také tím, že uznala NTC jako legitimního reprezentanta libyjských občanů (v polovině července se připojily např. USA či Turecko, Francie takto s NTC jednala již od března).³⁴⁷ K výzvám volajícím po odchodu Kaddáfího a jeho režimu se v rámci jednání G8 připojilo také Rusko.³⁴⁸

Opačnou optikou je ale nutné zmínit, že aktivně se k podpoře pádu Kaddáfího nepřipojila většina členských států OSN. Rezervovaný postoj prezentovaly hlavně Čína³⁴⁹ a Jihoafrická republika. Jihoafrický prezident Jacob Zuma se v průběhu konfliktu několikrát neúspěšně pokusil zprostředkovat příměří; tak např. na konci května navštívil Tripolis.³⁵⁰ Jeho vliv také zřejmě pomohl spoluurčit pozici Africké unie, která sice libyjskou krizi označila jako závažnou hrozbu pro mezinárodní mír, ale

³⁴⁵ BELLAMY, ALEX J. a PAUL D. WILLIAMS. The new politics of protection? Cote d'Ivoire, Libya and the responsibility to protect. *International Affairs* [online]. 2011, roč. 87, č. 4, s. 825–850 [cit. 2013-03-21]. ISSN 00205850. DOI: 10.1111/j.1468-2346.2011.01006.x. Dostupné na: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1468-2346.2011.01006.x>, s 843.

³⁴⁶ Co Chair's Statement: Third Meeting of the International Contact Group on Libya. In: *African Union* [online]. 2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné na: http://www.au.int/en/sites/default/files/FINAL_Communique_Third_Meeting_of_the_International_Contact_Group_on_Libya_June_9_20111.pdf

³⁴⁷ Libya Contact Group recognizes Libya's rebels. In: *Hürriyet Daily News* [online]. 15.7.2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné na: <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=world-leaders-open-talks-on-libya-2011-07-15>

³⁴⁸ Deauville G8 Declaration: Renewed Commitment for Freedom and Democracy. *European Commission* [online]. 2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/speeches-statements/pdf/deauville-g8-declaration_en.pdf, s. 17.

³⁴⁹ Čínská politika ve vztahu k režimu byla ve skutečnosti složitější. V režimním tisku People's Daily sice vyšlo několik článků odsuzujících intervencionismus NATO, na druhou stranu čínští představitelé navštívili sídlo NTC v Bengházi ještě v době, kdy země uznávala Kaddáfího režim. Zástupci čínských zbrojařských společností ale spolupracovali v Kaddáfím ještě v září 2011. Více např. *The Libyan Dilema* [online] <http://www.economist.com/node/21528664>

³⁵⁰ BURNS, John F. Qaddafi and Zuma Meet but Reach No Agreement. In: *The New York Times* [online]. 30.5.2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné na: http://www.nytimes.com/2011/05/31/world/africa/31libya.html?_r=0

zároveň se nikdy k výzvám ke Kaddáfího odstoupení nepřipojila, a naopak poukazovala na nutnost „politického řešení“ situace v zemi.³⁵¹

3.5.3 Zajištění zřetelné domácí podpory

Zajištění zřetelné domácí podpory Reisman vyžaduje jak ve státě, který změnu režimu podstupuje, tak ve státech, které ji vykonávají. Zřetelná domácí podpora je snadno prokazatelná. Vycházela ze širšího fenoménu protirežimních povstání v průběhu tzv. arabského jara. Původně byla iniciátorem protirežimních demonstrací především mládež, která tak vyjadřovala svůj protest proti dlouhodobě zakonzervovanému stavu establishmentu v arabských zemích (Muammar Kaddáfí vládl v Libyi od roku 1969) a úzké elitě ovládající Libyi. Vzhledem ke specifickému vývoji v zemi získaly tyto protesty brzy také politickou formu – ve východní metropoli Benghází se zformovala Přejídná národní rada (NTC), která si dala za cíl politickou transformaci země. K ní se záhy připojily také organizované útvary dezertující z libyjských ozbrojených sil a další ozbrojenci.³⁵²

Intervence NATO měla také významnou podporu libyjské veřejnosti. 2. března 2011 NTC požádala OSN o zavedení bezletové zóny nad Libyí a o den později o mezinárodní intervenci požádal velitel protirežimních sil al-Fattah Júnis.³⁵³ Určitým symbolem této podpory byla návštěva vrcholných britských a francouzských představitelů v Benghází 15. září 2011, která byla doprovázena bouřlivým přivítáním a celou řadou projevů náklonnosti. Předseda NTC Mustafa Abdul Džalíl jim při této příležitosti poděkoval za „statečné postoje“ v průběhu libyjského povstání.³⁵⁴ O tom, že intervence NATO byla v Libyi vnímána velmi pozitivně, svědčí i fakt, že o měsíc

³⁵¹ Press Release: Chairperson Jean Ping Continues his Consultations with AU's Partners on the Situation in Libya. In: *African Union* [online]. 2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné na: <http://www.au.int/en/sites/default/files/Chairperson%20Ping%20Holds%20important%20consultations%20on%20Libya%20in%20Rome-3.pdf>

³⁵² PAYANDEB, Mehrdad. The United Nations, Military Intervention, and Regime Change in Libya. *Virginia Journal of International Law* [online]. 2012, Volume 52, No. 2, s. 355–403 [cit. 2013-05-02]. Dostupné na: http://www.vjil.org/assets/pdfs/vol52/issue2/Payandeh_Post_Production.pdf, s. 373

³⁵³ PRASHAD, Vijay. *Arab spring, Libyan winter*. 1st ed. Oakland, CA: AK Press, 2012, p. cm. ISBN 978-184-9351-126., s. 155.

³⁵⁴ Libya: Cameron and Sarkozy mobbed in Benghazi. In: *BBC News: Africa* [online]. 15.9.2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné na: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-14934352>

později Džalíl požádal generálního tajemníka Rasmussena o prodloužení aktivit Aliance v Libyi pro další období.³⁵⁵

K vyhodnocení domácí podpory v intervenujících státech je alespoň pro základní orientaci možné využít několik průzkumů veřejného mínění. Co do počtu bojových útoků byla v rámci mise Unified Protector neaktivnější Francie, která také jako první vyzvala Kaddáfího k odchodu. Podle Francouzského institutu veřejného mínění (IFOP) podporovaly v úvodu francouzský zásah v Libyi dvě třetiny (66%) obyvatelstva.³⁵⁶ S prodloužením aliančního angažmá tato podpora klesla zhruba na 50%. Jen mírně vyšší podpory (54%) se intervenci dostávalo ve Velké Británii.³⁵⁷ Naopak velmi silná podpora intervence byla zaznamenána v USA – 60% Američanů podporovalo vojenské zapojení USA a téměř 80% respondentů odpovědělo ve smyslu, že USA a jeho západní spojenci by se měli snažit Kaddáfího odstranit.³⁵⁸ Globální průzkum uskutečněný po zabití Muammara Kaddáfího ve 23 zemích světa na vzorku 17 678 respondentů pak deklaroval, že intervenci zpětně podporovalo 63% dotázaných.³⁵⁹

Z výše uvedených údajů můžeme vyvodit, že domácí podpora intervence, a potažmo změny režimu, byla velmi silná v Libyi. Nadpoloviční podporu měla po většinu času také v intervenujících státech. Nejsilněji podporovali odstranění Kaddáfího režimu obyvatelé USA.

3.5.4 Neexistence efektivní základny domácí podpory

. Z předchozí podkapitoly je zřejmé, že na většině území Libye byl Kaddáfího režim značně nepopulární a protirežimní povstání se skutečně mohlo opřít o podporu širokých vrstev v celé řadě měst. I vzhledem k délce trvání bojů ale není možné tvrdit,

³⁵⁵ Libya's Mustafa Abdul Jalil asks Nato to stay longer. In: *BBC News: Africa* [online]. 26.10.2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné na: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-15459473>

³⁵⁶ LES FRANÇAIS ET LA LÉGITIMITÉ D'UNE INTERVENTION MILITAIRE EN LIBYE. In: *IFOP* [online]. 03. 04. 2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné na: http://ifop.fr/?option=com_publication&type=poll&id=1450

³⁵⁷ L'APPROBATION DE L'INTERVENTION MILITAIRE EN LIBYE. REGARDS CROISÉS ENTRE LE ROYAUME-UNI ET LA FRANCE. In: *IFOP* [online]. 01.07.2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné na: http://ifop.fr/?option=com_publication&type=poll&id=1558

³⁵⁸ Ipsos/ Reuters Poll: Libya. In: *ipsos.com* [online]. 24. 3. 2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné na: <http://www.ipsos-na.com/news-polls/pressrelease.aspx?id=5172>

³⁵⁹ Majority (64%) of Global Citizens Believe Death of Muammar Gaddafi Will Lead to Stability in Libya: But Only a Third (32%) Say His Execution Was Acceptable. In: *ipsos.com* [online]. 12.12.2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné na: <http://www.ipsos-na.com/news-polls/pressrelease.aspx?id=5434>

Nejsilnější podpora pro intervenci byla stabilně pozorována v Austrálii, Kanadě a v Indii (ve všech případech více než 75 %). Naopak nejskeptičtější byli ruští (28 %) a turečtí (42 %) respondenti.

že efektivní základna Kaddáfího režimu neexistovala. Loajalitu k džámáhírjské republice v tomto ohledu prokazovaly zejména elitně vycvičené jednotky, často pod přímým velením některého z Kaddáfího synů.³⁶⁰

Co se týče civilního obyvatelstva, je nutné kromě jiného vzít v úvahu částečně kmenový charakter země. Kromě vlastního kmene Kaddáfa, jehož hlavní populační základna vychází ze Syrty, se režim spoléhal především na spojení s kmeny žijícími převážně na západě země (Magarha), zejména v oblasti Tripolisu a Bání Walíd.³⁶¹ Tato města se také nejdéle bránila protirežimním ofenzivám. Samotný Kaddáfí byl zabit v říjnu 2011 právě v oblasti Syrty. Na druhou stranu prostý fakt ozbrojeného odporu není možné brát jako důkaz základny domácí podpory, protože režim extenzivně využíval služeb žoldáků. Loajalistické síly přesto byly schopny zorganizovat v oblasti Bání Walíd ozbrojený odpor ještě v říjnu roku 2012, tedy déle než rok po smrti Muammara Kaddáfího. Základna domácí podpory nebyla tedy v průběhu změny režimu neexistující, ale velmi omezená.³⁶²

3.5.5 Přítomnost přijatelné alternativní vlády

Také v případě tohoto kritéria lze poměrně snadno prokázat, že v Libyi existovalo alternativní politické uskupení, které bylo připraveno efektivně převzít správu země tak, aby šlo o změnu režimu a ne jeho rekonstrukci či budování národa. NTC jednoznačně deklarovala odklon od všech principů Kaddáfího režimu, včetně rozchodu s ideologií revoluční *džámáhírje*. Vzhledem k tomu, že byla vytvořena z řad regionálně volených zástupců, disponovala potřebným mandátem. V rámci jejích struktur se také záhy vydělil exekutivní panel, který de facto reprezentoval alternativní vládu včetně resortní příslušnosti. Jádrem NTC tvořili převážně zkušení technokraté, kteří se připojili k revoluci již v jejích úvodních fázích. Např. předseda NTC Mahmúd

³⁶⁰ CRISIS GROUP. *POPULAR PROTEST IN NORTH AFRICA AND THE MIDDLE EAST (V): MAKING SENSE OF LIBYA*. Cairo/Brussels, 2011. Dostupné na: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/North%20Africa/107%20%20Popular%20Protest%20in%20North%20Africa%20and%20the%20Middle%20East%20V%20-%20Making%20Sense%20of%20Libya.pdf>, s. 5.

³⁶¹ Tamtéž, s. 11. Tyto oblasti jsou zároveň bohaté na nerostné zdroje.

³⁶² Final report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1973 (2011) concerning Libya. In: *United Nations: Security Council* [online]. 2013 [cit. 2013-05-01]. S/2013/99. Dostupné na: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2013_99.pdf, s. 11.

Džibríl coby dřívější předseda Národní plánovací rady implementoval celou řadu reformních idejí, kvůli kterým byl nucen v roce 2010 odstoupit.³⁶³

Také mnohé evropské a arabské státy pokládaly NTC za přijatelnou novou vládu. Tato podpora byla nejčastěji vyjádřena přerušením vztahů s Kaddáfího režimem a uznáním NTC jako legitimní libyjské vlády. Jako první tento krok učinila již v březnu roku 2011 Francie. V září roku 2011 hlasovalo pro účast NTC jako zástupce Libye na výročním zasedání VS OSN celkem 114 jeho členů, 17 států bylo proti a 15 se zdrželo hlasování.³⁶⁴

3.5.6 Co nejkratší trvání okupace silami intervenujícího aktéra

Absence okupačních sil v případě intervence v Libyi představuje z hlediska změny režimu *sui generis*. Reisman totiž nepředpokládá, že by bez tohoto předpokladu byla uskutečnitelná. Nutnost vymáhat změnu režimu ze vzduchu byla také pravděpodobně příčinou prodloužení konfliktu od března až do října roku 2011. Na druhou stranu ale mise neobsahovala přechodové období, které by vyústilo předáním vlády směrem od okupačních sil k odpovědným místním autoritám. Délka trvání je tak srovnatelná např. s legální změnou režimu v Haiti, vynucovanou misí Uphold Democracy mezi zářím 1994 a březnem 1995.

Absence pozemních okupačních jednotek naopak vyústila ve skrytou změnu režimu prosazenou koordinací vzdušného bombardování s postupem místních ozbrojených skupin. Jejich schopnosti výcviku a vzájemné komunikace výrazně zefektivňovaly tajné služby intervenujících států a jednotky katarské armády. Toto kritérium tak bylo splněno spíše specifíkem operace než záměrem intervenujících aktérů. Rezoluce č. 1973 jednoznačně vylučovala použití „okupačních sil“, o „pozemních silách“ ale nehovořila. Dále je nutné poznamenat, že po smrti Kaddáfího

³⁶³ CRISIS GROUP. *POPULAR PROTEST IN NORTH AFRICA AND THE MIDDLE EAST (V): MAKING SENSE OF LIBYA*. Cairo/Brussels, 2011. Dostupné na: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/North%20Africa/107%20%20Popular%20Protest%20in%20North%20Africa%20and%20the%20Middle%20East%20V%20-%20Making%20Sense%20of%20Libya.pdf>, s. 24–25.

³⁶⁴ After Much Wrangling, General Assembly Seats National Transitional Council of Libya as Country's Representative for Sixty-Sixth Session. In: *United Nations: General Assembly* [online]. GA/11137. 16.9.2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné na: <http://www.un.org/News/Press/docs/2011/ga11137.doc.htm>

Proti hlasovaly zejména africké a latinskoamerické státy, např. Kuba, Venezuela a Jižní Afrika.

NATO odmítlo další nabídky na setrvání v zemi, včetně vytvoření asistenčních a rekonstrukčních misí v duchu operací Aliance na Balkáně.³⁶⁵

3.5.7 Vynaložení co možná nejmenších prostředků

Absence ochoty poskytnout pozemní jednotky kromě znění rezoluce č. 1973 (byť i tak bylo možné ji vyložit extenzivně) vycházela především ze široce sdílené zkušenosti nejdůležitějších intervenujících aktérů s dlouhodobým a nákladným angažmá v Afghánistánu či Iráku. Důležitý byl také kontext hospodářského či finančního útluhu v euroatlantickém prostoru, mise Unified Protector představovala první větší vojenskou misi NATO po vypuknutí globální finanční krize v roce 2008. Otázka ekonomické efektivity intervence byla tedy od začátku v souvislosti s Libyí jedním z hlavních témat. Např. již v době začínajícího zapojení NATO americký prezident Obama svým občanům vysvětloval, že *„kvůli této tranzici k širší koalici založené na NATO, dojde ke zřetelnému snížení rizik a cen za tuto operaci – jak pro naše ozbrojené síly, tak pro americké daňové poplatníky.“*³⁶⁶

Samotné NATO hradilo pouze provoz pozorovacích kapacit AWACS. Zbylé náklady nesly členské státy, z evropských zemí nejvíce Francie a Velká Británie a dále USA. Přestože není prozatím možné dohledat přesné částky, náklady na misi pro hlavní intervenující státy jsou odhadovány jako nízké – USA deklarovaly, že celkem utratily cca 2 miliardy dolarů, náklady evropských zemí se vyšplhaly zhruba do výše stovek milionů eur u každé z nich.³⁶⁷ V kontextu jiných vojenských operací se jedná o skutečně velmi malé částky. Např. podle aktuálních údajů amerického Kongresu stálo americké působení v Iráku v letech 2003–2010 celkem 806 miliard dolarů.³⁶⁸

³⁶⁵ Libya's Mustafa Abdul Jalil asks Nato to stay longer. In: *BBC News: Africa* [online]. 26.10.2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné na: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-15459473>
LES FRANÇAIS ET LA LÉGITIMITÉ D'UNE INTERVENTION MILITAIRE EN LIBYE.
In: *IFOP* [online]. 03. 04. 2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné na:
http://ifop.fr/?option=com_publication&type=poll&id=1450

³⁶⁶ OBAMA, Barack. Remarks by the President in Address to the Nation on Libya [online]. Washington: The White House: Office of the Press Secretary, 28. 3. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné na: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/03/28/remarks-president-address-nation-libya>

³⁶⁷ RETTIG, Jessica. End of NATO's Libya Intervention Means Financial Relief for Allies. In: *US News* [online]. 31.10.2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné na:
<http://www.usnews.com/news/articles/2011/10/31/end-of-natos-libya-intervention-means-financial-relief-for-allies>

³⁶⁸ BELASCO, Amy. The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations Since 9/11. In: *Congressional Research Service* [online]. RL33110. 2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné na: <http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL33110.pdf>

V červencovém a srpnovém čísle časopisu *Foreign Affairs* (2011) vyšel také text generálního tajemníka Rasmussena *NATO After Libya – The Atlantic Alliance in Austere Times*. V něm vyslovil obavu, že evropské státy ve střednědobém horizontu nebudou schopny vzhledem k pokračujícím škrtům v obranných rozpočtech větších vojenských operací. Dále zdůraznil i potřebu dalšího rozvoje přístupu „smart defense“, který umožní operace podobného rozsahu jako v Libyi i v budoucnosti. Snaha o co nejnižší cenu vojenského zapojení tedy byla v tomto případě více než evidentní.³⁶⁹

3.5.8 Absence pochybností o motivaci intervenujících sil

V době schvalování rezoluce č. 1973 měla intervence v Libyi širokou mezinárodní podporu. S prodlužujícím se trváním konfliktu ale řada aktérů své původně pozitivní stanovisko přehodnotila. Většina z nich argumentovala tím, že intervence původně deklarovaná jako humanitární zašla kvůli vysoké aktivitě NATO příliš daleko a nabývá rozměrů změny režimu. Tímto způsobem se vyjádřil např. ruský ministr zahraničí Lavrov³⁷⁰ či jihoafrický prezident Zuma,³⁷¹ pochybnosti vyjádřil i odstupující předseda LAS Amr Músá.³⁷² Tento diskurs ale vzhledem ke skutečné aplikaci skryté změny režimu příliš nevypovídá o Reismanově kritériu pochybností nad motivací intervenujících aktérů. Tyto pochybnosti je proto nutné vnímat v kontextu změny režimu.

Americké angažmá v Libyi bylo nejvíce partné hned v úvodu zahraniční intervence a zaměřovalo se zejména na prosazování bezletové zóny v souladu s mandátem RB OSN. Prezident Obama byl ve svých prohlášeních velmi opatrný a k libyjské krizi se nejprve vyjadřoval pouze prostřednictvím ministryně zahraničí Clintonové. Logicky nechtěl být přirovnáván ke svému předchůdci G. W. Bushovi, čímž by oživil debaty o intervenci do Iráku. Poté, co se velení misí nad Libyí ujalo

³⁶⁹ RASMUSSEN, Anders Fogh. *NATO After Libya: The Atlantic Alliance in Austere Times*. In: *NATO: Speeches and Transcripts* [online]. 29.7. 2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné na: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_75836.htm

³⁷⁰ Russia will not allow Libya-style regime change in Syria: Lavrov. In: *Al Arabiya News* [online]. 9.6.2012 [cit. 2013-05-02]. Dostupné na: <http://english.alarabiya.net/articles/2012/06/09/219590.html>

³⁷¹ South Africa Says NATO Must Stop Libya Regime Change, Assassinations, Bombings, Occupation Plans. In: *Mathaba* [online]. 15.6.2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné na: <http://www.mathaba.net/news/?x=627120>

³⁷² Arab League chief admits second thoughts about Libya air strikes. In: *The Guardian* [online]. 21.6.2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné na: <http://www.guardian.co.uk/world/2011/jun/21/arab-league-chief-libya-air-strikes>

NATO, došlo ke snížení intenzity amerického zapojení a jeho přesunu spíše směrem ke zpravodajské a logistické podpoře.³⁷³

Hlavními intervenujícími silami tedy byly evropské státy. Hovořit můžeme především o Francii a Velké Británii a vzhledem ke geografické poloze také Itálii. Většina evropských zemí měla bezprostřední zájem na co nejrychlejším ukončení libyjské krize. Od ukončení mezinárodní izolace Libye v roce 2003 se vzájemné vztahy s jednotlivými evropskými státy a také EU jako celkem setrvale intenzifikovaly. Hlavní oblasti spolupráce vycházely především z energetických oborů a problematiky regulování ilegální imigrace.

Zvláště intenzivní byla spolupráce s Itálií a Francií. Itálie se coby bývalá koloniální mocnost v roce 2008 Libyi formálně omluvila a připojila k tomu dar ve výši 5 miliard dolarů.³⁷⁴ O vysoké prioritě, kterou Italové energetické spolupráci s Libyí přikládají (Libye je největším dodavatelem ropy a třetím největším dodavatelem zemního plynu pro Itálii), svědčí i fakt, že již v říjnu roku 2004³⁷⁵ byl uveden do provozu plynovod Greenstream, který spojuje terminál Mellitah v Libyi se Sicílií. Produktovod je ve vlastnictví Mellitah Oil and Gas Company, která představuje *joint venture* italského polostátního podniku ENI a libyjské National Oil Corporation (NOC).³⁷⁶ Pro Itálii (ale i Francii) tak byla libyjská krize vzhledem k zastavení dodávek surovin ještě v únoru 2011 také energetickou krizí uprostřed topné sezony. Pokles produkce měl vliv i na další ropné společnosti, např. francouzský Total či britské BP.³⁷⁷

Itálie několikrát změnila svůj názor na mezinárodní zásah. Prvotní velmi zdrženlivá reakce se pod tlakem spojenců (zejména USA) změnila; v období plánování bezletové zóny Itálie připustila využití svých základů pro vzlety spojeneckých letounů, aktivní účast ale nejprve odmítla. Také toto stanovisko později přehodnotila a do vynucování mandátu rezoluce č. 1973 se zapojila v dubnu roku 2011. V té době již

³⁷³ ETZIONI, Amitai. The Lessons of Libya. *Military Review* [online]. 2012, January-February, 45–54 [cit. 2013-05-02]. Dostupné na: <http://icps.gwu.edu/files/2010/10/Lessons-of-Libya.pdf>, s. 52–53.

³⁷⁴ Berlusconi se v této souvislosti údajně měl vyjádřit, že za to Itálie dostane „méně imigrantů a více ropy“.

³⁷⁵ Tedy téměř přesně rok po uvolnění sankcí.

³⁷⁶ Libya Country Analysis Brief. In: *EIA* [online]. 2013 [cit. 2013-05-02]. Dostupné na: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=LY>. Společnost dodávala plyn do oblasti Tripolisu ještě v srpnu 2011. Italská ENI k tomu dodala, že nikdy nespolečně pracovala s Kaddáfího režimem, ale pouze s NOC.

³⁷⁷ V částečně podobné situaci se ocitla např. ČR a další státy kvůli tzv. „ruské plynové krizi“ v průběhu svého předsednictví Radě EU. V souvislosti se jmenovanými společnostmi je také vhodné zmínit, že v Libyi působily ropné společnosti z celého světa (čínské společnosti, Petrobras, OMV, ConocoPhillips, Qatar Petroleum, BB Energy ad.).

Itálie také uznávala NTC jako legitimního reprezentanta libyjského lidu.³⁷⁸ Naopak Francie od začátku vystupovala jako hlavní advokát silového řešení v Libyi. Její motivace byla především politická. V počáteční fázi tzv. arabského jara francouzský prezident Sarkozy dlouho podporoval stávající režim Bin Alího v Tunisku.³⁷⁹ Po jeho pádu se naopak stal hlavním podporovatelem protirežimních hnutí.³⁸⁰

Z obou případů je zjevné, že také tyto faktory mohly sehrát výraznou roli při zvažování změny režimu, respektive při zaujetí vůdčí role v jeho prosazování. Vzhledem k intenzivním evropským vztahům s Libyí po roce 2003 a osobnímu přátelství některých vrcholných evropských politiků s Kaddáfím ale motivací pro změnu režimu nebylo jeho odstranění jako takové, ale snaha o co nejrychlejší vyřešení konfliktu. Ve stínu brutálního potlačení protirežimních demonstrací se evropské státy spíše snažily zabránit vleklé občanské válce v bezprostřední blízkosti Evropy, která by vyústila v masivní a neregulovaný příliv ilegálních uprchlíků do Evropy. Přestože NATO legitimizovalo změnu režimu ochranou obyvatelstva, je možné z kontextu vyvodit, že nebyla její jedinou příčinou.

3.5.9 Zajištění mandátu RB OSN v případě vybudování národa

Splnění této Reismanovy podmínky je obecně velmi komplikované, protože RB OSN ještě nikdy explicitně neudělila souhlas se změnou režimu. Pouze v případě Haiti měl intervenující aktér mandát k odstranění ilegálně vzniklého režimu a restituci legitimně zvolené vlády. Sám Reisman hovoří o budování národa (*nation building*) v souvislosti s případy intervencí v Kosovu a Východním Timoru, tedy v zemích, které před mezinárodní intervencí dlouhodobě nevystupovaly jako samostatné entity.³⁸¹

V případě Libye se jako problematický aspekt změny režimu jeví spíše nutnost vybudování funkčního státu (*state building*). Tento stav má dvě hlavní příčiny. Vzhledem ke specifické ideologii *džámáhiríje*, kterou Kaddáfí prosazoval za své vlády,

³⁷⁸ LOMBARDI, B.: The Berlusconi Government and Intervention in Libya. The International Spectator: *Italian Journal of International Affairs*, 2001, 46:4, pp. 31–44., [cit. 2013-05-02], s. 37.

³⁷⁹ Tehdejší francouzská ministryně zahraničí Michele Alliot-Marie se nechala slyšet, že hovořit o Tunisku jako o diktatuře se jí zdá přehnané. Na základě tohoto výroku byla nucena odstoupit.

³⁸⁰ PRASHAD, Vijay. Arab spring, Libyan winter. 1st ed. Oakland, CA: AK Press, 2012, p. cm. ISBN 978-184-9351-126., s. 161.

³⁸¹ REISMAN, Michael W. The Manley O. Hudson Lecture: Why Regime Change Is (Almost Always) a Bad Idea. The American Journal of International Law [online]. Jul. 2004, Vol. 98, No. 3, s. 516–525 [cit. 2013-03-30]. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/3181642>, s. 524.

není v zemi zakořeněná tradice (byť symbolicky ustavených) politických stran. Organizovaný politický život tedy vzniká velmi pozvolna. Druhá příčina je ta, že změna režimu byla prosazena nestandardně – jenom prostřednictvím leteckých útoků a koordinace s protirežimními ozbrojenými silami. Některé ozbrojené složky odvozují svou legitimitu z měst, ve kterých byly ustaveny (např. Misuráta, Zintán), a ještě v době psaní této práce³⁸² se odmítají podřítit autoritě libyjské armády. Na konci dubna 2013 např. ozbrojenci obsadili budovy ministerstva vnitra a obklíčili sídlo ministerstva zahraničí s požadavkem na odstranění všech úředníků z doby Kaddáfího éry.³⁸³

Mise Unified Protector měla mandát RB OSN v oblasti vynucení zbrojního embarga, bezletové zóny a ochrany obyvatelstva. Přes velmi extenzivní výklad rezoluce č. 1973 intervencujícími aktéry, vedoucí až ke skryté změně režimu, měla po celou dobu svého trvání podporu generálního tajemníka OSN Ban Ki-moona. Podle něj byla rezoluce „*striktně vymáhána v rámci limitu, v rámci mandátu (...). Tato vojenská operace realizovaná silami NATO byla striktně v rámci [rezoluce č.] 1973.*“³⁸⁴ Od poloviny září 2011 v zemi začala na základě mandátu rezoluce č. 2009 působit asistenční civilní mise UNSMIL. Jejím úkolem je propagovat vládu práva, podporovat politický dialog, národní usmíření apod.³⁸⁵

Mezinárodní asistence při budování státu je ale vzhledem k malému rozsahu mise velmi omezená, intervencující státy se na tomto procesu systematicky nepodílejí. Implicitně byl mandát OSN pro změnu režimu autorizován pouze generálním tajemníkem, a nikoliv RB OSN. Proto ani tato Reismanova podmínka nebyla v případě Libye splněna.

³⁸² Tedy zhruba rok a půl po zabití Muammara Kaddáfího.

³⁸³ Libya militias besiege state buildings, pressuring government in Islamist-liberal power fight. In: *The Washington Post: Middle East* [online]. 30.4.2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné na: http://www.washingtonpost.com/world/middle_east/militiamen-besiege-libyas-justice-ministry-in-defiance-to-government/2013/04/30/037e5eca-b17e-11e2-9fb1-62de9581c946_story.html

³⁸⁴ CHARBONNEAU, Louis. U.N. chief defends NATO from critics of Libya war. In: *Reuters U.S.* [online]. 14.12.2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné na: <http://www.reuters.com/article/2011/12/14/us-libya-nato-un-idUSTRE7BD20C20111214>

³⁸⁵ UNSMIL MANDATE. In: *UNSMIL* [online]. 2013 [cit. 2013-05-03]. Dostupné na: <http://unsmil.unmissions.org/Default.aspx?tabid=3544&language=en-US>

3.5.10 Přípravenost strategie odchodu

Podmínku připravenosti *exit strategy* je možné považovat za jednoduše splnitelnou a splněnou. NATO vykládalo mandát rezoluce č. 1973 tak, že dokud nebude Kaddáfí dopaden či zabit, bude hrozbou pro libyjské obyvatelstvo. Vzhledem k nepřítomnosti pozemních vojsk a rychlému zničení schopnosti Kaddáfího režimu ohrožovat intervenující letectvo nešlo donutit NATO, aby svou účast v konfliktu přehodnotilo. Po Kaddáfího dopadení a zabití skončilo ze strany Aliance vymáhání bezletové zóny i zbrojního embarga a přestaly být prováděny operace na ochranu obyvatelstva. Některé úkoly, zejména v souvislosti se zbrojním embargem, které v souladu s rezolucemi č. 2016 a 2017 do určité míry zůstalo v platnosti, přešly na státy, které vyjádřily ochotu jej nadále prosazovat.³⁸⁶

³⁸⁶ FINK, Martin D. UN-Mandated Maritime Arms Embargo Operations in Operation Unified Protector. *Military Law and the Law of War Review* [online]. 2011, roč. 50, 1-2 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://dare.uva.nl/document/456665>, s. 241.

Závěr

Cílem této práce bylo prověřit, do jaké míry bylo angažmá NATO v Libyi v souladu s principy humanitární intervence a do jaké míry bylo vedeno snahou uskutečnit v zemi změnu režimu. Ve snaze prokázat, že vnější zásah do libyjského protirežimního povstání lze charakterizovat jako tzv. *skrytou změnou režimu*, byla provedena analýza celé řady primárních zdrojů, zejména rezoluce č. 1973, prohlášení představitelů NATO a politických reprezentantů intervenujících zemí. Ve snaze ověřit legitimitu jednání Severoatlantické aliance byl zvolen postup vycházející z Reismanova desetibodového systému.

Text rezoluce č. 1973 je tvořen zejména odkazy na humanitární situaci a porušování lidských práv v Libyi. Ve své operační fázi povolovala použití všech nezbytných prostředků (s výjimkou pozemní okupace v rámci kapitoly VII Charty). Rétorika rezoluce odpovídá jiným vzdušným humanitárním intervencím, tak jak byla poprvé použita v rezoluci č. 688 při autorizaci bezletové zóny nad Irákem, referenčním případem může být i znění rezoluc schvalující vytvoření bezletové zóny nad Bosnou a Hercegovinou. Akcentuje zejména škodlivost represí vlády proti vlastním občanům (skupině vlastních občanů). Tím se liší od druhého typu legálních intervencí (např. té v Somálsku), kde byla samotná katastrofální humanitární situace příčinou pro schválení mezinárodního zásahu.

Mandát kromě bezletové zóny dále počítal se zavedením zbrojního embarga (tam naopak znění rezoluce výrazně vybočovalo ze zvyklostí posledních desetiletí) a opatření vedoucích k ochraně obyvatelstva. Právě v nutnosti chránit obyvatelstvo spočívala legitimizační strategie NATO, které po několika dnech vojenských operací vedených jednotlivými státy převzalo prostřednictvím mise Unified Protector odpovědnost za vynucování rezoluce č. 1973. Extenzivní aplikace mandátu vycházela spíše z představy ochrany obyvatelstva jako cílového stavu, a nikoliv bezprostřední podmínky pro každý útok. Analýzou vojenského zapojení NATO v návaznosti na legitimizační projevy významných představitelů Aliance (generálního tajemníka Rasmussena, tiskové mluvčí Oany Lungescu, velitele mise Unified Protector generál Boucharda ad.) bylo prokázáno, že intervence v Libyi byla přes své pozitivní aspekty skrytou změnou režimu.

Politici představitelé intervenujících aktérů veřejně deklarovali nutnost odchodu Muammara Kaddáfího a jeho režimu téměř od začátku protirežimního povstání, zároveň

ale nechtěli, aby se na něm podílelo NATO. V této souvislosti se ukazuje jako evidentní, že změnu režimu je v krátkém čase možné vynutit pouze za použití pozemních vojenských sil. V případě intervence v Libyi takový zjevný postup nemohl být zvolen, protože přijetí rezoluce č. 1973 v RB OSN se prosazovalo obtížně i s limitovaným mandátem. Intervenující aktéři ale využili některých nejednoznačných formulací rezoluce (jejíž znění zároveň sami navrhli) a mandát vykládali tak, aby systematicky přispěli k pádu Kaddáfího režimu. K tomu přispěla i přítomnost tajných služeb a katarských jednotek v Libyi, které pomáhaly koordinovat úsilí protirežimních sil a jejich spojení s NATO. Tento skrytý postup vyplýval jednak ze snahy o co nejnižší náklady spojené se změnou režimu, ale také z nutnosti aktérů distancovat se od postupu předchozích administrativ diskreditovaných diskursem o intervenci do Iráku v roce 2003.

Podobně jako u humanitárních intervencí, tak i u změny režimu přidává pro jejich úplné zhodnocení celá řada autorů kritérium legitimacy. V této práci byl využit Reismanův systém 10 legitimizačních kritérií, jejichž splnění bylo následně zhodnoceno. Ukázalo se, že přes silnou mezinárodní podporu změny režimu jako takové nebyla splněna podmínka široké mezinárodní organizační podpory. Ne všechny státy, které se účastnily mise Unified Protector, přispívaly k vynucování ochrany obyvatelstva. Její prosazování bylo hlavním nástrojem skryté změny režimu. Největší podíl na těchto vojenských operacích měly Francie, Velká Británie, USA a částečně také Katar. Otázku neexistence efektivní základny domácí podpory je obtížné zodpovědět, zejména kvůli částečně kmenovému charakteru země. Motivy intervenujících byly prezentovány jako čistě humanitární. Bez snahy implikovat skrytou motivaci pro svržení režimu se autor této práce na základě případových studií domnívá, že svržení režimu bylo vedeno primárně snahou o co nejrychlejší řešení konfliktu z důvodu bezprostřední blízkosti Libye a evropského Středomoří. V momentě, kdy přestalo být možné se politicky hlásit ke spolupráci s Kaddáfího režimem, mohla změna režimu budít dojem nejefektivnějšího řešení (zejména s ohledem na hrozící energetickou krizi a masivní vlnu ilegální imigrace). Její vynucení přineslo přes existenci přijatelné alternativní vlády celou řadu problémů při následném budování státu, protože specifický režim *džámáhíríje* dlouhodobě a úplně paralyzoval politický

život v zemi.³⁸⁷ Z hlediska Reismanovy metodiky nebyla splněna 4 z 10 stanovených kritérií. Vzhledem k extenzivnímu výkladu rezoluce, včetně aktivního bombardování cílů, také nelze angažmá NATO zařadit do Walzerovy kategorie silových opatření, která nejsou válkou. Tím je možné prosazení změny režimu označit za nelegitimní.

Z toho vyplývá nutnost pojmenovat situace, které nejsou ani humanitární intervencí, ani přímočarou změnou režimu. Vytvoření bezletové zóny nad Irákem v roce 1991 s tím, že intervenující aktér doufal ve změnu režimu, můžeme podle Walzera označit za hraniční linii legitimního užití humanitární intervence s mandátem RB OSN. Nahlíženo touto optikou je *skrytá změna režimu* jednáním, kterým intervenující aktér při leteckém vynucování bezletové zóny a dalších opatření (bez použití pozemních jednotek), vycházejí z mandátu RB OSN, záměrně zamlžuje rozdíl mezi vlastní politickou motivací a vojenskými cíli intervence. V návaznosti na platnost konceptu R2P může argumentace takového aktéra vycházet z extenzivního výkladu nutnosti chránit civilní obyvatelstvo dané země. Příčinu skrytého postupu lze také vystopovat ve snaze minimalizovat náklady se změnou režimu spojené.

Pro úplnost analýzy je také nutné zvážit, jaké závěry lze z případu operace v Libyi vyvodit pro případné další aplikace konceptu humanitární intervence (potažmo R2P). V obecné rovině je třeba rozlišovat intervence vycházející z již existujícího ozbrojeného konfliktu a intervence reagující na prudké zhoršení humanitární situace. Libyjský případ se z hlediska rychlosti rozvinutí represí podobal situaci ve Východním Timoru, podstatný rozdíl naopak spočíval ve způsobu zapojení intervenujících. Tradiční filosofický argument proti humanitární intervenci vyzdvihuje kritérium selektivity. Náhlé zhoršení situace, doprovázené zvýšenou pozorností v mezinárodním prostředí, spíše pomáhá vytvořit tlak na potenciální aktéry, aby zasáhli. Pokud je zásah autorizován, zřetelný rozpor mezi deklarovanými politickými a vojenskými cíli intervenujících aktérů vzbuzuje otázku, jakým způsobem ochranu obyvatelstva v rámci R2P externí intervencí legitimně vynucovat.

Případ operace v Libyi byl první aplikací tohoto konceptu bez souhlasu vlády příslušného státu, a proto se stal svého druhu precedentem. I kdybychom přistoupili na argumentaci, že svržení Kaddáfího režimu nebylo *cílem* intervence NATO, ochrana

³⁸⁷ Tento rozdíl je patrný i ve srovnání s dalšími změnami režimu, které si obyvatelé vynutili v průběhu tzv. arabského jara. Například v Egyptě, byť dlouhodobě ovládaném mubarákovskou Národní demokratickou stranou, režim (omezeně) toleroval existenci dalších politických stran, které následně pouze intenzifikovaly svou činnost či organicky vznikly nové politické strany.

obyvatelstva byla chápána tak, že odstranění režimu se stalo jejím *prostředkem*. Striktní rozlišení mezi humanitárním úsilím a opatřeními, která vedla ke změně režimu, je velmi obtížné. I opatření přijímaná se záměrem zabránit Kaddáfího jednotkám v útocích na civilní obyvatelstvo a oblasti obývané civilním obyvatelstvem zároveň přispívala k posílení pozic opozičních sil vůči režimu. Intervence také trvala i poté, co režim ztratil efektivní kontrolu nad Tripolisem. Z toho vyplývá otázka, zda byl sám Kaddáfí podle mandátu rezoluce č. 1973 legitimním terčem útoku (NATO poprvé zaútočilo na komplex Báb al-Azízija v centru Tripolisu již na konci dubna 2011). I kdybychom připustili, že legitimním terčem útoku coby vrchní velitel libyjských ozbrojených sil byl, jeho zabití krátce po zadržení bylo v rozporu s mezinárodním humanitárním právem.

Bellamy s Williamsem také uvádějí, že podezření ze „skryté agendy“ intervenujících aktérů může znehodnotit úsilí OSN směřující k jednotnému chápání R2P, a tedy systematickému přístupu k vynucování bezpečnosti civilního obyvatelstva. Libyjský případ ukázal, že i při získání mandátu RB OSN se otevírá prostor pro skrytou změnu režimu. Státy, které jsou k humanitárním intervencím tradičně skeptické či přinejmenším zdrženlivé (co do váhy v mezinárodním prostředí se jedná především o země BRICS), tím získávají nové argumenty pro svůj negativní postoj. Země BRICS jsou za určitých okolností a při absenci vlastních silných zájmů humanitární intervence ochotny tolerovat, ale nikoliv aktivně vynucovat. Vzhledem k trvajícím zatížením intervenčního diskursu americkým angažmá v Iráku může v souvislosti s aktuálními případy intervencí (Pobřeží slonoviny, Libye) ve střednědobém horizontu dojít k dalšímu oslabení pozice států euroatlantického prostoru jako kredibilního intervenujícího aktéra. Aktuálně se tento problém projevuje například neschopností mezinárodního společenství reagovat na situaci v Sýrii. Ani 8 let po svém představení na Světovém summitu není koncept R2P efektivním nástrojem ochrany obyvatelstva, ale stále spíše nekonzistentní politikou podporovanou Sekretariátem OSN.

Summary

The main goal of this thesis consisted of assessing the 2011 NATO operation *Unified Protector* in Libya and answering whether it can be described in terms of humanitarian intervention or regime change concept. The extensive reading of UNSC Resolution 1973 by NATO has been analyzed, as well as speeches by NATO officials and various public officials. The legitimacy of NATO conducts has been tested using a theoretical framework created by Michael Reisman.

The Resolution 1973, authorizing the first use of R2P without the consent of the respective government, itself consists of humanitarian concerns. The military action without using a “occupation force” had been authorized within Chapter VII of the Charter, thus in a similar fashion as in the cases of other legal humanitarian interventions. The most similar wording can be found in Res. 688, authorizing the use of force over Iraq in 1991 and later during the Bosnia-Herzegovina crisis. Mandate of the Iraqi no fly-zone is also considered the border case for humanitarian intervention by Michael Walzer.

Based on the analysis of relevant political statements, military activity of NATO, and the contribution of non-NATO countries, *a hidden regime change* took place in Libya. The term describes a military involvement, which is neither a humanitarian intervention, nor a direct regime change. The intervening actor, during the enforcement of a no-fly zone with a proper UNSC mandate, deliberately blurs between its political motivations and military goals. Following the concept of R2P, legitimizing strategy of the actor can be based on extensive interpretation of the mandate to protect civilian population. The issue of reducing financial costs of the regime change can matter, too.

For a complete analysis, the question of legitimacy needs to be answered. Out of ten legitimizing factors set by Michael Reisman, NATO involvement failed to comply with four of them. In combination with other factors, including the ongoing problems in the country, this type of military conduct seems to be illegitimate. Being a precedential case, the credibility of NATO as intervening actor for UN sanctioned missions can be undermined in the eyes of BRICS states, which are usually reluctant to the implementation of R2P. Thus it remains a selective policy with the support of UN Secretariat.

Použitá literatura

Primární zdroje

After Much Wrangling, General Assembly Seats National Transitional Council of Libya as Country's Representative for Sixty-Sixth Session. In: *United Nations: General Assembly* [online]. GA/11137. 16.9.2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.un.org/News/Press/docs/2011/ga11137.doc.htm>

BELASCO, Amy. The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations Since 9/11. In: *Congressional Research Service* [online]. RL33110. 2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL33110.pdf>

BUSH, George. Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union. In: *The American Presidency Project* [online]. 2003 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29645>

Co Chair's Statement: Third Meeting of the International Contact Group on Libya. In: *African Union* [online]. 2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: http://www.au.int/en/sites/default/files/FINAL_Communique_Third_Meeting_of_the_International_Contact_Group_on_Libya_June_9_20111.pdf

Communique of the 265th Meeting of the Peace and Security Council. In: *PSC/PR/COMM.2(CCLXV)*. 2011. African Union. Dostupné z: http://www.au.int/en/sites/default/files/COMMUNIQUE_EN_10_MARCH_2011_PSD_THE_265TH_MEETING_OF_THE_PEACE_AND_SECURITY_COUNCIL_ADOPTED_FOLLOWING_DECISION_SITUATION_LIBYA.pdf

Cote d'Ivoire. The Constitution of Cote d'Ivoire. 2000. Dostupné z: http://abidjan.usembassy.gov/ivoirian_constitution2.html

CRISIS GROUP. *POPULAR PROTEST IN NORTH AFRICA AND THE MIDDLE EAST (V): MAKING SENSE OF LIBYA*. Cairo/Brussels, 2011. Dostupné z: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/North%20Africa/107%20%20Popular%20Protest%20in%20North%20Africa%20and%20the%20Middle%20East%20V%20%20Making%20Sense%20of%20Libya.pdf>

Deauville G8 Declaration: Renewed Commitment for Freedom and Democracy. *European Commission* [online]. 2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/speeches-statements/pdf/deauville-g8-declaration_en.pdf

Declaration by the High Representative Catherine Ashton on behalf of the European Union on Libya. In: *Consilium Europa* [online]. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/cfsp/119453.pdf

DEPARTMENT OF DEFENSE. *United States Activities in Libya*. Washington DC, 2011. Dostupné z: <http://www.fas.org/man/eprint/wh-libya.pdf>

European Parliament. European Parliament resolution on the situation in Iraq. In: *P5_TA(2003)0032*. 2003. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/omk/omnsapir.so/pv2?PRG=CALDOC&FILE=030130&LANGUE=EN&TPV=PROV&LASTCHAP=10&SDOCTA=5&TXTLST=1&Type_Doc=FIRST&POS=1&textMode=on

Final report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1973 (2011) concerning Libya. In: *United Nations: Security Council* [online]. 2013 [cit. 2013-05-01]. S/2013/99. Dostupné z: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2013_99.pdf

Fourth Meeting of the Libya Contact Group Chair's Statement, 15 July 2011, Istanbul. In: *Republic of Turkey: Ministry of Foreign Affairs* [online]. 15.7. 2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: http://www.mfa.gov.tr/fourth-meeting-of-the-libya-contact-group-chair_s-statement_-15-july-2011_-istanbul.en.mfa

GERTLER, Jeremiah. Operation Odyssey Dawn (Libya): Background and Issues for Congress. Congressional Research Service: Report for Congress [online]. 2011, [cit. 2013-26-04]. Dostupné z: <http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R41725.pdf>, s. 24.

GHALI, Boutros Boutros. An Agenda for Peace, Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping. In: *United Nations Rule of Law* [online]. 1992 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z: http://www.unrol.org/files/A_47_277.pdf

GHALI, Boutros Boutros. S/24868: Letter Dated 29. November 1992 from the Secretary-General Addressed to the President of Security Council. In: *Security Council Report* [online]. 1992 [cit. 2013-04-07]. Dostupné z: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/SOMALIA%20S24868.pdf>

Humanitarian intervention: legal and political aspects. Copenhagen, Denmark: Danish Institute of International Affairs, 1999, 135 p. ISBN 87-906-8121-5.

CHAPTER I: PURPOSES AND PRINCIPLES. *Charter of the United Nations* [online]. 2013 [cit. 2013-03-19]. Dostupné z: <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>

CHAPTER VII: ACTION WITH RESPECT TO THREATS TO THE PEACE, BREACHES OF THE PEACE AND ACTS OF AGGRESSION. *Charter of the United Nations* [online]. 2013 [cit. 2013-03-21]. Dostupné z: <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml>

International Humanitarian Law. In: *Geneva Conventions* [online]. 2010 [cit. 2013-03-12]. Dostupné z: <http://www.redcross.lv/en/conventions.htm>

Libya Contact Group – Chair’s Statement. NATO [online]. 13. 4. 2011 [cit. 2013-04-26].

http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_04/20110926_110413-Libya-Contact_-Group-Doha.pdf

Libya Country Analysis Brief. In: *EIA* [online]. 2013 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=LY>

Monthly Press briefing by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen *NATO – Speeches and Transcripts* [online]. 04. 05. 2011 [cit. 2013-04-30].

Monthly Press briefing by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen *NATO– Speeches and Transcripts* [online]. 05. 09. 2011 [cit. 2013-04-30]. http://www.nato.int/cps/en/SID-978425D2-34B83A23/natolive/opinions_77640.htm

Monthly Press briefing by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen *NATO – Speeches and Transcripts* [online]. 03. 11. 2011 [cit. 2013-04-30]

NATO and the Arab spring *NATO – Speeches and Transcripts* [online]. 01. 06. 2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_74993.htm

NATO pounds Qadhafi regime Command and Control Centers *NATO – 2011 Archives* [online]. 19. 4. 2011 [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: <http://www.jfcnaples.nato.int/page16750342.aspx>

OBAMA, Barack. Remarks by the President on the Situation in Libya [online]. Washington: The White House: Office of the Press Secretary, 18. 3. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/03/18/remarks-president-situation-libya>

OBAMA, Barack. Remarks by the President in Address to the Nation on Libya [online]. Washington: The White House: Office of the Press Secretary, 28.

3. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/03/28/remarks-president-address-nation-libya>

Operation UNIFIED PROTECTOR Final Mission Stats NATO [online]. 2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_11/20111108_111107-factsheet_up_factsfigures_en.pdf

Press briefing by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen *NATO – Speeches and Transcripts* [online]. 7. 3. 2011 [cit. 2013-04-26]. Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_71257.htm

Press briefing on events related to Libya. *NATO – Speeches & transcripts* [online]. 28. 3. 2011 [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_71842.htm

Press briefing on Libya. *NATO – Speeches & transcripts* [online]. 26. 4. 2011 [cit. 2013-04-27]. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_72902.htm

Press briefing on Libya *NATO – Speeches and Transcripts* [online]. 10. 5. 2011 [cit. 2013-04-27]. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_73660.htm

Press briefing on Libya *NATO – Speeches and Transcripts* [online]. 31. 5. 2011 [cit. 2013-04-27]. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_73660.htm

Press briefing on Libya *NATO – Speeches and Transcripts* [online]. 14. 6. 2011 [cit. 2013-04-27]. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_75403.htm

Press briefing on Libya *NATO – Speeches and Transcripts* [online]. 23. 08. 2011 [cit. 2013-04-28]. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_75403.htm

Press briefing on Libya *NATO – Speeches and Transcripts* [online]. 06. 09. 2011 [cit. 2013-04-29]. http://www.nato.int/cps/en/SID-978425D2-34B83A23/natolive/opinions_77695.htm

Press conference by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen *NATO – Speeches and Transcripts* [online]. 10. 3. 2011 [cit. 2013-04-26]. Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_71419.htm

Press conference by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen *NATO – Speeches and Transcripts* [online]. 14. 4. 2011 [cit. 2013-04-26]. Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_72443.htm

Press Release: Chairperson Jean Ping Continues his Consultations with AU's Partners on the Situation in Libya. In: *African Union* [online]. 2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: <http://www.au.int/en/sites/default/files/Chairperson%20Ping%20Holds%20important%20consultations%20on%20Libya%20in%20Rome-3.pdf>

Report of the Secretary-General on the Question Concerning Haiti. In: *United Nations: Security Council* [online]. 1994 [cit. 2013-05-11]. S/1994/1143. Dostupné z: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1994/1143

Report of the Secretary-General on the United Nations mission in Haiti. In: *United Nations: Security Council* [online]. 1995 [cit. 2013-05-11]. S/1995/305. Dostupné z: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1995/305,

Secretary General's statement on the situation in Libya. *NATO – News* [online]. 23. 2. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_70790.htm

Security Council Approves "No Fly Zone" over Libya, Authorizing "All Necessary Measures" to Protect Civilians, by Vote of 10 in Favour with 5 Absentions. In: *Security Council* [online]. 2011 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://www.un.org/News/Press/docs/2011/sc10200.doc.htm>

Statement by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen on Libya. NATO – News[online]. 27. 3. 2011 [cit. 2012-10-07]. Dostupné z:http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_71808.htm

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 661 (1990)* [online]. 1990 [cit. 2013-04-01]. Dostupné z:
[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/660\(1990\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/660(1990))

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 688 (1991)* [online]. 1991 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z:
[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/688\(1991\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/688(1991))

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 794 (1992)* [online]. 1992 [cit. 2013-04-07]. Dostupné z:
[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/794\(1992\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/794(1992))

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 816 (1993)* [online]. 1993 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z:
[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/816\(1993\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/816(1993))

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 940 (1994)* [online]. 1994 [cit. 2013-11-05]. Dostupné z:
[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/940\(1994\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/940(1994))

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 1244 (1999)* [online]. 1999 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z:
[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1244\(1999\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1244(1999))

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 1264 (1999)* [online]. 1999 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z:
[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1264\(1999\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1264(1999))

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 1970 (2011)* [online]. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970\(2011\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970(2011))

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 1973 (2011)* [online]. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973\(2011\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973(2011))

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Resolution 1975 (2011)* [online]. 2011 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1975\(2011\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1975(2011))

UNITED NATIONS. *Yearbook of the United Nations*. 45.1991. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1992. ISBN 07-923-1970-2, s.7.

UNSMIL MANDATE. In: *UNSMIL* [online]. 2013 [cit. 2013-05-03]. Dostupné z: <http://unsmil.unmissions.org/Default.aspx?tabid=3544&language=en-US>

Literatura, neperiodická

Kniha

BADESCU, Cristina G. *Humanitarian intervention and the responsibility to protect: security and human rights*. New York: Routledge, 2011, xi, 212 p. ISBN 02-038-3454-2.,

BARŠA, Pavel. *Hodina impéria: zdroje současné zahraniční politiky USA*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2003, 151 p. ISBN 80-210-3114-X.

BEALE, Michael O. *Bombs over Bosnia*. Maxwell Air Force Base, Ala: Air University Press, 1997. ISBN 14-102-1793-0.

BUTLER, Michael J. *Selling a 'just' war: framing, legitimacy, and US military intervention*. New York: Palgrave Macmillan, 2012, xiii, 284 p. ISBN 02-303-6064-5.

DAVIDSON, Jason. *America's allies and war: Kosovo, Afghanistan, and Iraq*. 1st ed. New York: Palgrave Macmillan, 2011, x, 250 p. ISBN 02-306-1482-5.

DODGE, Toby. *Iraq's future: the aftermath of regime change*. 1. publ. London: Taylor, 2005. ISBN 04-153-6389-6.

DUQUETE, David. LEE, Steven. *Intervention, terrorism, and torture: contemporary challenges to just war theory*. Dordrecht: Springer, c2007, s. 41-57. AMINTAPHIL ; v. v. 1. ISBN 1-4020-4677-4., s. 44.

EVANS, Gareth J a Mohamed SAHNOUN. *The responsibility to protect: report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*. Ottawa: International Development Research Centre, 2001, xiii, 91 p. ISBN 08-893-6963-1.

GARLAND, Landen. *2011 Libyan civil war*. Delhi: White Word Publications, 2011. ISBN 978-813-2342-694.

GIBBS, David N. *First do no harm: humanitarian intervention and the destruction of Yugoslavia*. Nashville: Vanderbilt University Press, c2009, xi, 346 p. ISBN 978-082-6516-442

HEHIR, Aidan. *Humanitarian intervention: an introduction*. New York: Palgrave Macmillan, 2010, xiv, 303 p. ISBN 02-302-2031-2.

O'DRISCOLL, Cian. *The renegotiation of the just war tradition and the right to war in the twenty-first century*. 1st ed. New York: Palgrave Macmillan, 2008, xii, 232 p. ISBN 02-306-0583-4.

PATTISON, James. *Humanitarian intervention and the responsibility to protect: who should intervene?*. New York: Oxford University Press, 2010, viii, 284 p. ISBN 01-995-6104-4

PRASHAD, Vijay. *Arab spring, Libyan winter*. 1st ed. Oakland, CA: AK Press, 2012, p. cm. ISBN 978-184-9351-126.

SCHMITT, Carl. *Der Nomos der Erde im Völkerrecht des jus publicum Europaeum / Carl Schmitt*. 3. Aufl. Berlin: Duncker, 1988. ISBN 34-280-1328-X.

WALZER, Michael. *Arguing about war*. New Haven [Ct.]: Yale University Press, c2004, xv, 208 p. ISBN 03-001-0365-4.

WALZER, Michael. *Just and unjust wars: a moral argument with historical illustrations*. 4th ed. New York: Basic Books, 2006, xxviii, 361 p. ISBN 04-650-3707-0.

WELLS, Erika G. King and Robert A. *Framing the Iraq War endgame: war's denouement in an age of terror*. New York: Palgrave-Macmillan, 2009. ISBN 978-023-0608-986.

WHEELER, Nicholas J. *Saving strangers: humanitarian intervention in international society*. New York: Oxford University Press, 2000, xv, 336 p. ISBN 01-982-9621-5

Kapitola v knize

ANASTASIJEVIĆ, Duska. The Closing of the Kosovo cycle: Victimization versus Responsibility SCHNABEL, Albrecht and a Ramesh THAKUR. Kosovo and the challenge of humanitarian intervention: selective indignation, collective action, and international citizenship. Tokyo [u.a.]: United Nations Univ. Press, 2000, s. 44-63 ISBN 9280810502

BELL, Coral. Force, diplomacy and norms. SCHNABEL, Albrecht and a Ramesh THAKUR. Kosovo and the challenge of humanitarian intervention: selective indignation, collective action, and international citizenship. Tokyo [u.a.]: United Nations Univ. Press, 2000, s. 448-462. ISBN 9280810502

CAPLAN, Richard. Humanitarian Intervention: Which Way Forward? LANG, Anthony F et al. *Just intervention*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, c2003, s. 11-27. ISBN 0878403418

ECONOMIDES, Spyros a Paul TAYLOR. Former Yugoslavia BERDAL, Mats R a Spyros ECONOMIDES *United Nations interventionism, 1991-2004*. [Rev. and updated ed.]. New York: Cambridge University Press, 2007, s. 65-107. ISBN 0-521-83897-5

FINNEMORE, Martha. Constructing Norms of Humanitarian Intervention. KATZENSTEIN, Edited by Peter J. *The culture of national security: norms and identity in world politics*. New York: Columbia University Press, 1996, s. 153-185. ISBN 0231104693.

FREEDMAN, Lawrence. The split-screen war: Kosovo and changing concepts of the use of force. SCHNABEL, Albrecht and a Ramesh THAKUR. Kosovo and the challenge of humanitarian intervention: selective indignation, collective action, and international citizenship. Tokyo [u.a.]: United Nations Univ. Press, 2000, s. 420-432 ISBN 9280810502

GROOM, A.J.R. a Paul TAYLOR. The United Nations system and the Kosovo crisis. SCHNABEL, Albrecht and a Ramesh THAKUR. Kosovo and the challenge of humanitarian intervention: selective indignation, collective action, and international citizenship. Tokyo [u.a.]: United Nations Univ. Press, 2000, s. 291-318. ISBN 9280810502.,

HITCHENS, Christopher. The Case for Regime Change. CUSHMAN, Thomas. *A matter of principle ; humanitarian arguments for war in Iraq*. Berkeley, CA: University of California Press, 2005, s. 29-39. ISBN 0520245555.

CHESTERMAN, Simon, East Timor In: BERDAL, Mats R a Spyros ECONOMIDES *United Nations interventionism, 1991-2004*. [Rev. and updated ed.]. New York: Cambridge University Press, 2007, s. 192-216. ISBN 0-521-83897-5

LEE, Steven. *Intervention, terrorism, and torture: contemporary challenges to just war theory*. Dordrecht: Springer, c2007, xiii, 323 p. AMINTAPHIL ; v. v. 1. ISBN 978-140-2046-773., s. 33

LEWIS, Ioan a James MAYALL. Somalia. BERDAL, Mats R a Spyros ECONOMIDES. *United Nations interventionism, 1991-2004*. [Rev. and updated ed.]. New York: Cambridge University Press, 2007, s. 108-138. ISBN 0-521-83897-5.

MALONE David M. a von EINSIEDEL Sebastian: Haiti. In: BERDAL, Mats R a Spyros ECONOMIDES. *United Nations interventionism, 1991-2004*. [Rev. and updated ed.]. New York: Cambridge University Press, 2007, s. 168-191. ISBN 0-521-83897-5

NARDIN, Terry. The Moral Basis for Humanitarian Intervention. LANG, Anthony F et al. *Just intervention*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, c2003, s. 11-27. ISBN 0878403418

ONUF, Nicholas. Normative Frameworks for Humanitarian Intervention. LANG, Anthony F et al. *Just intervention*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, c2003, s. 28-45. ISBN 0878403418

SCHONSHECK, Jonathan. LEE, Steven. *Intervention, terrorism, and torture: contemporary challenges to just war theory*. Dordrecht: Springer, c2007, s. 155-170. AMINTAPHIL ; v. v. 1. ISBN 1-4020-4677-4.

TÉSON, Fernando: The Liberal Case for Humanitarian Intervention. In: HOLZGREFE, J. *Humanitarian intervention: ethical, legal, and political dilemmas*. Editor J Holzgrefe, Robert O Keohane. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, xii, 350 s. ISBN 05-215-2928-X

WEISS, Thomas. Principles, Politics and Humanitarian Action. LANG, Anthony F et al. *Just intervention*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, c2003, s. 11-27. ISBN 0878403418, s 84.

Literatura, periodická:

AJAMI, Fouad. The Arab Spring at One: A Year of Living Dangerously. *Foreign Affairs* [online]. 2012, March/April [cit. 2013-04-19]. Dostupné z: http://dss.ucsd.edu/~phsmith/documents/Ajami_2012_ForeignAffairs.pdf

BELLAMY, A.: Ethics and Intervention: The „Humanitarian Exception“ and the Problem of Abuse in the Case of Iraq. *Journal of Peace Research*, Vol. 1, No. 2 (May 2004), pp. 131-147.

BELLAMY, Alex J. Libya and the Responsibility to Protect: The Exception and the Norm. *Ethics* [online]. 2011, roč. 25, č. 03, s. 263-269 [cit. 2013-04-25]. ISSN 0892-6794. DOI: 10.1017/S0892679411000219. Dostupné z: http://www.journals.cambridge.org/abstract_S0892679411000219

BELLAMY, ALEX J. a PAUL D. WILLIAMS. The new politics of protection? Cote d'Ivoire, Libya and the responsibility to protect. *International Affairs* [online].

2011, roč. 87, č. 4, s. 825-850 [cit. 2013-03-21]. ISSN 00205850. DOI: 10.1111/j.1468-2346.2011.01006.x. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1468-2346.2011.01006.x>

BRUNSTETTER, Daniel a Megan BRAUN. From Jus ad Bellum to Jus ad Vim: Recalibrating Our Understanding of the Moral Use of Force. *Ethics* [online]. 2013, roč. 27, č. 01, s. 87-106 [cit. 2013-03-15]. ISSN 0892-6794. DOI: 10.1017/S0892679412000792. Dostupné z: http://www.journals.cambridge.org/abstract_S0892679412000792

DAALDER, Ivo H. a James G. STAVRIDIS. NATO's Victory in Libya: The Right Way to Run an Intervention. *Foreign Affairs* [online]. March/April, Volume 91, No. 2. 2012 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: http://www.aco.nato.int/resources/site631/saceur/documents/Daalder_Stavridis_final.pdf

DE COCK, Christian. Operation Unified Protector: Targeting Densely Populated Areas in Libya. *Military and Strategic Affairs* [online]. 2012, Vol. 4, No. 2 [cit. 2013-04-26]. Dostupné z: [http://cdn.www.inss.org.il/reblazecdn.net/upload/\(FILE\)1352112166.pdf](http://cdn.www.inss.org.il/reblazecdn.net/upload/(FILE)1352112166.pdf)

ETZIONI, Amitai. The Lessons of Libya. *Military Review* [online]. 2012, January-February, 45 - 54 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://icps.gwu.edu/files/2010/10/Lessons-of-Libya.pdf>

EVANS, M. Just war, democracy, democratic peace. *European Journal of Political Theory* [online]. 2012-04-19, roč. 11, č. 2, s. 191-208 [cit. 2013-03-16]. ISSN 1474-8851. DOI: 10.1177/1474885111425122. Dostupné z: <http://ept.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/1474885111425122>

FINK, Martin D. UN-Mandated Maritime Arms Embargo Operations in Operation Unified Protector. *MILITARY LAW AND THE LAW OF WAR REVIEW* [online]. 2011, roč. 50, 1-2 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://dare.uva.nl/document/456665>

GASIOROWSKI, M. J. An Overview of the Political Regime Change Dataset. *Comparative Political Studies* [online]. 1996-08-01, roč. 29, č. 4, s. 469-483 [cit. 2013-03-22]. ISSN 0010-4140. DOI: 10.1177/0010414096029004004. Dostupné z: <http://cps.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0010414096029004004>

GILBOA, Eytan. The Panama Invasion Revisited: Lessons for the Use of Force in the Post Cold War Era. *Political Science Quarterly* [online]. 1995-96, Vol 110, No 4 [cit. 2013-05-12]. Dostupné z: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/gilboa.htm>

GILKES, Patrick. From Peace-Keeping to Peace Enforcement: The Somalia Precedent. *Middle East Report: Despots and Democrats Political Change in Arabia* [online]. 1993, Nov.-Dec., No. 185, s. 21-24 [cit. 2013-04-07]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3013198>

GOODMAN, Ryan. Humanitarian Intervention and Pretexts for War. *The American Journal of International Law* [online]. 2006, Vol. 100, No. 1, s. 107-141 [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3518833>

HARNISCH, Sebastian. Bound to Fail? - Germany's Policy in the Iraq Crisis 2001 - 2003. *Stosunki Międzynarodowe* [online]. 2004, roč. 29, Nr. 1-2, s. 57-83 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: http://www.uni-heidelberg.de/md/politik/harnisch/person/publikationen/harnisch_2004_bound_to_fail_-_germany_s_policy_in_the_iraq_crisis.pdf

KOMETER, Michael W. a Stephen E. WRIGHT. Winning in Libya: By Design or Default?. *Focus stratégique* [online]. 2013, no. 41 [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: www.ifri.org/downloads/fs41kometerwright.pdf

KRÍŽ, Zdeněk. K některým aspektům aplikace mandátu RB OSN během operace NATO Unified Protector. *Obrana a strategie* [online]. 15.12.2012, roč. 12, č. 2, s. 17-26 [cit. 2013-04-25]. ISSN 1802-7199. DOI: 10.3849/1802-

7199.12.2012.02.017-026. Dostupné z:

<http://www.defenceandstrategy.eu/cs/aktualni-cislo-2-2012/clanky/k-nekterym-aspektum-aplikace-mandatu-rb-osn-behem-operace-nato-unified-protector.html>

LINARELLI, John. When Does Might Make Right? Using Force for Regime Change. *Journal of Social Philosophy* [online]. 2009, vol. 40, issue 3, s. 343-362 [cit. 2013-05-02]. DOI: 10.1111/j.1467-9833.2009.01456.x. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1467-9833.2009.01456.x>

LOMBARDI, B.: The Berlusconi Government and Intervention in Libya. *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 2001, 46:4, pp. 31-44., [cit. 2013-05-02]

MEDNICOFF, D. M. Humane wars? International law, Just War theory and contemporary armed humanitarian intervention. *Law, Culture and the Humanities* [online]. 2006-10-01, roč. 2, č. 3, s. 373-398 [cit. 2013-01-15]. Dostupné z: <http://lch.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/1743872106069823>, p. 379

NURUZZAMAN, Mohammed. Politics, Economics and Saudi Military Intervention in Bahrain. *Journal of Contemporary Asia* [online]. roč. 43, č. 2, s. 363-378 [cit. 2013-04-19]. ISSN 0047-2336. DOI: 10.1080/00472336.2012.759406. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00472336.2012.759406>

O'BRIEN, William V. Desert Storm: A Just War Analysis. *St. John's Law Review* [online]. 1992, roč. 66, č. 3, s. 797-823 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: http://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1794&context=law_review

O'DRISCOLL, Cian. James Turner Johnson's Just War Idea: Commanding the Headwaters of Tradition. *Journal of International Political Theory* [online]. 2008, roč. 4, č. 2, s. 189-211 [cit. 2013-03-16]. ISSN 1755-0882. DOI: 10.3366/E1755088208000219. Dostupné z: <http://www.eupublishing.com/doi/abs/10.3366/E1755088208000219>

PAYANDEB, Mehrdad. The United Nations, Military Intervention, and Regime Change in Libya. *Virginia Journal of International Law* [online]. 2012, Volume 52, No. 2, s. 355-403 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: http://www.vjil.org/assets/pdfs/vol52/issue2/Payandeh_Post_Production.pdf

PIIPARINEN, Touko. McDonaldisation of Sovereignty: A Foucauldian Analysis of Responsibility to Protect. *Global Society* [online]. 2012, roč. 26, č. 4, s. 473-493 [cit. 2013-04-09]. ISSN 1360-0826. DOI: 10.1080/13600826.2012.710598. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13600826.2012.710598>

REISMAN, Michael W. The Manley O. Hudson Lecture: Why Regime Change Is (Almost Always) a Bad Idea. *The American Journal of International Law* [online]. Jul. 2004, Vol. 98, No.3, s. 516-525 [cit. 2013-03-30]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3181642>

ROBERTS, A.: *Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights*. *International Affairs*, Vol. 69, No. 3. (Jul. 1993), pp. 429-449, s. 437.

STROHMEYER, Hansjörg. Collapse and Reconstruction of a Judicial System: The United Nations Missions in Kosovo and East Timor. *The American Journal of International Law* [online]. 2001, Vol. 95, No. 1 (January), s. 46-63 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2642036>

ŠIMRAL, Vít. Czechoslovakia 1989 and Rational Choice Theory: A General Model of Regime Change. *Politologický časopis* [online]. 2009, č. 3 [cit. 2013-03-30]. Dostupné z: <http://www.ceeol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=2b6d174d-4a63-448d-b383-6f6c51b0d0e1&articleId=e6303550-9952-4456-8fc8-ba4d99f7e51a>

WERNER, Suzanne. The Precarious Nature of Peace: Resolving the Issues, Enforcing the Settlement, and Renegotiating the Terms. *American Journal of Political Science* [online]. 1999, Vol. 43, No. 3, s. 912-934 [cit. 2013-03-22]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2991840>

WILLIAMS, Paul D. Briefing : the Road to Humanitarian War in Libya. *Global Responsibility to Protect* [online]. 2011, roč. 3, č. 2, s. 248-259 [cit. 2013-04-25]. ISSN 18759858. DOI: 10.1163/187598411X575702. Dostupné z: <http://booksandjournals.brillonline.com/content/10.1163/187598411x575702>

YATES, Lawrence. Panama, 1988-1999: The Disconnect between Combat and Stability Operations. *Military Review* [online]. 2005, May/June, s. 46-52 [cit. 2013-05-12]. Dostupné z: <http://usacac.leavenworth.army.mil/CAC/milreview/download/English/MayJun05/yates.pdf>

ZANOTTI, L. Imagining Democracy, Building Unsustainable Institutions: The UN Peacekeeping Operation in Haiti. *Security Dialogue* [online]. 2008-10-01, vol. 39, issue 5, s. 539-561 [cit. 2013-05-11]. DOI: 10.1177/0967010608096151. Dostupné z: <http://sdi.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0967010608096151>

Internetové zdroje:

ABASS, Ademola. Assessing NATO's involvement in Libya. *United Nations University* [online]. 27. 10. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://unu.edu/publications/articles/assessing-nato-s-involvement-in-libya.html>

AL-MARASHI, Ibrahim. The Significance of the "Death" of Ali Hassan al-Majid. In: *James Martin Center for Nonproliferation Studies* [online]. 2003 [cit. 2013-04-01]. Dostupné z: <http://cns.miis.edu/iraq/almajid.htm>

ANNAN, Kofi. Two concepts of sovereignty. In: *The Economist* [online]. 1999 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/324795>

Arab League chief admits second thoughts about Libya air strikes. In: *The Guardian* [online]. 21.6.2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/world/2011/jun/21/arab-league-chief-libya-air-strikes>

Arab League suspends Libya; minister defects. In: *Ynetnews.com* [online]. 2011 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4032575,00.html>

Ashton reiterates that Gaddafi must go. In: *Public Service Europe* [online]. 21.4.2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://www.publicserviceeurope.com/article/281/ashton-reiterates-that-gaddafi-must-go>

BENITEZ, Jorge. National Composition of NATO Strike Sorties in Libya. In: *Atlantic Council* [online]. 22.8.2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: <http://www.acus.org/natosource/national-composition-nato-strike-sorties-libya>

BENITEZ, Jorge. Norwegian jets end role in NATO's Libya Operation. In: *Atlantic Council* [online]. 2.8.2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: <http://www.acus.org/natosource/norwegian-jets-end-role-natos-libya-operation>

BURNS, John F. Qaddafi and Zuma Meet but Reach No Agreement. In: *The New York Times* [online]. 30.5.2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: http://www.nytimes.com/2011/05/31/world/africa/31libya.html?_r=0

CONDON, Stehanie. Obama: Qaddafi must go, but current Libya mission focused on humanitarian efforts. In: *CBS News* [online]. 21.3.2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: http://www.cbsnews.com/8301-503544_162-20045543-503544.htm

David Cameron: 'Gaddafi must go now'. In: *BBC News: UK Politics* [online]. 28.2.2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-12601851>

"Der Diktator Gaddafi muss gehen" (Interview). In: *Auswärtiges Amt* [online]. 1.3.2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: http://www.auswaertigesamt.de/DE/Infoservice/Presse/Interviews/2011/110301-BM_Stuttg_Nachrichten.html

DWORKEN, Jonathan T. Rules of Engagement (ROE) for Humanitarian Intervention and Low-Intensity Conflict: Lessons from Restore Hope. In: *CNA: Analysis & Solutions* [online]. 2003 [cit. 2013-04-07]. Dostupné z: <http://cna.org/sites/default/files/research/2793012000.pdf>

ETCHALECO, Hernan. Argentina, Brazil Condemn the US Bombing Over Iraq. In: @Pravda.ru [online]. [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://english.pravda.ru/news/russia/22-03-2003/23196-0/>

French Military Jets Enforce No-Fly Zone in Libya, Gadhafi Warns World Powers on Intervention. In: *PBS Newshour* [online]. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.pbs.org/newshour/rundown/2011/03/tracking-events-in-libya-gadhafi-warns-on-no-fly-zone.html>

HASPESLAGH, Sophie. Safe Havens in Iraq: Operation Provide Comfort. In: *Beyond Intractability* [online]. 2013 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z: http://www.beyondintractability.org/cic_documents/Safe-Havens-Iraq.pdf

HOFFMANN, Stanley. The High and the Mighty. In: *The American Prospect* [online]. 2002 [cit. 2013-03-31]. Dostupné z: <http://prospect.org/article/high-and-mighty>

CHARBONNEAU, Louis. U.N. chief defends NATO from critics of Libya war. In: *Reuters U.S.* [online]. 14.12.2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2011/12/14/us-libya-nato-un-idUSTRE7BD20C20111214>

China condemns bombings. In: *China Daily: World* [online]. 21.3.2003 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: http://www.chinadaily.com.cn/world/2013-03/21/content_16326922.htm

Indian Government. In: *SATP.org* [online]. 2003 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: http://www.satp.org/satporgtp/exclusive/iraq/india_gov.htm

Iraq war illegal, says Annan. In: BBC News [online]. 16. 9. 2004 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/3661134.stm>

Ipsos/ Reuters Poll: Libya. In: *Ipsos.com* [online]. 24.3.2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: <http://www.ipsos-na.com/news-polls/pressrelease.aspx?id=5172>

Iraq's local elections: A damp squib. In: *The Economist* [online]. 24.4.2013 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://www.economist.com/blogs/pomegranate/2013/04/iraq-s-local-elections>

JOHNSON, John Turner. Using Military Force Against the Saddam Hussein Regime: the Moral Issues. In: *Foreign Policy Research Institute* [online]. 2002 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: <http://www.fpri.org/enotes/americawar.20021204.johnson.militaryagainsthussainmoralissues.html>

L'APPROBATION DE L'INTERVENTION MILITAIRE EN LIBYE. REGARDS CROISÉS ENTRE LE ROYAUME-UNI ET LA FRANCE. In: *IFOP* [online]. 01.07.2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: http://ifop.fr/?option=com_publication&type=poll&id=1558

LES FRANÇAIS ET LA LÉGITIMITÉ D'UNE INTERVENTION MILITAIRE EN LIBYE. In: *IFOP* [online]. 01. 04. 2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: http://ifop.fr/?option=com_publication&type=poll&id=1450

Libya: Cameron and Sarkozy mobbed in Benghazi. In: *BBC News: Africa* [online]. 15.9.2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-14934352>

Libya Contact Group recognizes Libya's rebels. In: *Hürriyet Daily News* [online]. 15.7.2011 [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=world-leaders-open-talks-on-libya-2011-07-15>

Libya militias besiege state buildings, pressuring government in Islamist-liberal power fight. In: *The Washington Post: Middle East* [online]. 30.4.2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z:

http://www.washingtonpost.com/world/middle_east/militiamen-besiege-libyas-justice-ministry-in-defiance-to-government/2013/04/30/037e5eca-b17e-11e2-9fb1-62de9581c946_story.html

Libya protests: Obama condemns 'outrageous' crackdown. In: *BBC News Africa* [online]. 2011 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z:

<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12562574>

Libyan Rebels Jolted by Misrata Attack. In: *Feb 17th: The Libyan Youth Movement* [online]. 2011 [cit. 2013-04-27]. Dostupné z:

<http://feb17.info/news/libyan-rebels-jolted-by-misrata-attack/>

LORENZ, Jesse. The Coalition of the Willing. In: *Ethics of Development in a Global Environment* [online]. 2003 [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: <http://www.stanford.edu/class/e297a/The%20Coalition%20of%20the%20Willing.htm>

MCGREAL, Chris. Libyan rebels in retreat as Gaddafi attacks by air, land and sea. *The Guardian* [online]. 2011 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/world/2011/mar/10/libya-gaddafi-takes-ras-lanuf>

Majority (64%) of Global Citizens Believe Death of Muammar Gaddafi Will Lead to Stability in Libya: But Only a Third (32%) Say His Execution Was Acceptable. In: *Ipsos.com* [online]. 12.12.2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.ipsos-na.com/news-polls/pressrelease.aspx?id=5434>

POP, Valentina. France says Gaddafi must go, as EU finalises sanctions. In: *Euobserver.com* [online]. 25.2.2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://euobserver.com/news/31876>

Qatar admits it had boots on the ground in Libya; NTC seeks further NATO help. In: *Al Arabyia News* [online]. 26.10. 2011 [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: <http://www.alarabiya.net/articles/2011/10/26/173833.html>

RAGHAVAN, Sudarsan. Libyans brace for Gaddafi offensive in rebel stronghold of Benghazi. In: *The Washington Post: World* [online]. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: http://articles.washingtonpost.com/2011-03-17/world/35261334_1_benghazi-anti-gaddafi-essam-gheriani

REED, John. Western Troops On Ground in Libya (updated). In: *Defensetech* [online]. 2011 [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: <http://defensetech.org/2011/05/31/western-troops-filmed-on-ground-in-libya/>

RETTIG, Jessica. End of NATO's Libya Intervention Means Financial Relief for Allies. In: *US News* [online]. 31.10.2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.usnews.com/news/articles/2011/10/31/end-of-natos-libya-intervention-means-financial-relief-for-allies>

ROGIN, Josh. How Obama turned on a dime toward war. In: *Foreign Policy: The Cable* [online]. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2011/03/18/how_obama_turned_on_a_dime_toward_war

RYAN, Missy a David BRUNNSTROM. Libyan TV still on air despite NATO bombing. In: *Reuters* [online]. 30.7.2011 [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2011/07/30/us-libya-nato-idUSTRE76T0KE20110730>

Russia will not allow Libya-style regime change in Syria: Lavrov. In: *Al Arabyia News* [online]. 9.6.2012 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://english.alarabiya.net/articles/2012/06/09/219590.html>

SHERWOOD, Harriet. Gaddafi compound hit in Nato attack. In: *The Guardian* [online]. 2011 [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/world/2011/apr/25/gaddafi-compound-hit-nato-attack>

South Africa Says NATO Must Stop Libya Regime Change, Assassinations, Bombings, Occupation Plans. In: *Mathaba*[online]. 15.6.2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.mathaba.net/news/?x=627120>

STAŠEK, Bohumil. Učení sv. Augustina o legitimitě válek. In: *Svatý Augustin - život, dílo, víra* [online]. 2013 [cit. 2013-02-24]. Dostupné z: <http://www.svatyaugustin.estranky.cz/clanky/dalsi-tematicke-prace/sv.augustin-o-legitimite-valek.html>,

The Laws of War. In: *The Avalon Project* [online]. 2008 [cit. 2013-03-12]. Dostupné z: http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/lawwar.asp

The Persian Gulf War. *PBS Online* [online]. 2013 [cit. 2013-04-01]. Dostupné z: <http://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/general-article/bush-gulf-war/>

**Institut politologických studií
Teze diplomové práce**

Projekt diplomové práce

**Vztah konceptů humanitární intervence
a změny režimu: Příklad operace v Libyi**

Vypracoval: Jaromír Hanzal

Vedoucí práce: PhDr. Vít Střítecký, M. Phil.

Po skončení studené války, jež do velké míry určovala debatu v mezinárodních vztazích, se do akademického diskursu dostala celá řada nových témat. V jejich popředí bez pochyb stojí problematika humanitární intervence. Déle než 60 let je mezinárodní právo formováno na základě výsledků druhé světové války. Některé události, jimž muselo mezinárodní společenství od té doby čelit, již nemají úplnou oporu v pozitivním mezinárodním právu.

Závažnou otázkou zůstává, jaká je legálnost či legitimita vojenského zásahu třetí strany v situaci, kdy dochází k výjimečnému porušování lidských práv (nebo existuje bezprostřední hrozba tohoto typu). Dále je třeba sledovat, do jaké míry lze „napínat“ jednotlivé rezoluce Rady bezpečnosti OSN z hlediska jejich vojenského rozměru a důsledků těchto zásahů. RB jako jediný orgán může těmto aktům poskytnout právní zázemí.

Od poválečného období (a zejména od 80. let) se také rozvíjí další důležitá debata. Zaoobírá se změnou režimu (*regime change*). Je zřejmé, že jako prvotní inspirace posloužily procesy, jež byly po roce 1945 (z dnešního pohledu velmi úspěšně) vynuceny mezinárodními silami v Německu a Japonsku. Mohutný impuls pro tento diskurs představovala invaze USA a jejich spojenců do Iráku v roce 2003.

V předešlém odstavci lze najít určité napětí. Zatímco poválečné události proběhly v souladu s mezinárodním právem, situace v Iráku samozřejmě představuje přesný opak – USA se rozhodly jednat v podstatě unilaterálně, bez ohledu na Radu bezpečnosti OSN. V rámci konceptů *regime change* a humanitární intervence můžeme tedy vymezit čtyři typy případů – ilegální humanitární intervenci, legální humanitární intervenci, ilegální *regime change* a legální *regime change*. Příklad ilegální humanitární intervence představuje operace NATO v Kosovu roku 1999, ilegální *regime change* již zmiňovaný Irák v roce 2003 (nebo např. Haiti v roce 1995), legální *regime change* například Německo po roce 1945. Legální ozbrojené zásahy vedené cílem omezit utrpení civilního obyvatelstva odvozují svou historii od počátku 90. let (např. UNITAF v Somálsku na základě rezoluce RB č. 794). Významný moment v tomto směru představuje od roku 2011 probíhající operace Unified Protector (kódové označení NATO) v Libyi. Jejíž rozměr je do značné míry definován rezolucemi RB č. 1970 a 1973, která mimo jiné výslovně zakazuje použití pozemních sil.

Velká většina důležitých mezinárodních aktérů, ať už z řad světových velmocí, nebo významných mezinárodních organizací se ale vyjádřila ve smyslu, že je nezbytné, aby v Libyi došlo také ke změně režimu, nejčastěji personifikovaného s osobou plukovníka Muammara Kaddáfího. Například americký prezident Obama se již 3. března 2011 (zhruba dva týdny po vypuknutí povstání v Libyi) nechal slyšet, že Kaddáfí ztratil legitimitu vládnout a musí svou funkci opustit. V podobném duchu se postupně vyjádřili i další významní funkcionáři a státníci, včetně Vysoké představitelky pro SBZP EU baronky Cathrine Ashtonové.

Objevuje se tudíž pochybnost, zda skutečným cílem aktérů, kteří se na vynucování příslušných rezolucí podílejí (tedy především NATO a EU, včetně unilaterálních zájmů některých jejich významných členů) není ve skutečnosti humanitární intervence, ale naopak změna režimu. Pokud akceptujeme toto tvrzení, objeví se několik otázek, jež stojí zato blíže prozkoumat. Především bude důležité zjistit, jak se v praxi intervence v Libyi projevuje napětí mezi oběma teoretickými koncepty. Podstata humanitární intervence předpokládá morální „povinnost“ zakročit v krizových situacích pro obyvatelstvo a zároveň zasáhnout tak, aby bylo způsobeno co nejméně ztrát na životech (protože cílem by mělo být snížit lidské utrpení jako takové). V případě Libye ale byla intervence do určité míry volbou strany v občanské válce, tehdejší rebelové se sídlem Benghází byli také (méně?) ozbrojeni. Moment volby strany v sobě může nést politické rozhodnutí. Tím spíše pak je pro potřeby legitimizace posílena dichotomická rétorika (dobří x zlí), protože třetí strany v případě občanské války zaujímají obvykle neutrální pozici. Pokud bylo cílem jednotlivých aktérů změnit režim, dali to najevo spíše v činech, než v rétorice. Někteří autoři (například Walzer) tvrdí, že změna politického uspořádání vyplývá z příčin samotné intervence. Klíčovou otázkou pro diplomovou práci tedy bude, zda je v kontextu libyjského případu možné teorii *regime change* rozvinout a tvrdit, že existuje tzv. „skrytá změna režimu“ („hidden regime change“)? Příklad intervence USA a jejich spojenců v Iráku totiž ukázal, že nelegální postup umožňuje při stejných cílech přímočařejší jednání.

Perspektiv, z nichž je na tuto problematiku možné nahlížet, existuje několik. Je například velmi důležité rozlišit zájmy jednotlivých aktérů. OSN jednoznačně prosazuje rovinu dodržování lidských práv a naplnění vlastních

rezolucí. Výkonným nástrojem tohoto snažení je NATO, které má samozřejmě především vojenské cíle. Rozsah vojenských operací ale může minimálně naznačit, jak si členské státy mandát OSN vykládají, a tím pádem i jaké mohou být jejich skutečné cíle. Evropská unie má v tomto kontextu výjimečné postavení, protože v oblasti Středozemního moře má celou řadu konkrétních zájmů, například problematiku přistěhovalců, energetické bezpečnosti nebo tzv. Středomořské unie.

Z hlediska libyjského případu bude také nutné prostudovat, jakým způsobem svůj zásah výše zmínění aktéři „komunikovali“, resp. legitimizovali. Politická debata byla v tomto ohledu velmi živá a nepostrádala vývoj v čase. V určitém protikladu proti rétorickým figurám stojí samotný průběh vojenských operací, jejichž charakter se také postupně měnil. Například oproti původnímu konceptu bezletové zóny udržované nadzvukovými letadly došlo k útokům prováděným helikoptéry. Velmi zajímavý byl i podíl speciálních jednotek na výcviku sil nepřátelských ke Kaddáfího režimu, případně bombardování komplexu Al-Azízija v Tripolisu (v němž se měl libyjský vůdce ukrývat) nebo města Bání Walíd v době, kdy již Kaddáfí nebyl reálně u moci.

Autor podrobí zkoumání relevantní projevy světových státníků a funkcionářů mezinárodních organizací, jež se zabývají tématem Libye v kontextu povstání z roku 2011. V tomto směru nejvýznamnější budou projevy z období přijetí rezoluce RB č. 1973, ve kterých osobnosti světové politiky (Obama, Cameron, Sarkozy, Lavrov, Rasmussen, Músá, Ashton, Pan-Ki-Mun...) nejčastěji definovaly pozice jednotlivých aktérů. Důležité budou samozřejmě i další projevy, jež byly proneseny v souvislosti s měnícím se vývojem v zemi. Aby bylo tvrzení možné dále doložit, opomenuty nezůstanou ani dokumenty, jež k příslušné problematice vydaly další složky podřízených (státních) aparátů. Autor prozkoumá, do jaké míry lze klíčové body těchto projevů a dokumentů identifikovat s koncepty humanitární intervence, nebo *regime change*.

Další rovinou výzkumu bude analýza relevantních vojenských operací NATO, tak jak jsou zveřejňovány operačním velitelstvím v Neapoli (operace Unified Protector spadá do jeho gesce). Náplň a především cíle leteckých útoků odliší, které nálety ještě plnily funkci urgentní ochrany obyvatelstva (a tedy plní obsah konceptu humanitární intervence), a které již přímo přispívaly k jeho

pádu (a tím přispívaly k *regime change*). Právě zde leží klíč ke konstatování, do jaké míry můžeme hovořit o „*skryté změně režimu*“.

Samotné koncepty budou analyzovány z hlediska jejich hranic. Autor vymezí prostor, v němž (a na základě jakých argumentů) se stýkají a kde je naopak třeba je vnímat samostatně.

Jako metodu autor zvolí případovou studii. Její podstata tkví v hloubkové analýze všech aspektů souvisejících s tématem práce. K takovéto analýze ovšem lze využít teorií – v našem případě logicky zvolíme koncepty humanitární intervence a změny režimu (*regime change*). Na ně půjde libyjský příklad nejlépe aplikovat. S teorií budeme pracovat instrumentálně, analýze autor podrobí i platnost obou konceptů v současném mezinárodním prostředí. Pracovní hypotézou bude teze, že přestože vojenský zásah multilaterální koalice v Libyi byl legitimizován jako humanitární intervence, jeho cílem byla ve skutečnosti (skrytá) změna režimu.

Ve věci použité literatury můžeme konstatovat, že materiálu je dostatečné množství. Nejčastěji mají podobu sekundárních zdrojů, jsou to tedy odborné články publikovaných v renomovaných časopisech. V zahraniční literatuře také existuje několik monografií, jejichž data bude možné sekundárně použít (česká literatura s tématem Libye v podstatě neexistuje). Cenný zdroj představují policy papery některých neziskových organizací, jako například The Crisis Group nebo Carnegie Endowment for International Peace. Autor bude pracovat i s primárními zdroji - s Chartou OSN, příslušnými rezolucemi Rady bezpečnosti a s dokumenty přijatými (a zveřejněnými) orgány EU, NATO a dalšími aktéry (včetně celé řady tiskových prohlášení atd.). Samozřejmostí je využití odborných učebnic a metodologických příruček.

Osnova

1. Humanitární intervence: přestavení debaty
2. Regime change: představení debaty
3. Intervence a jejich typy v praxi
4. Konflikt v Libyi a jeho legitimizace
5. Rozšíření konceptu regime change

Bibliografie

Pramenné zdroje

Charta OSN

(<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>)

Rezoluce Rady Bezpečnosti: 1970, 1973

(<http://www.un.org/documents/scres.htm>)

EUROPEAN COUNCIL: *Council Decision 2011/137/CFSP*

EUROPEAN NEIGHBOURHOOD AND PARTNERSHIP INSTRUMENT: *Libya. Strategy Paper & National Indicative Programme 2011-2013.*

NATO: *Political Military Framework for Partner Involvement in NATO-led operations.*

NATO: *Active Engagement in Cooperative Security: A More Efficient and Flexible Partnership Policy*

Obecné zdroje

BRZEZINSKI, Z.: *Velká šachovnice*. Praha: Mladá fronta, 1999.

CABADA, L.; KUBÁT M.: *Úvod do studia politické vědy*, Praha: Eurolex Bohemia 2004.

DRULÁK, P.: *Jak zkoumat politiku*, Praha: Portál 2008

GOMBÁR, E.: *Moderní dějiny islámských zemí*, Praha: Karolinum, 1999.

GOMBÁR, E.: *Kmeny a klany v arabském Maghribu*, Praha: Karolinum 2007

Dokumenty

FLECHTER, S.: *European Security and Defense Policy: Between „Offensive Defense“ and „Human Security“*. Friedung Ebert Stiftung. Bonn 2006.

ICISS: *The Responsibility to Protect*. International Development Research Centre 2001 © HER MAJESTY THE QUEEN IN RIGHT OF CANADA 2001

POULAR PROTEST IN NORTH AFRICA AND THE MIDDLE EAST (V): MAKING SENSE OF LIBYA In *Middle east/Africa Report N°107*. Brusel: Crisis Group, 2011.

Literatura, neperiodická

CHOMSKY, N.: *The New Military Humanism. Lessons from Kosovo*. Common Courage Press, Monroe 1999.

- EI-KIKHIA, M.: *Libya's Qaddafi*. University Press of Florida 1997.
- FRANCK, T.: *The Power of Legitimacy Among Nations* (Oxford: Oxford University Press, 1990)
- FRYE, A.: *Humanitarian Intervention: Crafting a Workable Doctrine*. Council on Foreign Relations 2000.
- HOLZGREFE, J. L., KEOHANE, R. O.: *Humanitarian Intervention: ethical, legal and political dilemmas*. Cambridge University Press 2003.
- JOKIČ, A.: *Humanitarian Intervention: Moral and Philosophical Issues*. Broadview Press 2003
- KENNEDY, D.: *Of War and Law*, Princeton: Princeton University Press 2006.
- LANG, A.: (ed.), *Just Intervention* (Washington, DC: Georgetown University Press, 2004.
- LITWAK, R.: *Regime Change: U.S. Strategy Through the Prism of 9/11*. JHU Press, 2007.
- ODISHO, F.: *Transition in Crisis: Stalled Democratization in post-2003 Iraq*. Illinois University 2009.
- SOLAÚN, M.: *United States intervention and Regime Change in Nicaragua*. U of Nebraska Press, 2005.
- TESÓN, R.: *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*. Transnational Publishers 1988.
- WALZER, M.: *Regime Change and Just War*. In: *Just and Unjust War, 2006*. Basic Books.
- WEISS, T.: *Humanitarian Intervention: Ideas and Action*. Polity 2007.
- WELSH, J.: *Humanitarian Intervention and International Relations*. Oxford University Press 2004.

Literatura, periodická

- BELLAMY, A.: *Ethics and Intervention: The „Humanitarian Exception“ and the Problem of Abuse in the Case of Iraq*. Journal of Peace Research, Vol. 1, No. 2 (May 2004), pp. 131-147.
- BRINKERHOFF, D., JOHNSON, R.: *Decentralized local governance in fragile states: learning from Iraq*. International Review of Administrative Sciences 2009 75: 585
- FALK, R.: *What Future for the UN Charter System of War Prevention?* American Journal of International Law, Vol. 97, No. 3, (Jul., 2003), pp. 590-598
- GASIOROWSKI, M.: *An Overview of the Political Regime Change Dataset*. Comparative Political Studies 1996, 29:469.
- GOODMAN, R.: *Humanitarian Intervention and Pretexts for War*. The American Journal of International Law, Vol. 100, No. 1 (Jan 2006), pp. 107-141.
- HALL, D.: *The Dilemma of Democracy*. ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 1941, 218:162
- HARRIS, J.: *US imperialism after Iraq*. Race Class 2008 50:37
- JERVEN, M.: *The Relativity of Poverty and Income: How Reliable are African Economic Statistics?* African Affairs, 109/494, pp. 77-96, 2009.
- JOSEPH, R.: *Democratization in Africa after 1989: Comparative and Theoretical Perspectives*. Comparative Politics, Vol. 29, No. 3, Transitions to Democracy: A Special Issue in Memory of Dankwart. A. Rustow (Apr 1997), pp. 363-382

- KITSCHOLT, H.: *Review: Political Regime Change: Structure and Process-Driven Explanations?* American Political Science Review, Vol. 86, No. 4 (Dec 1992), pp. 1028-1034.
- KRATOCHWIL, F.: *On Legitimacy*. International Relations 2006, 20: 302
- PICKERING, J., KISANGANI, E.: *Democracy and Diversionary Military Intervention: Reassessing Regime Type and the Diversionary Hypothesis*. International Studies Quarterly (2005), Vol. 49, 22-43.
- PICKVANCE, C.: *Democratisation and the Decline of Social Movements: The Effects of Regime Change on Collective Action in Eastern Europe, Southern Europe and Latin America*. Sociology 1999, 33: 353.
- QUINLIVAN, J.: *Coup-proofing*. International Security, Vol. 24, No. 2 (Fall 1999), pp. 131-165.
- REISMAN, W. M.: *The Manley O. Hudson Lecture: Why Regime Change Is (Almost Always) a Bad Idea*. The American Journal of International Law, Vol. 98, No. 3 (Jul 2004), pp. 516-525
- ROBERTS, A.: *Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights*. International Affairs, Vol. 69, No. 3. (Jul. 1993), pp. 429-449.
- ROE, P.: *Actor, Audience(s) and Emergency Measures: Securitization and the UK's Decision to Invade Iraq*. Security Dialogue 2008, 39:615
- SA'ADAH, A.: *Regime Change: Lessons from Germany on Justice, Institution Building and Democracy*. The Journal of Conflict Resolution, Vol. 50, No. 3, Transitional Justice (Jun. 2006), pp. 303-323
- SANDERSON, J.: *The Need for Military Intervention in Humanitarian Emergencies*. International Migration Review, Vol. 35, No. 1, Special Issue: UNHCR at 50: Past, Present and Future of Refugee Assistance (Spring 2001), pp. 117-123.
- SCHICK, K.: *Beyond Rules: A Critique of the Liberal Human Rights Regime*. International Relations 2006, 20: 321 © 2006 SAGE Publications
- SEVIN, E., KIMBALL, S., KHALIL, M.: *Listening to President Obama: A Short Examination of Obama's Communication Practices*. American Behavioral Scientist 55(6) 803 –812 © 2011 SAGE Publications
- SNYDER, R., MAHONEY, J.: *Review: The Missing Variable: Institutions and the Study of Regime Change*. Comparative Politics, Vol. 32, No. 1 (Oct. 1999), pp. 103-122.
- VOGELGESANG, S.: *Diplomacy of Human Rights*. International Studies Quarterly, Vol. 23, No. 2, Special Issue on Human Rights: International Perspectives (Jun. 1979), pp. 216-245.
- WEIL, C.: *The Protection-Neutrality Dilemma in Humanitarian Emergencies: Why the Need for Military Intervention?* International Migration Review, Vol. 35, No. 1, Special Issue: UNHCR at 50: Past, Present and Future of Refugee Assistance (Spring 2001), pp. 79-116.
- WERNER, S.: *The Precarious Nature of Peace: Resolving the Issues, Enforcing the Settlement, and Renegotiating the Terms*. American Journal of Political Science, Vol. 43, No. 3, (Jul. 1999), pp. 912-934.
- WIENER, A.: *'Contested Compliance: Interventions on the Normative Structure of World Politics'*, European Journal of International Relations, 10(2), 2004, pp. 189–234.

International Crisis Group
WWW.CRISISGROUP.ORG
Carnegie Endowment for International Peace
WWW.CARNEGIEENDOWMENT.ORG
Foreign Policy
WWW.FOREIGNPOLICY.COM
European External Action Service
[HTTP://WWW.EEAS.EUROPA.EU/INDEX_EN.HTM](http://WWW.EEAS.EUROPA.EU/INDEX_EN.HTM)
NATO
WWW.NATO.INT
NATO – Allied Joint Force Command Naples
[HTTP://WWW.JFCNAPLES.NATO.INT](http://WWW.JFCNAPLES.NATO.INT)